

Nemzedékek együttműködése a tudományban

PEME IV. Ph.D. - konferencia

*2012. NOVEMBER. 15.
BUDAPEST*

Nemzedékek együttműködése a tudományban

című

nemzetközi tudományos Ph.D. - konferencia előadásai

(Budapest, 2012. november 15.)

Szerkesztette:

Dr. Koncz István – Nagy Edit

Elektronikus könyv

ISBN 978-963-88433-7-1

Kiadja a Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület

**PEDAGÓGIA – PSZICHOLÓGIA - SZOCIOLÓGIA
SZEKCIÓ**

Lektorálták: Dr. Koncz István, Ph.D; CSc (PEME)

Gábor Edina, pszichológus (ELTE)

Tartalomjegyzék

Lantos Katalin, dr. Inántsý-Pap Judit: A családi hatások összefüggései a serdülők egészségmagatartásával.....	5
<i>(DE., Humán Tudományok Doktori Iskola, Pszichológia Alprogram) .....</i>	<i>5</i>
Bacsárdi Csilla: A kötődés-önértékelés-megküzdés összefüggései serdülőkorban	12
<i>(ELTE, Neveléstudományi Doktori Iskola, Gyógypedagógiai Program).....</i>	<i>12</i>
Magyar Henrietta: „Living Apart Together” - Párkapcsolati alternatíva a 21. században.....	24
<i>(Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola) .....</i>	<i>24</i>
Sági Andrea: Hogyan függnek össze a különböző önértékelés típusok?.....	33
<i>(ELTE-PPK, Pszichológiai Doktori Iskola) .....</i>	<i>33</i>
Kissné Gombos Katalin: Tanítás: Hatalom vagy szeretet?	40
<i>(ELTE – PPK, Pszichológiai Doktori Iskola).....</i>	<i>40</i>
Sósné Pintye Mária: Újító törekvéseink legnemesebb hagyományainkból táplálkoznak.....	47
<i>(ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola Gyógypedagógiai Program).....</i>	<i>47</i>
Herceg Attila: Vakok és látók zenei képességeinek összefüggései	61
<i>(DE. Humán Tudományok Doktori Iskola).....</i>	<i>61</i>
Papp Péter: A mindennapos testnevelés problematikája, előnyei és hátrányai a dunaujvárosi Bánki Donát Gimnázium és Szakközépiskolában.....	68
<i>(PTE. Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola).....</i>	<i>68</i>
Borsfay Krisztina: Kínai migránsok jövőképre vonatkozó döntései.....	71
<i>(ELTE PPK, Pszichológiai Doktori Iskola).....</i>	<i>71</i>
Gyorgyovichné Koltay Elvira: Lakóparki civil/nonprofit szervezetek.....	83
<i>(Budapesti Corvinus Egyetem Szociológiai Doktori Iskola) .....</i>	<i>83</i>

Lantos Katalin, dr. Ináncsy-Pap Judit: A családi hatások összefüggései a serdülők egészségmagatartásával
(DE., Humán Tudományok Doktori Iskola, Pszichológia Alprogram)

1. Bevezetés

A serdülőkor, mint normatív krízis, számos nehézséget hordoz magában. A kamaszoknak a gyermekkori identitásuk helyett ki kell alakítani az új, felnőtt identitást, és ez az átmeneti állapot együtt jár a szülőkről való leválással és a kortárs csoportba való beilleszkedéssel is (Hajduska, 2008). Azonban a látszat ellenére a család ebben az időszakban is meghatározó szerepet játszik a gyermekek életében. Hiába tűnik úgy, hogy a kamaszok lázadnak és ignorálják a szülői tanácsokat, a kutatások azt mutatják, hogy mind a lelki, mind a testi állapot és jól-lét összefügg a családi hatásokkal (Fiese, 2006, Compan et al. 2002). A tanulmány célja bemutatni ezen kutatásokat, valamint saját kutatásunkat, melyet serdülők körében végeztünk.

A családi rituálék a kultúra által bizonyos szinten meghatározottak, de a családokra sajátos módon jellemző együttléteket jelentenek. Wolin és Benett (1984, idézi Feuer 2008) a családi rituálék három típusát mutatják be. **Az első**, legszélesebb kategória a családi ünnepek köre. Ide tartoznak az életszakasz-váltásokhoz kötődő ünnepek, a naptárban is feltüntetett (tehát valamilyen formában a nem hívő családban megtartott) vallási ünnepek (karácsony, húsvét, pünkösd). **A következő** csoport a családi tradíciók csoportja. Ezek olyan ünnepek, melyek a család saját évfordulóihoz köthetők (születésnap, névnap, házassági évforduló), valamint a nyaralás. **A harmadik** csoportba tartozó rituálék megjelenési formája a leggyakoribb a családok életben. Ezek a mindennapi családi interakciók (közös étkezések, hétvégék eltöltése, kisgyermek lefektetési rituáléja). A családi rituálék kialakítása minden családra egyénileg jellemző. A családi rituálék megjelenése függ a szülői bánásmódtól is. Egy szeretetteljes családban felnövő gyermeknek értéket jelentenek a rituálék. Ezzel szemben előfordulhat, hogy egy korlátozó, szigorú szülővel való közös étkezés inkább feszélyezettséget, konfliktust szül. A túlvás, mint szülői bánásmód szintén befolyásolja a rituálék kialakulását, megjelenését a családokban.

A családi rituálék egyik gyakran vizsgált formája a közös étkezések a családban. Számos vizsgálat foglalkozik azzal, hogy az étkezések során közösen eltöltött idő és a serdülők testi-lelki állapota között összefüggés található. Fulkerson és munkatársai (2006) nagy mintán (az Egyesült Államok 25 tagállamában) végzett vizsgálata alapján kirajzolódott, hogy a közös családi étkezések protektív tényezőként vannak jelen a kamaszok életében. Vizsgálatuk kiterjedt belső erőforrásokra (elköteleződés a tanulás mellett, szociális kompetenciák, pozitív énkép, fejlettebb szociális készségek, tanulási melletti elköteleződés), valamint társas tényezőkre (kötődés, támogatás), melyek korrelációt mutattak a családi étkezések jelenlétével.

Eisenberg és munkatársai (2004) szintén a családi étkezéseket és a serdülők érzelmi életét vizsgálták. Eredményeik alapján elmondható, hogy a közös étkezések során elmesélt családi történetek kapcsán a serdülők közelebb érzik magukat a családtagjaikhoz, magasabb az önértékelésük. Emellett azt találták, hogy a dohányzás, alkohol- és marihuána-fogyasztás, valamint a depresszív tünetek megjelenése fordított arányosságot mutat a közös családi étkezések megjelenésével. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a kutatások a családi rituálék védőfaktoroként való jelenlétét mutatták be.

Vizsgálatunk célja az volt, hogy felmérjük, milyen összefüggések mutatkoznak meg a családi hatások és a serdülők testi-lelki jólléte között. Jelen kutatás egy nagyobb vizsgálat előkészítése, így célunk az alapvető, egyszerű összefüggések és együttjárások felmérése, segítségül a későbbi kutatás iránymutatásához.

Vizsgálati kérdésként fogalmaztuk meg a következőket:

1. Milyen összefüggés tárható fel a családi rituálék és a szülői bánásmód típusai között?
2. Milyen összefüggés tárható fel a serdülőkori szorongás és a családi hatások között?
3. Milyen összefüggés tárható fel a családi hatások és a szubjektív egészségi állapot és az egészségmagatartás között?
4. Milyen összefüggés tárható fel a hangulati állapot és a családi hatások között?

2. Módszerek

2.1 Résztevők

Kutatásunkat 200 fő serdülő bevonásával végeztük. Közülük 65,5 százalék, azaz 131 fő él teljes, kétszülős családban. Munkánk során csak az ő válaszaikat elemeztük, mivel az egyszülős és a mozaikcsaládok speciális működési és szerkezeti jellegzetességekkel rendelkeznek a nukleáris családokhoz képest, és ezen sajátosságok vizsgálata nem volt célja jelen kutatásnak. Nemi eloszlás tekintetében elmondható, hogy 70 lány és 61 fiú vett részt a vizsgálatban, az átlagéletkor 15,78 év volt (szórás 0,79). A legtöbben 9. és 10. osztályos tanulók (62 ill. 60 fő), 9 fő pedig 11. osztályba jár. Az iskolatípust tekintve a legtöbben szakközépiskolások (83 fő), gimnáziumba jár 37 fő, szakiskolai tanuló 11 fő volt.

A vizsgálati személyek informált beleegyezéssel, anonim módon vettek részt a kutatásban. A részvételért sem pénzt, sem egyéb fizetséget nem kaptak. A vizsgálat során a kutatási etikai normákat betartottuk.

2.2 Vizsgálati eszközök

A vizsgálat során a résztvevők egy demográfiai adatokra vonatkozó kérdőívet töltöttek ki először (nem, életkor, lakóhely, iskolatípus, családtípus). Ezután a Spielberger-féle Vonás- és Állapotszorongás Kérdőívének Vonásszorongás (Sipos, Sipos, 1987) részét töltötték ki. Ez a 20 itemes kérdőív megmutatja a résztvevők hajlamát arra, hogy stresszel teli vagy ismeretlen szituációkban magasabb állapotszorongással válaszoljanak. A következő kérdőív a Szülői Bánásmódok Kérdőív (Tóth, Gervai, 1999) volt, melyet mind az édesanyára, mind az édesapára vonatkozóan ki kell tölteni. A kérdőív három faktort különít el: az anyai/apai túlvédés, az anyai/apai szeretet és az anyai/apai korlátozás dimenzióit. Ezután a Családi Rituálék Kérdőív itemeit válaszolták meg (Kissné 2007). A kérdőív különböző családi szokásokkal és tradíciókkal kapcsolatos állításokkal vizsgálja. Egyrészt megmutatja hét különböző rituálé megjelenésének formáját (*közös étkezések* megléte, *hétvégék* eltöltése, *családi hagyományok*, pl. nyaralás eltöltése, *ünnepek*, pl. születésnap, évforduló, *különleges ünnepek*, pl. esküvő, ballagás, *vallási ünnepek*, pl. karácsony, húsvét, és *nemzeti tradíciók*, pl. temetés). A rituálék jellemzése két fő dimenzió mentén is vizsgálható: jelentésteliség és a ritualizáltság szintje. Ezek nyolc egyéb dimenzióból adódnak össze:

- előfordulási gyakoriság
- szerepek megosztása, kinek mi a feladata
- rutin, azaz a rituálé mennyire megszabott módon zajlik
- részvétel, azaz kiknek kell jelen lenni egyes alkalmakkor
- érzelmi telítettség

- szimbolikus jelentés
- folyamatosság, azaz átadódik-e generációk között a rituálé menete
- tudatosság

Legvégül az egészségi állapotra, egészségmagatartásra vonatkozó kérdőívet kellett megválaszolniuk. Vizsgáltuk az egészséges életmódra való odafigyelést, és a szubjektív egészségi állapotot. Ezzel kapcsolatban azt kérdeztük tőlük, hogy hogyan ítélik meg saját egészségi állapotukat a kortársaikhoz képest. Így természetesen nem objektív adatokat kaptunk, tehát orvosi szempontból nem biztos, hogy az adott kamasz rosszabb állapotban van. Azonban ahogyan azt Pikó (2002) megállapította, a szubjektíven rosszabbnak ítélt egészségi állapot rosszabb pszichés állapottal jár együtt. Ezen kívül vizsgáltuk az egészséges táplálkozás és a különböző hangulati állapotok megjelenését.

2.3 Vizsgálat leírása

A kérdőívek felvételét Kiskunmajsán és Szegeden végeztük 2012 tavaszán. Az iskolaigazgatók engedélye után a diákokat osztályfőnöki órán kértük meg a kérdőív kitöltésére. Előzőleg tájékoztattuk őket a vizsgálat céljáról, etikai normáiról, menetéről. Mivel a vizsgálati személyek 18 év alattiak, szülői beleegyező nyilatkozatot is csatoltunk a kérdőívhez. A kérdőív-felvétel után az adatok rögzítése és elemzése zajlott, melyhez az SPSS statisztikai programot használtuk.

3. Eredmények

3.1 A családi rituálék és a szülői bánásmód összefüggései

A különböző családi hatások összefüggéseit Pearson korrelációs vizsgálattal végeztük, melynek eredményei kimutattak bizonyos együttjárásokat, ezek az első táblázatban láthatóak.

1.sz. táblázat

	családi ünnepek	különleges ünnepek	rituálék érzelmi telítettsége	jelentéstelenség	vallási ünnepek	részvétel a rituálén
anyai szeretet	r=0,288** p=0,001	r=0,234** p=0,008	r=0,257** p=0,004	r=0,291** p=0,001	r=0,193* p=0,030	r=0,183* p=0,040

Először az édesanyák viselkedését és a családi rituálék megjelenését vizsgáltuk. Az anyai szeretet faktora erős korrelációt mutatott a családi ünnepek és a különleges ünnepek megjelenésével, emellett szoros összefüggés mutatkozott a rituálék érzelmi telítettségével és jelentéstelenségével is. Enyhe korrelációt találtunk a vallási ünnepek megtartásával, és a családtagok rituálén való részvételének fontosságával. Az anyai korlátozás és rituálék kapcsolatának vizsgálata erős, egyenes korrelációt mutatott a rituálékban betöltött szerepek állandóságával (r=0,245**, p=0.006). Az anyai túlvédés egyik változóval sem mutatott együttjárást.

Ezzel szemben érdekes eredmény, hogy a szeretetteli apai viselkedés egyik változóval sem járt együtt. A 2. táblázatban bemutatott eredmények alapján a túlvédő apai viselkedés viszont több tényezővel is korrelált. Egyrészt minél erőteljesebb az apai óvás, védelmezés, annál meghatározottabbak a szerepek a családban, viszont ellentétes tendenciát mutat a rutin dimenziója és a ritualizáltsági szint. Emellett a serdülők beszámolója alapján a nagyobb apai túlvédés a közös étkezések és együtt töltött hétvégék számát csökkenti.

2. sz.táblázat

	szerepek	rutin	ritualizáltsági szint	családi étkezések	hétvégék
apai túlvédés	r=0,266** p=0,003	r=-0,238** p=0,008	r=-0,292** p=0,001	r=-0,181* p=0,044	r=-0,180* p=0,045

A korlátozó apai magatartással szoros együttjárást mutat a rituáléban megjelenő szerepek betöltése ($r=0,245^{**}$, $p=0,006$), enyhébb összefüggést pedig a rituálék megszabott menete, rutinja ($r=0,192^{*}$; $p=0,032$), a kötelező részvétel ($r=0,181^{*}$, $p=0,045$) és a ritualizáltsági szint ($r=0,225^{*}$, $p=0,012$).

Összefoglalva tehát látható, hogy a meleg, szeretetteljes anyai viselkedés mellett megjelenik a családi évfordulók, hagyományok, különleges ünnepek megtartása, melyek a család életében fontos jelentéssel bírnak, valamint fontos a családtagok jelenléte ezeken az alkalmakon. A korlátozó, szigorú anyai viselkedés pedig a családtagok merevebb szerepviselkedésével jár együtt. Az édesapák esetében sokkal inkább megmutatkozik egyfajta tekintélyelvűség, azaz a korlátozás és a rituálék megszabott rendje járt együtt. Úgy tűnik azonban, hogy az apa túlvédő viselkedése mellett megjelenik a kamaszok kilépése a közös együttlétekből.

3.2 A szorongás

Az egész mintát tekintve a szorongás átlaga 40,28 volt (Sd: 8,76). Átlag felett egy szórással 24 fő, azaz a minta 18 százaléka található. A szorongás és a családi kapcsolatok vizsgálatából látható, hogy az apai túlvédés tekintetében szignifikáns különbség rajzolódik ki az átlag felett szorongók és a nem szorongó serdülők csoportja között ($t=0,317$ $p=0,001$), eszerint az apai túlvédés mellett a szorongás szignifikánsan alacsonyabb szintje mutatkozik meg. Az együttjárásokat vizsgálva szintén megmutatkoznak bizonyos tendenciák. Az anyai túlvédés szintén mutat enyhe összefüggést a szorongással ($r= -0,217^{*}$, $p=0,013$). A jelenség hasonló: minél nagyobb az anyai védőburok, annál alacsonyabb a szorongás szintje. Ennek az lehet az egyik oka, hogy ha a szülő mindentől védi, óvja gyermekét, akkor az kevesebb frusztráló, szorongató helyzettel találkozik, hiszen megoldják ezeket helyette.

A korlátozó szülői magatartás azonban ellentétes (enyhe) tendenciát mutat: minél erőteljesebb a szigorú, tiltó szülői viselkedés, annál magasabb a szorongás-skálán elért pontszám (apai korlátozás: $r=0,187$. $p=0,046$; anyai korlátozás: $r=0,175^{*}$, $p=0,034$)

A családi rituálék egyes dimenziói szintén mutattak szoros együttjárást a szorongással. Minél kevésbé jellemző az együtt töltött hétvége a családban, illetve minél kevesebb ünnepi alkalmat tart meg a család, annál magasabb a szorongás lehetősége (hétvége $r=-0,241^{**}$, $p=0,006$; ünnepek: $r=-0,205^{*}$, $p=0,021$)

3.3. A szubjektív egészségi állapot és az egészséges életre való odafigyelés

A szubjektív egészségi állapotot a fentebb már említett, kortársakkal való szubjektív összehasonlítással vizsgáltuk a serdülők körében. Eredményeink szerint ez egyetlen családi hatással mutatott enyhe fordított korrelációt, mégpedig a rituálékban megjelenő szerepek meghatározottságával ($r=-0,189^{*}$, $p=0,035$). Az egészségi állapot skálán a legalacsonyabb pontszám azt jelenti, hogy a serdülő kiválóan ítéli meg az egészségi állapotát. Így tehát azt láthatjuk, hogy a szerepek stabilitása együtt jár a szubjektíven jónak ítélt egészségi állapottal.

Az egészséges életmódra való odafigyelés erős korrelációt mutatott a közösen eltöltött hétvégék megjelenésével ($r=-0,244^{**}$, $p=0,006$). A családi tradíciók ünneplése és a szerepek stabilitása enyhe korrelációt mutatott az egészséges életmóddal (tradíciók: $r=-0,213^*$, $p=0,016$; szerepek: $r=-0,196^*$, $p=0,028$). Ez a skála hasonló az előzőhöz, így elmondható, hogy minél gyakrabban tölti együtt a család a hétvégét, minél inkább ünneplik a tradíciókat, és ezen rituálék szereposztásai minél stabilabbak, annál inkább odafigyel a serdülő az egészséges életmódra. Az anyai túlvédő magatartás szintén mutatott enyhe együttjárást ($r=-0,173$, $p=0,048$). Azaz az anyai odafigyelés együtt jár a serdülő saját egészségével való törődésével (még akkor is, ha ezt az anyai viselkedést túlzónak érzi a gyermek).

A kérdőív egy iteme kifejezetten az egészséges táplálkozásra való odafigyelést vizsgálta. Több korrelációs eredményt is kaptunk ezzel kapcsolatban, melynek összefoglalása a harmadik táblázatban látható. Az étkezés válaszlehetőségeinél szintén el kell mondani, hogy minél alacsonyabb pontszámot ért el a serdülő, annál jobban odafigyel a táplálkozására. Így elmondható, hogy az odafigyelés erős korrelációt mutat a családi rituálék érzelmenteliségeivel és jelentésteliségeivel. Emellett enyhe korrelációt mutattunk ki a közös étkezések gyakoriságával és az együtt töltött hétvégékkel.

3.sz. táblázat

	rituálé érzelmentelisége	rituálé jelentéstelisége	étkezések	hétféje
odafigyelés az egészséges táplálkozásra	$r=-0,24^{**}$ $p=0,007$	$r=-0,174^{**}$ $p=0,051$	$r=-0,217^*$ $p=0,015$	$r=-0,0198^*$ $p=0,025$

3.4 A hangulat egyes dimenziói

A családi hatások és a hangulat egyes dimenzióiban is érdekes együttjárásokat találtunk az eredmények értelmezésekor.

A negatív hangulati állapotok közül a fáradtság megjelenése enyhe mértékben járt együtt a közös étkezésekkel ($r=0,223^*$, $p=0,012$), a közös hétvégékkel ($r=0,195$, $p=0,028$) és a rituálék érzelmenteliségeivel ($r=0,178^*$, $p=0,046$). Fontos lenne ezt a korrelációt tovább vizsgálni a kamaszok paradox helyzetét előtérbe helyezve: még nem felnőttek, de már nem is gyermekek. Vajon ez a fáradtság lehet-e összefüggésben a leválás nehézségeivel? Esetleg a szülőkkel együtt töltött idő magával hozza-e a konfliktusokat, melyek megterhelik mindkét felet?

A türelmetlenséggel kapcsolatos eredmények szintén illeszkednek az előző gondolatmenetbe. Mind az anyai ($r=0,226^{**}$, $p=0,009$), mind az apai túlvédés ($r=0,243^{**}$, $p=0,005$) szoros korrelációt mutatott a türelmetlenség dimenziójával. Ebben az időszakban a szülőknél is nehéz lehet megtalálni a gondoskodás és az elengedés közti egyensúlyt, talán ezt tükrözi a fenti eredmény.

A pozitív hangulati állapotok közül először az energikusság dimenzióját ismertetjük. Ez erősen korrelált a rituálék érzelmenteliségeivel ($r=-0,240^{**}$, $p=0,007$) és enyhe korrelációt mutatott az étkezések és a hétvégék közös eltöltésével (étkezés: $r=-0,217^*$, $p=0,015$; hétféje: $r=-0,198^*$, $p=0,025$).

A boldogság érzése szintén a családi rituálék egyes dimenzióival mutatott együttjárást. Erős korreláció rajzolódott ki a rituálék jelentésteliségeivel ($r=-0,238^{**}$, $p=0,008$), a rituálék

előfordulási gyakoriságával ($r=-0,245^{**}$, $p=0,003$) és a rituálék érzelmi dimenziójával ($r=-0,258^{**}$, $p=0,003$). Emellett statisztikai próba enyhe korrelációt jelzett a boldogság és a különleges ünnepek megtartása ($r=-0,190^*$, $p=0,033$) között.

3. Összefoglalás

Legelőször is fontosnak tartjuk kifejezni, hogy a korreláció, mint módszer nem mutatja ki az ok-okozati összefüggéseket, hanem a két vizsgált tényező együttjárását bizonyítja csak. Ezek alapján eredményeink nem magyarázó értékűek, de alapot adnak a további vizsgálódásra, összefüggések feltárására. Témánk tehát a serdülőkori egészségmagatartás, testi és lelki egészségi állapot vizsgálata volt a családi hatásokkal összefüggésben.

A családi rituálékkal kapcsolatos korrelációk kapcsán visszautalok az elméleti bevezetőben leírtakhoz. Az említett kutatások azt találták, hogy a családdal töltött minőségi idő, a közös étkezések, ünnepek egyfajta védőfaktort jelentenek a serdülők számára. Saját mintánkban is kirajzolódott egy korrelációs tendencia, mely az egészség és a rituálék együttjárását mutatja be. A rituálékban betöltött szerepek stabilitása együtt járt a szubjektíven jónak ítélt egészségi állapottal. A kiszámíthatóság biztonságot jelent egy serdülő számára, mely akár ebben a formában is megmutatkozhat. A közösen eltöltött étkezések és hétvégék, valamint a család által megtartott ünnepek, tradíciók számos pozitív dimenzióval mutattak korrelációt. Az energikusság, az egészséges életmódra való odafigyelés, az egészséges táplálkozás mind korreláltak a rituálék megjelenésével. Szintén illeszkedő adatunk, hogy a magasabb fokú szorongásra való hajlam esetében pedig alacsonyabb volt ezen rituálék megjelenése. A rituálék érzelmi dimenzióit tekintve fontos a boldogság, energikusság, a táplálkozásra való odafigyelés kategóriáival való korreláció.

A szülői bánásmód tekintetében az egyik legfontosabb eredmény az anyai szeretettel kapcsolatos korreláció. Mint láttuk, ez együtt járt a rituálék megjelenésével és érzelmi telítettségével. Az apai és anyai korlátozás mellett viszont nagyobb fokú szorongás rajzolódott ki, mely szintén arra enged következtetni, hogy a szülők viselkedése nagyon szorosan összefügg a serdülőkori jól-létel.

Véleményünk szerint kutatásunk eredményei jó alapot biztosítanak a további vizsgálódásokhoz. A kutatás megisméltése nagyobb mintán és a háttérben rejlő, magyarázó okok feltárása mind nagyon fontos célként fogalmazódtak meg.

Irodalomjegyzék

1. Compan, E., Moreno, J, Ruiz, M. T., Pascual, E. (2002): Doing things together: adolescent health and family. *J. Epidemiol Community Health.* 56(2): 89–94.
2. Hajduska, M.(2008): Krízislélektan. ELTE Eötvös Kiadó Kft.
3. Eisenberg, M. E., Olson, R. E., Neumark-Sztainer, D., Story, M., Bearinger, L. H.(2004): Correlations Between Family Meals and Psychosocial Well-being Among Adolescents. *Arch. Pediatr. Adolesc. Med.* 158(8):792-796.
4. Feuer M.(szerk.) (2008): A családsegítés elmélete és gyakorlata. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest
5. Fiese, B. H. (2006): Family routines and rituals. Yale University Press, 2006.
6. Fulkerson, J. A., Story, M., Mellin, A, Leffert, N., Neumark-Sztainer, D., French, S. A.(2006): Family dinner time frequency and adolescent development: relationship with developmental assets and high-risk behaviors. *J. Adolesc. Health*, 39(3):337-45
7. Kissné Visket M. (2007):Családi rituálék mint protektív tényezők életciklus-váltás idején. Doktori disszertáció, DE
8. Pikó, B.(2002): Fiatalok pszichoszociális egészsége és rizikómagatartása a társas támogatás tükrében. Osiris Kiadó, Budapest

9. Sipos, K., Sipos, M. (1987): A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar változata. In: Pszichodiagnosztikai Vademecum , I/2, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
10. Tóth I., Gervai J. (1999): Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIV(4): 551-566
11. 75 papír-ceruza teszt, Animula Kiadó, Budapest

Bacsárdi Csilla: A kötődés-önértékelés-megküzdés összefüggései serdülőkorban (ELTE, Neveléstudományi Doktori Iskola, Gyógypedagógiai Program)

Bevezetés

Egyre több a már serdülőként csalódott, kiábrándult, céltalan fiatal. Életútjukat megismerve kiderül, soha nem ok nélkül. A családi szocializáció zavarai, a csonkacsaládokból hiányzó (főként) apai modell, a túl korai elengedés vagy túlóvás következményei, az ésszerű korlátok hiánya, a feltétel nélküli mindent megengedés, (mely ma számos szülő szerint a jó szülő védjegye), a konzum-kultúra fogyasztásra és könnyű megoldásokra csábító üzenetei mind-mind forrásai a serdülőkori devianciáknak, lelki problémáknak.

Pedig a jövőnk célja, értelme, záloga, hogy testileg és lelkileg egyaránt ép, egészséges fiatalságot neveljünk. A testi egészségről talán több szó esik, ám a mentális egészség még mindig elhanyagolt terület, legtöbbször csak akkor figyelünk rá, ha már megtörtént a baj, és megelőzés helyett a tünetet kell orvosolni.

A WHO Zöld könyvében a mentális egészséget úgy definiálják, mint a jóllét állapotát, amelyben az egyén meg tudja valósítani képességeit, meg tud birkózni a normális élet stresszhelyzeteivel, termékenyen képes dolgozni és hozzá tud járulni a közösségének életéhez. Az Amerikai Egyesült Államokban használt megközelítés szerint a mentális egészség „a mentális funkciók jó működésének állapota, amely produktív tevékenységeket, az emberekkel való kapcsolatok kiteljesedését, a változásokhoz való alkalmazkodást és a nehézségekkel való megküzdés képességét eredményezi”.(Makara, 2008)

Kopp Mária szerint - a közfelfogással ellentétben - a modern világ egyik legnagyobb hibája, hogy kevés benne a stressz. „A szervezetünk a régmúltban arra épült föl, hogy nagy nehézségekkel küzdjünk meg; a kútról vizet kell húzni, át kell menni az erdőn, a havas úton. Egy modern lakótelepen fölnőtt gyermek legfeljebb lemegy a játszótérre, de leginkább ül a videó előtt. Természet adta kihívásoknak nem kell megfelelnie, ezekre nem készül föl a szervezete. A gyerek nem kerül szembe elég kihívással, megoldandó feladattal, emiatt sem fizikailag, sem pszichikailag nem fejlődik eléggé.” (Kopp, 2001)

Gyermekek, serdülőkorúak esetében elsődleges cél a mentális egészség megőrzése, kiteljesítése. Ehhez elengedhetetlen a korlátokat állító és mankókat nyújtó családi szocializáció, az oltalmazó és bátorító szülő-gyerek kapcsolat, a feltétel nélküli elfogadás és önellfogadás, az anyához (szülőkhöz) való szeretetteljes kötődés, mely minden későbbi társkapcsolati kötődés alapja, s a serdülőt a különböző életkihívásokban hatékonyan segítő megküzdési módok birtoklása és alkalmazása.

Jelen tanulmányban egy olyan kutatás eredményeit összegzem, mely a serdülőkori kötődés, önértékelés, megküzdés kapcsolatát vizsgálta.

Megküzdés – kötődés-önértékelés serdülőkorban

Azt a folyamatot, amely során a személy megpróbál szembeszállni a stresszel, a problémákkal, *megküzdésnek* nevezzük. A megküzdési képességek (coping stratégiák) azt mutatják, hogy tud a személy a nehéz, stresszkeltő élethelyzetekkel megbirkózni. Ezek az egyénre jellemzőek és a szocializáció során alakulnak ki.

A megküzdés lényege, hogy „az emberek szabályozzák viselkedésüket, érzelmeiket és tájékozódási próbálkozásait a pszichológiai stressz feltételei alatt. A megküzdés célja a

kompetencia-, az autonómia-, és a kötődési igény kielégítése nehezített feltételek esetén is. (Skinner és Wellborn 1994.)

Serdülők kapcsán gyakran tapasztaljuk, mennyire nincsenek birtokában azoknak az adaptív megküzdési módoknak, melyekkel sokszor a legegyszerűbb konfliktushelyzet megoldható lenne. Különösen középiskolába lépve csúcsosodnak a nehézségek, s az új helyzetnek való megfelelés a teljesítmény és a társkapcsolatok terén egyaránt kilátástalan helyzeteket idézhet elő.

A *serdülőkor* a regresszív és progresszív folyamatok váltakozásaként jellemezhető. Regresszív abban az értelemben, hogy a korábbi életszakaszokban már megküzdött konfliktusok és elért eredmények megrendülnek, a korábbi életszakaszokra jellemző megoldási stratégiák visszatérnek, de az új helyzet kihívásainak megoldásához nem elégségesek. Progresszív azonban abban az értelemben, hogy az én felsorolt megrendülései újabb megküzdési stratégiák kialakítását teszik lehetővé és szükségessé, és ezek az új stratégiák végső soron elvezetnek a felnőtt, érett személyiséghez. (B.Kádár, 1997)

Serdülőkorban ugrásszerűen megnövekszik a kortársak befolyása a felnőttekével szemben. Mérei Ferenc átpártolásnak nevezi ezt a fordulatot, mely már a hatodik életév körül bekövetkezik. Ekkor a gyermek a családi biztonság, háttér igénye mellett mind jobban társai felé fordul. A pubertás kezdetén újabb átpártolás következik be a serdülő viselkedésében.

„Az indulati és érzelmi meghatározottságú gyermek-szülő viszonylatból kibontakozik és beérik a kötődési fordulat, a helyzeti eredetű, körülményvezérelt, kifelé irányuló társas kapcsolódások igénye és képessége.” (Bagdy, 1977, 70.o.)

A *kötődés* a fiatal élőlény azon készítése, hogy egy bizonyos másik egyed közelében maradjon, mivel nagyobb biztonságban érzi magát annak jelenlétében (Atkinson, 1995), és mindez magában foglal egy érzelmi kapcsolatot is, mely mintául szolgál a későbbi életszakaszokban kialakított kapcsolatok minőségére.

Ez a definíció megvilágítja a korai anya-gyerek kapcsolat valószínűsíthető determináló erejét az egész életen át kialakított interperszonális kapcsolatok jellegére.

A személyiség testi-lelki fejlődésének megalapozása az anya-gyerek kapcsolatban történik. Ez az első szociális kontaktusforma, „az emberformálás első műhelye”. (Bagdy, 1977)

A modern kötődési vizsgálódások kiindulópontja az, hogy a gyermekkorban kialakított kapcsolati munkamodelleket a személy magával viszi a felnőttkori életébe is (bár időközben történnek módosulások). Ezek a munkamodellek hatással vannak a felnőttkori kapcsolatokra is, ennél fogva a személyiség magját képezik. (Carver, Scheier, 2004)

Vonatkozó hazai és nemzetközi kutatási eredmények

Kötődés és megküzdés témakörökben számos hazai és nemzetközi vizsgálat történt az elmúlt évek során.

A kutatások igazolják, hogy a nem adaptív konfliktuskezelési stratégiák a különböző testi, mentális betegségek előidézésében, fenntartásában és kiújulásában jelentős szerepet játszanak.

Kopp Mária és munkatársai arra a következtetésre jutottak a magyar lakosság széles körében végzett vizsgálataik eredményeként, hogy a testi egészségromlás legfőbb

pszichológiai háttértényezője a nem megfelelő konfliktusmegoldó képességekkel társuló depressziós tünetegyüttes. (Kopp és mtsi, 1997)

A megküzdési stratégiák egy, a személyre viszonylag stabilan jellemző megküzdési mintázatot alkotnak, melyeknek kialakulása számos állandó személyiségjegytől, valamint a személy viszonylag kevésbé stabil személyiségtényezőitől függ. Ilyen kevésbé stabil tényező például a személy önértékelése, optimista, pesszimista beállítottsága.

Scheier és Carver kutatásai szerint az optimista személyek inkább a problémaközpontú, a pesszimisták pedig az érzelemközpontú megküzdési stratégiákat részesítik előnyben. (Scheier, Carver, 1985; in.: Bugán, Margitics, 2002)

Fiske és Taylor (1984) arra mutat rá, hogy a nemi különbségek is befolyásolják a megküzdési stílus alakulását. A nőkre jellemzőbb a társas támogatás, mint a férfiakra. A külső segítség, társas támogatás igénylésében fontos szerepe van a másik felé kialakított kötődésnek, bizalomnak. (Fiske, Taylor, 1984; in.: Bugán, Margitics, 2002)

Sandler szignifikáns összefüggést talált a stressz és a társas támogatás, valamint a stresszel való megbirkózás között. A társas támogatás hiánya megmutatkozik a magatartás- és személyiségzavarok gyakoriságában is. (Sandler, 1980; in.: Pikó 1997)

Csorba és Huszár erős mentális distresszben szenvedő serdülő lányok vizsgálatában megállapítja, hogy szignifikánsan kedvezőtlenebb nevelési előzményekkel és körülményekkel, rosszabb szülő-gyerek kapcsolattal, önképpel rendelkeznek. (Csorba, Huszár, 1991)

Kököneyei és munkatársai a serdülők mentális és fizikai „jól - létét” befolyásoló tényezők kutatása során azt tapasztalták, hogy leginkább a „self faktor” (önértékelés, magabiztosság) befolyásolja azt. A család, az iskola és a kortárs csoport, illetve azok interakciói bár közvetlen hatást is gyakorolnak a tanulók jól létére, elsősorban a selfen keresztül fejtik ki hatásukat.

(Kököneyei és mtsi, 2002)

Oláh Attila nemzetközi kutatásai szerint minden általa vizsgált kultúrában (magyar, indiai, olasz, svéd, jemeni) felnövő serdülőre érvényes, hogy az alacsony és közepes szorongásszint esetén a megküzdés konstruktív útjait, magas szorongásszint esetén az elkerülést alkalmazták, mint a feszültséggel való maladaptív megküzdést. (Oláh, 2005)

Margitics Ferenc - a megküzdési stratégiákat vizsgálva késői serdülőkorban - azt találta, hogy a depressziós tünet együttesel legszorosabb összefüggést az érzelemközpontú megküzdési módok mutatták, elsősorban az érzelmi indíttatású cselekvés és a visszahúzódas, valamint a kognitív átstrukturálás hiánya. (Margitics, 2007)

Aszmann Anna szerint magasabb a depressziós tünetek előfordulása az alacsony társadalmi helyzetű családokban élő serdülőknél, ahol nagyobb stressznek vannak kitéve. (Aszmann, 2001)

A kérdőíves vizsgálat során arra kerestem a választ, hogy milyen összefüggés van a 14-16 év közötti serdülőkorú fiatalok esetében a szülőkhöz való kötődés és az önértékelés, illetve a kötődés és a különböző (probléma-fókuszú, emóció-fókuszú) megküzdési módok preferenciája között.

A kutatás hipotéziseit elsősorban a kötődés és coping összefüggéseit vizsgáló elméletekre alapozom, kiemelve a magyar vizsgálatok (Kopp és munkatársai, 2001; Margitics 2007, Aszman 2001) eredményeit.

„A korai lelki sérülések és az anya-gyerek kapcsolat zavarai befolyásolják a személyiség fejlődését, a megküzdési képesség és a szociális kompetencia kialakulását. A kötődés sérülése depresszióhoz, szorongásos kórképekhez, alkalmazkodási nehézségekhez és később a szülői szerep zavaraihoz vezethet.” (Lázár, in.: Buda, Kopp 2001, 234.0.)

„ A bizonytalan kötődés hátrányával induló személyt az alacsony önbecsülés, alacsony motiváltság és teljesítőképesség, beilleszkedési zavarok jellemzik.” (Lázár, in.: Buda, Kopp, 2001,238.o.)

A serdülőkori jól-lét elsődleges feltétele az önfogadás, önmaga pozitív értékelése.

(Kökönyei, 2002) Az énkép, az önismeret a szociális interakciók következményeként alakul ki, formálódik, az önismereti készségek kialakulásában, önmaguk reális megítélésében nagy szerepe van a társas tükörnek. (Bagdy 1988, in.: Koncz 1994, 23.o.)

Sandler szignifikáns összefüggést talált a társas támogatás és a stressz, valamint a stresszel való megbirkózás között. (Sandler,1980, in.: Pikó,1997)

Ugyan a serdülőkori a kortárs csoport szerepe kiemelt lesz, de a szülői elfogadás, megtartás, támogatás megélését, a szülőkhöz való kötődést, az ő megerősítő visszatükrözésüket nem helyettesítheti, kölcsönösen szükségesek, kiegészítik egymást. (Vikár, 1980)

Pikó Bowlby elméletére alapozva állítja, hogy a megfelelő szociális kötődés hozzájárul a problémamegoldási és stresszfeldolgozó készség fejlődéséhez, a társas támogatás elfogadásához és igénybe vételéhez. A társas támogatást az erős szociális kötődéssel jellemezhető személyek alkalmazzák gyakrabban és eredményesebben. (Pikó, 1997)

Mindezek alapján a következő *hipotéziseket* vizsgáltam:

1. *Az a serdülő, aki szüleihez biztonságosan kötődik, magasabb önértékeléssel bír.*
2. *Azt, aki biztonságosan kötődik, a stresszel való megküzdés során inkább jellemzi*
  - a. *a problémacentrikus reagálás és a támaszkérés, mint*
  - b. *az emóció-fókuszú megküzdési módok.*
3. *A szüleihez biztonságosan kötődő serdülő kevésbé szorong.*

A vizsgálat

Vizsgálati személyek

Az adatgyűjtést gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai tanulók körében végeztem, négy különböző városban található nyugat-dunántúli középiskolában.

A részvétel minden egyes esetben önkéntes alapon, a tanuló/szülő beleegyezésével történt. Az önkéntes kérdőíveket tanítási órák keretében vettem fel.

A vizsgálatban 193 tanuló vett részt, a kitöltött kérdőívek közül 140 érvényeset választottam tombolamódszerrel úgy, hogy a fiúk-lányok aránya 50-50%, a gimnáziumi-szakiskolai diákok aránya szintén 50-50% (azaz: 35 gimnazista fiú, 35 gimnazista lány, 35 szakiskolás fiú, 35 szakiskolás lány) volt.

Az életkor átlaga 15,36 év, a legfiatalabb 14, a legidősebb 17 éves.

Vizsgálati módszer

Kérdőíves kutatás:

- Rosenberg-féle Önértékelési Skála (Rosenberg, 1965)

- *SEI* (Self-Esteem Inventory, Coopersmith, 1967):
Self, Iskola, Otthon, Társak, Önérték index
- IPPA KÉRDŐÍV (G.Armsden, M.T.Greenberg; Inventory of Parent and Peer Attachment, 1987):
Bizalom, Kommunikáció, Eltávolodás(ridegség) skála
- Megküzdési Mód és Preferencia Kérdőív (Oláh, 51 tételes változat , 2005):

1. Problémacentrikus reagálás	5. Emóciófókusz
2. Támazskeresés	6. Emóció kiürités
3. Feszültség kontroll	7. Önbüntetés
4. Figyelem elterelés	8. Belenyugvás
- Szorongás, Düh,Kíváncsiság Skála (*State-Trait Personality Inventory, Oláh, 2005*)
- Harag és Düh Kifejezési Mód Skála (*Anger Expression Skale, Spielberg, 1985*)
Összesített, Düh-elfojtás, Düh-kinyilvánítás skála

Az adatok feldolgozása, elemzése

- Adatfeldolgozás: SPSS for Windows 13.0
- Leíró statisztika: Kérdőívenként, nemek, iskolatípusok szerint, standard átlagértékekkel összevetve
- Összehasonlító statisztika: a hipotézisek igazolására
Kétmintás t-próba
Két csoport: Biztonságosan kötődő- Bizonytalanul kötődő

Az összehasonlító statisztikai vizsgálathoz a mintán belül két csoport - a *biztonságosan kötődő és a bizonytalanul kötődő csoport* – elkülönítésére került sor az IPPA kérdőív alapján.

A vizsgált mintának a 38,57 %- a biztonságosan, 61,42 %- a bizonytalanul kötődő serdülő.

A bizonytalanul kötődők száma 1,59-szeres (a különbség nem szignifikáns, $p < 0,09$)

Nemek szerinti bontásban a fiúk 1,57-szer nagyobb számban kötődnek biztonságosan, mint a lányok. Iskolatípus szerinti megoszlásban a gimnáziumba járók 52,85 %-a kötődik biztonságosan, a szakiskolások esetében pedig 24,28 %. A biztonságosan kötődő gimnazisták száma 2,17-szer több.

Míg fiúk tekintetében alig van különbség a gimnazisták és szakiskolások kötődési aránya között, a lányok esetében lényegi az eltérés ($p < 0,001$). A szülők iránti leglazább kötődés a szakiskolás lányok csoportjában tapasztalható.

Vizsgálati eredmények és diszkusszió

1. Leíró statisztikai eredmények

Rosenberg önértékelési kérdőív

A szakképzőbe járó fiúk önértékelési átlaga a legmagasabb (8,51), a normál övezetbe tartozik. A szakképzős lányok átlaga a mintán belül a legalacsonyabb (12,06).

Az önértékelésben nemek szerint van szignifikáns különbség ($p < 0,07$), a fiúk önértékelése összességében átlagos (9,34), a lányoké (11,47) alacsony.

SEI

Szignifikáns különbség az egyes csoportok között egyik mutatóban sincs.

A fiúk Önértékelés-indexe ismét magasabb, mint a lányoké. Az alkalmazott két önértékelési kérdőív hasonlóképpen mér.) A Társak-skála kivételével valamennyi alskálában magasabb a fiúcsoportban kapott százalékos érték.

Az alskálák értékeit egymással összevetve kitűnik az Iskola-skálán kapott lényegesen alacsonyabb érték, jelzi, hogy a diákok kevésbé elégedettek saját iskolai eredményességükkel, kevésbé bíznak tanulmányi sikereikben, önértékelésük ezen a téren a legalacsonyabb.

A vizsgált minta eredményeit a magyar átlaggal (SEI) összevetve:

- A fiúk Önérték-indexe az országos átlagnál 1,71-gyel,
- A lányok Önérték-indexe 8,43-mal;
- Az együttes Önérték-index 5,41-gyel alacsonyabb.

IPPA I. (Anya)

A szakképzős lányok értékeiben a legjelentősebb a többi csoporthoz viszonyított elmaradás, a Bizalom és Kommunikáció mutatói lényegesen alacsonyabbak, míg az anyától való Eltávolodás értéke szignifikánsan magasabb esetükben.

IPPA II (Apa)

Az apához való kötődés tekintetében nincs szignifikáns különbség sem iskolatípus, sem nemek szerint.

IPPA III. (Kortársak)

A kortársak iránti kötődés mutatói az anyához való kötődéshez hasonló tendenciát mutatnak. Az a szakiskolás lánycsoport, melynek anyai kötődése a legalacsonyabb volt, kortárskapcsolataiban is hasonlóan alacsony kapcsolódású.

Mindkét nem esetében az anya iránti Bizalom értéke a legmagasabb, ezt követi a kortársakra, majd végül az apára vonatkozó érték. A fiúk mutatói magasabbak, mint a lányoké.

A Kommunikáció-skálán szintén az anyára vonatkozó mutatók a magasabbak mindkét nemnél. A fiúk értékei a kommunikáció-skálán a lányoké alatt maradnak.

A lányok eltávolodás értékei az anya, az apa és a kortársak vonatkozásában is magasabb a fiúkénál. A fiúknál a kortársaktól, majd az apától; a lányoknál az anyától, majd a kortársaktól való eltávolodás szerepel magasabb értékkel.

MMPK

Az MMPK – skálái közül egyedül a Támaszkeresés átlagos értéke mutat nemek szerint különbséget. A lányokra szignifikánsan magasabb értékben ($p < 0,000$) jellemző a támaszkereső magatartás, mint a fiúkra.

Iskolatípusonként lényegi eltérés az egyes megküzdési módok választásakor nem tapasztalható.

A teljes minta választásait skálánként, százalékos értékben összehasonlítva észrevehető, hogy legnagyobb arányban a problémacentrikus reagálás (75,1%) jellemzi a vizsgált serdülőket.

Ezt a feszültség kontroll (71,91%) és a támaszkeresés (68,46) követi.

(Arányaiban, sorrendiségében ez megfelel a tesztkészítők által tapasztaltaknak. / Oláh, 2005,70.o.)

Legkisebb százalékban az önbüntetés (52,55 %) és az emóció kiürítés (52,98%) fordult elő.

A lányok esetében a problémacentrikus reagálás, a támaszkeresés, az emóciófókuszú reagálás és az önbüntetés skálák értékei a fiúcsoporté felett vannak. (Közülük csak a támaszkeresés szignifikáns.)

A fiúk egyedül az emóció kiürítés skálán mutatnak magasabb értéket a lányoknál, a feszültség kontroll és a belenyugvás mutatói mindkét nemnél egymáshoz közeliek.

STPI

A Pillanatnyi düh mutatóban nemek szerint van szignifikáns különbség ($p < 0,000$), a fiúk értékei magasabbak.

A Kíváncsiság hajlam a gimnáziumi tanulók esetében magasabb, így iskolatípus szerint ad szignifikáns különbséget ($p < 0,009$).

A vizsgálati mintára a dühösség hajlam összességében jellemzőbb, mint a szorongás hajlam.

A standard átlagértékekhez viszonyítva mindkét nemnél magasabbak a kapott értékek, az eltérés értéke:

- szorongás hajlam/fiúk: 1,6
- szorongás hajlam/lányok: 1,85
- dühösség hajlam/ fiúk: 4,35
- dühösség hajlam/lányok: 4,08

A kíváncsiság hajlam az életkori átlag alatti, az eltérés értéke:

- kíváncsiság hajlam/fiúk: -3,68
- kíváncsiság hajlam/lányok: - 1,42 (Oláh, 2005, 40.o.)

Harag és düh kifejezési mód skála

Az egyes csoportok értékeit összevetve szignifikáns különbség csak a Düh-kinyilvánítás (A/out) skálán tapasztalható. A fiúk düh-kinyilvánítása szignifikánsan magasabb ($p < 0,009$), mint a lányoké.

A másik két mutató sem nemek, sem iskolatípus szerint nem jelez lényegi különbséget.

A tesztfeljesztők által közzétett átlagértékekkel összevetve: a vizsgált minta mindhárom mutatója meghaladja a standard értékeket. A mintába tartozó serdülők esetében a harag nyílt kimutatása kifejezettebb. (Oláh, 2005, 5.o.)

2. Összehasonlító statisztikai eredmények

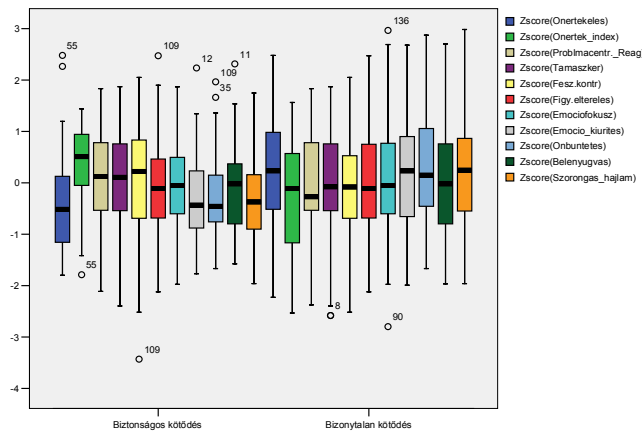
A csoportonkénti átlagértékek összehasonlítása

A csoportonkénti átlagértékek összehasonlítása alapján az alábbi megállapítások tehetők:

- A biztosan kötődők önértékelése mindkét önérték-skálán magasabb a bizonytalanul kötődőknél.
- A biztosan kötődők a problémás helyzetekkel való megküzdés során inkább alkalmazzák a problémacentrikus reagálást. A feszültség kontroll szintén nagyobb mértékben jellemzőbb rájuk, mint a bizonytalanul kötődőkre.
- A bizonytalanul kötődők az alábbi skálákban értek el magasabb átlagértékeket:
Támaszkeresés, Figyelem elterelés, Emóció fókusz, Emóció kiürítés, Önbüntetés
- A szorongás hajlam nagyobb mértékben jellemzi a bizonytalan kötődésűeket.
- A harag és a düh kifejezésének gyakorisága (A/ex) jellemzőbb a bizonytalan kötődésűekre. A biztos kötődésűek inkább düh-elfojtók (A/in), a bizonytalan kötődésűek inkább düh-kinyilvánítók (A/out).

A kétmintás t-próbával történt összehasonlítás eredményei

Az összehasonlító statisztikai vizsgálatban kétmintás t - próbával kapott eredményeket az alábbi ábrával szemléltetem.

A kétmintás t-próba szerint szignifikáns összefüggéseket az alábbi esetekben találtam:

- Az önértékelés és a kötődés között szignifikáns összefüggés van (Rosenberg: $p < 0,001$; Coopersmith: $p < 0,000$).
A szüleikhez biztonságosan kötődő serdülők önértékelése szignifikánsan magasabb.
- A bizonytalan kötődésű serdülők szignifikánsan magasabb arányban preferálják az alábbi megküzdési módokat, mint biztonságosan kötődő társaik:
  - emóció kiürítés ($p < 0,007$)
  - önbüntetés ($p < 0,001$)
- A szorongás hajlam mutatója szignifikánsan magasabb ($p < 0,002$) a bizonytalan kötődésű serdülők esetében.

A hipotézisek érvényessége

1. Az első hipotézis - Az a serdülő, aki szüleihez biztonságosan kötődik, magasabb önértékeléssel bír. – igazolást nyert.

A szülőkhöz való kötődés szignifikáns összefüggést mutatott az önértékeléssel. A magasabb önértékelésű serdülők szülei iránti kötődése erősebb, mint alacsony önértékelésű társaiké.

A serdülőkor az énkép, az önértékelés alakulásának kritikus, hullámvölgyekkel tarkított időszaka. A vizsgált minta önértékelés-átlaga alacsony, ez a serdülő fiatalokra általában is jellemző. Az Egyesült Államokban például jelentékeny csökkenést találtak a gyerekek önértékelésében a serdülőkor elején, melyet azután folyamatos növekedés követ 15-16 éves kor után (Harter, 1999, in.: Cole, 1997). Ennek részben az az oka, hogy a középiskolába kerülés növekvő tanulmányi erőfeszítést követel a gyerekektől, miközben meg kell birkóznuk azzal is, hogy egyben az iskolai szocializációs ranglétra aljára kerültek, illetve kortárskapcsolataik összetétele is részben megváltozott. Mindezek az okok az általam vizsgált minta esetében is fennállnak.

A serdülőkor krízise az identitás alakuló érzése és a szerepkonfúzió között feszül (Erikson, 1968, in.: Carver, Scheier, 2004), a végső cél az, hogy a serdülőkorból erős identitásérzéssel kerüljön ki a fiatal.

Kutatási eredmények igazolják, hogy mind a család, mind a serdülők kortárskapcsolatai befolyásolják az identitásképzés folyamatát. Grotevant és Cooper (1985) bizonyította, hogy a

kötődés (a család) biztos háttérként segíti a serdülő identitáskeresését. (Grotevant, Cooper, 1985, in.: Carver, Scheier, 2004)

A vizsgált minta eredményei is arra utalnak, hogy a szülőkhöz való kötődés, a tőlük kapott bizalom és az elfogadást közvetítő kommunikáció segíti a serdülőt önmaga elfogadásában. Fontos ez azért, mert a reális, pozitív önértékelés a lelki egészség, a mentális jól-lét legfőbb összetevője, mely hozzásegít az énienditás kialakulásához.

2. A második hipotézis - Azt, aki biztonságosan kötődik, a stresszel való megküzdés során inkább jellemzi a problémacentrikus reagálás és a támaszkeresés, mint az emóció-fókuszú megküzdési módok. – csak részlegesen volt igazolható.

A különböző megküzdési módok átlagértékei jelezték a kötődéssel való feltételezett együtt járást, hisz a biztonságosan kötődők nagyobb mértékben választották a problémacentrikus reagálást és támaszkeresést, magasabb volt a feszültség kontroll értéke és kevésbé preferálták a többi kategóriát (emóció-fókuszú megküzdés), s a bizonytalan kötődést mutatók éppen fordítva.

A biztonságosan kötődők a problémamegoldás során inkább képesek magára a problémára koncentrálni, önmagukban vagy a környezetükben változtatást implikálni a megoldás érdekében. Kevésbé frusztráltak, jobban kezelik indulataikat, düh-kinyilvánításuk kisebb mértékű. Feltételezhető, hogy az elfogadó szülő-gyerek kapcsolat és a pozitív kommunikáció jobb konfliktusmegoldó mintákat ad, konstruktívabb megoldásokra bátorít.

Amennyiben nincs szilárd, biztos szociális kötődés, olyan interperszonális kapcsolati minta, amely kellő támaszt, bizalomteljes odafordulást jelenthetne konfliktushelyzetben, a serdülő bizonytalan, inkább érzelmi választ ad.

Az érzelmezőpontú megküzdésnek gyakran az a célja, hogy a negatív érzelmek elhatalmasodását megakadályozza. Maladaptív, káros viselkedéses válasz az alkohollal, droggal, dohányzással történő feszültség levezetés.

„ Az érzelmek elfojtása és a saját igények túlszociális magatartással leplezett elnyomása célszerűtlen alkalmazkodási formának tekinthető. A kontrollálhatatlan külső stresszorokkal való ismételt találkozás nyomán előálló tanult tehetetlenség is a megküzdés kudarcát mutatja. Valójában a torzult lelki munkamódok közé sorolhatjuk az immunszuppresszív következményekkel járó szenvedélybetegségeket, mint az alkoholizmus vagy a drogabúzus is.” (Lázár, 2001, in.: Buda, Kopp, 2001)

Stresszhelyzetre adott általános reakció – a szorongás után- a gyakran agresszióba torkolló harag. (Atkinson, 1995). A bizonytalan kötődésű serdülőket inkább jellemzi a düh-kinyilvánítás, kevésbé tudják érzelmeiket kontrollálni, konfliktusaikat gyakrabban próbálják agresszív megoldásokkal rendezni.

A kötődési bizonytalanság megmutatkozik a társas támogatás kerülésében is. Pedig a „ stressz puffer modell” szerint a stressz egészségkárosító hatásait a szociális támogatás befolyásolhatja, tompíthatja. A társas környezet segít a helyzet átértékelésében, a kialakult következmény megoldásában vagy egyéb megküzdési stratégiák kialakításában. (Lázár, 2001, in.: Buda, Kopp, 2001)

A vizsgálati adatok szerint a biztonságos kötődést mutatók nagyobb arányban kérnek és fogadnak el segítséget másoktól, megküzdésük ez által is eredményesebb lehet.

A hipotézis – minden coping mutatóra érvényes - egyértelmű igazolását szélesebb körben végzett, reprezentatív méréssel lehetne elvégezni.

3. *A harmadik hipotézis - A szüleikhez biztonságosan kötődő serdülő kevésbé szorong. – a vizsgálati eredményekkel igazolható.*

A bizonytalan kötődést mutató serdülők vizsgálati eredményeiben a szorongás hajlam szignifikánsan magasabb volt, mint biztosan kötődő társaik esetében.

A stresszre adott válaszok közül a szorongás a leggyakoribb. (Atkinson, 1995)

A szülőkhöz való biztonságos kötődés nagyobb védettséget jelent a szorongáson alapuló kórképekkel szemben.

A kutatás eredményeinek összefoglalása

A kapott eredmények figyelemfelkeltőek, még akkor is, ha - a mintaválasztás korlátozottsága miatt – csak következtések levonására alkalmasak a 14-16 éves korosztályt illetően, általános kijelentések tételére nem.

A vizsgált mintában nagyobb volt a szüleikhez bizonytalanul kötődők aránya, mint a biztonságos kötődést mutatóké. Ugyan ez a serdülőkori átpártolással is kapcsolatba hozható, ám elgondolkodtató, hogy összességében azok a fiatalok mutattak magasabb kapcsolódást társaikhoz, akik szüleikhez szintén erősebben kötődtek. A szülőkhöz való bizonytalan kötődés pedig inkább bizonytalan kortárskapcsolatokkal mutatott összefüggést. Vagyis a kutatás azt a nézetet igazolta, hogy a későbbi interperszonális kapcsolatokban meghatározó a szülőkhöz való kötődés milyensége, s ez még a nagyon kritikus serdülőkori változások idején is érvényes, igaz a biztonságos kötődést mutatók aránya a vizsgált mintában kisebb.

A biztonságosan kötődők száma alacsonyabb volt a szakiskolába járók (különösen a szakiskolás lányok) esetében, ami arra utal, hogy a szociokulturális háttértényezők is befolyással lehetnek a serdülőkori kötődésre.

A vizsgált minta önértékelése elmarad az országos átlagtól, az agresszív viselkedés (düh-kinyilvánítás) terén viszont felette van annak.

A szülőkhöz való biztonságos kötődés az önértékeléssel egyenes arányú, a szorongás hajlammal fordított arányú szignifikáns összefüggést mutatott. Tendencia volt megfigyelhető arra nézve is, hogy a biztonságos kötődésű tizenévesek stresszkezelése adekvátabb, inkább választanak problémaközpontú coping stratégiákat, és pozitív társkapcsolati mintáik révén inkább kéri mások segítségét.

A serdülőkör fő küldetése a szilárd identitás elérése. Az érzelmi- akarati önállósulás legfontosabb lépése a szülőkről való érzelmi leválás, a pszichikus függőség kötelékének elszakítása. Enélkül nem bontakozhat ki érett, felnőtt személyiségstruktúra. (Bakó,2004)

A biztonságos kötődés védettséget jelent.

A biztonságosan kötődő serdülő jobb eséllyel teljesíti e feladatot, ennek talaján önértékelése is magasabb, coping stratégiái adekvátabbak, nincs szüksége minden pillanatban támogatásra, el tud távolodni, mert szilárd hitét, bizalmát másokban és önmagában belülről, személyisége részeként hordozza.

Irodalomjegyzék

„Ahhoz kell elvezetni a fiatalokat, ami hiányzik belőlük” Kopp Máriával, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Magatartástudományi Intézetének igazgatójával beszélget Both Mária és Csorba F. L. Új Pedagógiai Szemle, 2001. január.

Aszman A. (2001): Fiatalok egészségi állapota és egészségmagatartása. Országos Tisztiorvosi Hivatal, Budapest

Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J.(1995): Pszichológia. Osiris-Századvég, Budapest

Bagdy E. (1977): Családi szocializáció és személyiségzavarok. Tankönyvkiadó, Budapest

Bakó T. (2004): Utak és ösvények. Psycho Art, Budapest

Bartholomew, K., Horowitz, L. M., Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a our-Category Model, Journal of Personality and Social Psychology, 1991/2., 226-244.

- B.Kádár J.: Oldás és kötés: a korai serdülőkor folyamatai és helyszínei. In.: Fejlődéslélektan olvasókönyv. Szerk.: Bernáth László, Solymosi Katalin (1997), Tertia Kiadó, Budapest, 87-109.o.
- Bowlby, J.(1969): Attachment and loss, Volume I: Attachment. New York: Basic Books
- Buda B., Kopp M., Nagy E. (2001): Magatartástudományok. 2.,11.fejezet, Medicina Kiadó, Budapest
- Buda B., Kopp M., Nagy E. (2001): Magatartástudományok. 2.,11.fejezet, Medicina Kiadó, Budapest
- Bugán A. (szerk.) (2002): A kapcsolati egyensúlyok szerepe az egészséges alkalmazkodásban. 6.,9.fejezet , Center - Print Nyomda, Debrecen
- Carver, Ch. S. & Scheier, M. F. (2004): Személyiségpszichológia Osiris, Budapest
- Cole, M., Cole, Sh.R.(1997): Fejlődéslélektan. Osiris, Budapest
- Csorba J. –Huszár J.: Szülőkapcsolat, nevelési jellemzők és társas támasz pszichés distresszben szenvedő serdülő lányoknál. Pszichológia 11. (1991./4.(553-572))
- Fonagy, P. , Target, M. (1998): A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésben. Thalassa, 9. 1: 5-43
- Fónagy P., A kötődés generációs átvitele: egy új elmélet, Thalassa, 2003/2-3.
- Gervai J.: „A korai kötődés jelentősége a gyermek fejlődésében”. In: A megtermékenyítéstől a társadalomig. Szerk.: Hidas György (1997): Dinasztia Kiadó, Budapest, 29-39. o.
- Gervai J., Tóth I.(2005): A szülő-gyermek kapcsolat és a kötődési minőség vizsgálata. A kötődés minőségének mérése csecsemő- és óvodáskorban. Alkalmazott P., (2005) VII. /4. 14-26
- Hazan, C. , Shaver P.R. (1990): Love and Work: An Attachment - Theoretical Perspective. Journal of Personality and Social Psychology, 59(2), 270-280
- Koncz I.(1994): Videós önismeretfejlesztés: a videó felhasználási lehetőségei a 14–18 éves tanulók önismeretre nevelésében. Fitt Image, Budapest.
- Koncz I. (2011): Kamaszkapaszkodó, Fapados Kiadó, Budapest.
- Kopp M., Skrabski Á.(1995): Alkalmazott magatartástudomány. Corvinus Kiadó, Budapest
- Kopp M. és Skrabski Á. (2001): Magatartás és család. Új Bioetikai Szemle, 7. 4. sz. 1–25.
- Kopp M. (1997): Testi és lelki egészségünk összefüggései. Praxis, 6. 11. sz. 37–45.
- Kulcsár Zs. (2002) : Egészségpszichológia. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kökönyei, Gy., Aszmann, A., Szabó, M. (2002): A serdülők jól-létét befolyásoló tényezők. Egészségnevelés, 43. 49-56.
- Kulcsár Zs. (2006): Korai személyiségfejlődés és énfunkciók. Argumentum K., Budapest, 21-22.o.
- Makara P. (szerk.) (2008): Mentális egészségfejlesztési stratégia – pozitív egészségfejlesztés és primer prevenció. Országos Egészségfejlesztési Intézet, Budapest
- Margitics F. , Pauwlik Zs. (2007): Depresszió és megküzdés serdülőknél. Krúdy Kiadó, Nyíregyháza
- Nagy E., Molnár P., Fogóreflex és kötődés: kapcsolatuk pszichofiziológiai modellje. Pszichológia, 1998/1.
- Oláh A. (2004): Megküzdés és pszichológiai immunitás. In.: Pléh Cs., Boros (szerk.): Bevezetés a pszichológiába. Osiris K. , Bp., 631-664
- Oláh A.(2005) : Érzelmek, megküzdés és optimális élmény: Belső világunk megismerésének módszerei. Trefort Kiadó, Budapest
- Pikó B. (1997): Coping – Társas kapcsolatok – Társas coping. *Pszichológia*, 17, 391-399.
- Pulay K.: A kötődésről és az anya hiányáról. In.: Fejlődéslélektan olvasókönyv. Szerk.: Bernáth László, Solymosi Katalin (1997), Tertia Kiadó, Budapest
- Skinner,E.A., Wellborn, J.G. (1994): Coping during childhood and adolescence: A motival perspective. In: Featherman, D.L., Lerner,R.M., Perlmutter, M. (Eds.): Life-span development and behavior. Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Tringer L., Csorba J.,Pintér K., Ratkóczy É., Perczel-Forintos D.(1994): Az önkép fejlődésének zavarai a szülői elvárások tükrében. *Psychiatria Hungarica*,9:447-482.
- Urbán R., Felnőttkötődés és intim kapcsolatok. Magyar Pszichológiai Szemle, 1996/4-6.

Budapest, 115-129.o.

Vikár Gy.(1980): Az ifjúkor válságai. Gondolat, Budapest

WHO (1986) . Ottawa Charter for Health Promotion.

Zsolnai A.(2001): Kötődés és nevelés. Eötvös K., Budapest

Magyar Henrietta: „Living Apart Together” - Párkapcsolati alternatíva a 21. században

(Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola)

Absztrakt

Noha Magyarországon is elterjedt párkapcsolati formáról van szó, jelenléte még nem hozza magával azt a fajta ismeretanyagot, amely által magyarázható lenne, miért választják az emberek ezt az alternatívát. Magyarországon a „látogató párkapcsolatban” élőkről még nem készült átfogó kutatás. Kik is ők? A *Living Apart Together* életforma hívei a külvilág számára ismert kizárólagos partnerkapcsolatban – nem alkalmi kalandok – élnek, amelyekben a partnereknek nincsenek más tartós párkapcsolatai, ám mégis külön háztartásban laknak. Jelen tanulmányom kiemelt célja feltárni nemzetközi szinten az eddigi nemzetközi kutatások alapján, milyen gyakori ez a párkapcsolat, milyen társadalmi és demográfiai jellemzők mellett választják. A kutatás megvizsgálja a nemzetközi eredményeken keresztül mi az oka annak, hogy nem költöznek/házasodnak össze a partnerükkel, valamint bemutatja, hogy választják ezt a formát, vagy külső okok kényszerítik bele. A kutatás megválaszolja mit jelent a LAT-ot választók számára ez a kapcsolat: *egy átmeneti szakasz az együttélés felé vagy egy teljesen új formája a párkapcsolatoknak*. Természetesen a téma terjedelmessége és összetettsége miatt, a tanulmány elkészítése során nem lehet célokom átfogó és a mindenre kiterjedő részletes vizsgálat bemutatása. Véleményem szerint azonban ez a tanulmány, néhány fontos gondolattal, a nemzetközi eredmények áttekintésével, megértésével komoly kiindulási pontja lehet egy magyarországi kutatásnak, amelynek első lépéseit a PHD képzésem keretei között szeretném megtenni.

Bevezetés

Az utóbbi években mind Magyarországon, mind Európában egyre nagyobb a térnyerése a létező és kulturálisan is legitimé váló Living Apart Together párkapcsolati alternatívának. Magyarországon - az NKI Életünk forduló pontjai demográfiai adatfelvétel 2008/09-es kérdezési hullámának adatai szerint - mintegy félmillió felnőtt él ilyen párkapcsolatban.

Egyes elemzők szerint a *Living Apart Together*¹ *párkapcsolat* lehet történelmileg az új családi forma, mivel egy „együtt és külön” megoldást nyújt a partnerkapcsolat terén, hiszen egyszerre biztosítja a kapcsolatok intimitását, és őrzi meg az egyéni kötelezettségvállalások szabadságát. A LAT előtérbe helyezi a párkapcsolatot, de teret biztosít a barátságok számára is. Mások alternatív megoldásként úgy látják a LAT kapcsolatban élőket, hogy a házasság vagy az együttélés felé vezető úton állnak, ám nem radikálisan lépnek a házasságba, hanem óvatosan és konzervatívan viszonyulnak az elkötelezettség felé (Duncan, Phillips, 2010). Levin (1999) szerint ezek miatt indulhatott meg a LAT széleskörű elfogadása a '70-es évektől először a Skandináv országokban, majd valamivel később Nagy-Britanniában is. Ebbe az új kapcsolati formába beletartoznak azok, akik sajnálatos módon kerültek ilyen helyzetbe, és olyanok is, akik még bizonytalanok a kapcsolatukban, valamint akik szívesen és önként választják ezt a formát. Alapvetően azonban a kutatók széles köre szerint a LAT nem egy úttörő családforma, hiszen a válaszadók ritkán fejtik ki, hogy kifejezett óhajuk ez az újfajta

---

¹ Living Apart Together (rövidítése LAT) : hosszabb távú monogám partnerek, akik magukat egy párnak vallják, és mások is így tekintenek rájuk, viszont nem élnek együtt, ebben különböznek az élettársi kapcsolattól. (Haskey and Lewis 2006)

forma, és elutasítanák a házasságot vagy az együttélést, sokkal gyakrabban beszélnek a különélés gyakorlati és érzelmi előnyeiről, ahol a dominánsabb indok az óvatosság (Duncan, Phillips, 2010).

Ez a párkapcsolati csoport nálunk még nem került a társadalomtudományi érdeklődés homlokterébe, így első lépésként a nemzetközi kutatások módszereit és eredményeit dolgozom fel és rendszerezem szisztematikusan a tanulmányom során, amely egy későbbi magyar vizsgálat alapjainak kialakításában nyújthat komoly segítséget. A tanulmányom elkészítésének két fő célja van: egyrészt, hogy feltárja, a különböző nemzetközi kutatások a LAT párkapcsolati forma vizsgálata során milyen mintákkal dolgoztak, az adatgyűjtésnek milyen formáját választották, hogyan alakították ki a kérdéseket, és ezzel milyen válaszokat kaptak. Másrészt, hogy megismerjük, milyen társadalmi és demográfiai jellemzők mellett alakul ki/létezik ez a típus, valamint hogyan tervezik jövőjüket életútjuk során párkapcsolati történet tekintetében.

Párkapcsolat kutatás és a Living Apart Together

A legtöbb ember vágya, hogy intim kapcsolatban éljen egy másik emberrel, viszont a tradicionális párkapcsolati felfogás jelentősen megváltozott. Korábban a házasság jelentette egy kapcsolat egyetlen társadalmilag elfogadott formáját. Az elmúlt néhány évtizedben a nyugati országokban jelentős elmozdulás történt a párkapcsolatok kialakulásában, a formák megoszlásában, többek között erre példa a házasság halasztása, hiszen az emberek egyre idősebb korban lépnek frigyre, vagy a házasság hanyatlása, erre utalnak a válások, illetve a szétköltözések számának emelkedése. Mindezek mellett megfigyelhető világszerte az együttélés népszerűségének növekedése. Korábban a társadalmi norma előírta, hogy egy párnak házasságban kell élnie, ha pedig szétköltöztek, az azt jelentette, hogy a kapcsolat nem működik, napjainkban eközben elfogadott párkapcsolat az is, hogy a két fél külön háztartásban él, mégis bensőséges viszonyt létesítenek. A változó demográfiai trendek azt mutatják, hogy a lakosság egy része nem él együtt romantikus partnerével. Levin (2004) elmélete szerint egy állandósult végállapot ez a történelmileg új családforma, mert ebben a típusban van lehetőség az „együtt és külön” megoldásra. A különélés választása már nem számít különös viselkedésnek, hanem a tapasztalatok szerint a meghittség és az elégedettség jellemez, amellyel, hogy a partnerek a meglévő kötelezettségvállalásaikat, identitásukat és függetlenségüket megtarthatják – akár egy gyermek vagy gondozásra szoruló szülő mellett –, fenntarthatják saját szociális hálójukat, kapcsolatrendszerüket és tulajdonukat is, elkerülve eközben az együttéléstől adódó problémákat.

Ezzel a változó trenddel együtt felmerült az a kérdés, mi alapján lehet definiálni a párkapcsolati kategóriákat. Korábban a különbséget abban határozták meg, hogy az illető házas vagy nem, a nem kategóriába tartoztak, akik sosem mentek férjhez, elváltak, özvegyek vagy külön éltek. Napjainkban általában a kutatások során egy háromoldalú modellt alkalmaznak, mely a következő kategóriákból áll: *egyedülálló, élettársi kapcsolatban él* vagy *házas*. (Rindfuss and Van den Heuvel 1990 in Reimondos, Evans Gray 2010; Roseuil 2006). Ebben a modellben azokat, akik nem élnek valakivel együtt, egyedülállóknak vagy partnernélkülinek definiálják. Az utóbbi időben azonban egyre több nemzetközi kutatás gyűjt adatokat olyan párkapcsolati formáról, amelyet nem könnyű elhelyezni ebben a háromoldalú modellben, hiszen a Living Apart Together párkapcsolatot választók ugyan párkapcsolatban élnek valakivel, viszont nem laknak vele közös háztartásban (Trost, 1998 in Reimondos, Evans Gray 2010). Így ezeket a személyeket hamis módon „szingliként, vagy egyedülállóként” azonosítják a közös otthonon alapuló egységeket vizsgáló kutatások. (Strohm, Seltzer, Cochran and Mays 2009)

A kortárs kutatások mintája és jellege legnagyobb mértékben a párkapcsolatok kialakulására és megszűnésére koncentrál azoknál a párkapcsolatoknál (házasság és élettársi kapcsolat), akik közös háztartásban élnek. Ebben a környezetben nehéz felmérni, hogy mi jellemzi a LAT kapcsolattípust, hiszen ily módon semmilyen hivatalos statisztika nem regisztrálja őket (Borell and Ghazanfaraeeon Karlsson 2003 in Reimondos, Evans Gray 2010). Felmerülő

kérdés ezzel a párkapcsolati típussal kapcsolatban, hogy mit jelent az ezt választók számára ez a kapcsolat: egy átmeneti szakasz az együttélés felé, vagy egy teljesen új formája a párkapcsolatoknak? Levin (2004) szerint a LAT kapcsolat egy új családi forma, amely már korábban is létezett, viszont az utóbbi években egyre jobban elterjedt, és így vált láthatóvá a társadalomban. A LAT-ra vonatkozó korábbi adathiány miatt nehéz biztosan tudni, hogy ténylegesen nő-e a nem közös háztartáson alapuló párkapcsolati formák száma, vagy pusztán azért kap nagyobb figyelmet, mert egyre népszerűbb (Ermisch and Siedler 2009). Felmerül annak a lehetősége is, hogy az akadémia és a média ráirányuló figyelme tette láthatóvá.

Különösen fontos kérdés ennek a kapcsolattípusnak a definiálása során megtalálni a határt a hétköznapi társkereső kapcsolatok és az érzelmileg elkötelezett LAT kapcsolat között. A több alkalmi vagy a futó kapcsolatokat meg kell különböztetni azoktól a pároktól, akik egymás iránt elkötelezettek, függetlenül attól, hogy nem élnek együtt. A LAT kapcsolat egy intim partnerkapcsolat két egyedülálló személy között, akik külön háztartásban élnek, viszont önmagukat egy párként definiálják. LAT párkapcsolatban élhetnek ellenkező és azonos nemű személyek is. A legtökéletesebb fogalom meghatározást 2006-ban Haskey adta, mely szerint a LAT kapcsolatban élők *hosszabb távú monogám partnerek, akik magukat egy párnak vallják, és mások is így tekintenek rájuk, viszont nem élnek együtt, ebben különböznek az élettársi kapcsolattól*. Ez a meghatározás csak statisztikai mérésekhez használható, amely a partnerek szubjektív válaszaira alapoz.

Nemzetközi kutatási minták és kérdésfeltevések

Annak ellenére, hogy egyre nagyobb mértékben kerül a nemzetközi kutatások figyelmének középpontjába a LAT párkapcsolati forma, nincs egy egységes szemlélet, amelynek mentén a vizsgálatokat folytatják, hanem az egyes országokban eltérő mintákon, különböző kutatások keretei között vizsgálják a különbözőképpen megfogalmazott LAT-ra vonatkozó kérdéseket. Az Egyesült Államokban felhasznált adatbázis jó példát mutat arra, hogyan kell a kérdéseket megfelelő sorrendben feltenni: a nem házias válaszadóktól megkérdezték, van-e „elsődleges romantikus kapcsolatuk”, majd igen válasz esetén azt, hogy együtt él-e a partnerével. Ez a kérdéssorrend azt jelenti, hogy minden egyén, aki párkapcsolatban él, azonos módon kerül beazonosításra. Az adathiányok oka abban is rejlik, hogy nem tudni egy pár LAT kapcsolatban él, vagy még egy kevésbé elkötelezett párkeresési stádiumban tart. (Levin and Trost 1999). Ennek a problémának a megoldására szöveges kérdésre lenne szükség a párkapcsolati vizsgálatok során, amely rákérdez a válaszadónál arra, hogy ez LAT kapcsolat, amelyben él vagy annál kevésbé elkötelezett forma. Az eddigi vizsgálatok különböző kifejezések segítségével próbálták azonosítani a LAT-ot: az Egyesült Államokban „*fő romantikus kapcsolat*” valamint „*partnerkapcsolat*” (Strohm, Seltzer, Cochran, Mays 2009); Kanadában „*intim párkapcsolat*” (Milan, Peters 2003); vagy Nagy Britanniában „*rendszeres kapcsolat*” (Duncan, Phillips, 2010), Spanyolországban „*stabil partnerkapcsolat*” (Castro-Martín, T. M. Domínguez-Folgueras and T. Martín-García 2008). Nem ismeretes azonban, hogy a LAT kapcsolatban élő egyének milyen kifejezést használnak saját kapcsolatukra, illetve hogyan különböztethető meg a válaszaikban a komoly kapcsolat az alkalmi randevúzástól, férfiak és nők között különbség lehet ebben a kérdésben. Továbbá az „*intim kapcsolat*” kifejezés szexuális kapcsolatot sugallhat, amelyet az idősebb korosztály kényelmetlen kifejezésnek érezhet egy felmérés során.

Az ausztráliai kutatás (2005) eredményeit egy nagyszabású nemzeti reprezentatív longitudinális vizsgálat mintáján² rögzítették, amelyben a Gender és Generational felmérés részeként megkérdezték azoktól a válaszadóktól, akik nem éltek házasságban, hogy: „*jelenleg egy bensőséges folyamatos kapcsolatban állnak-e valakivel, akivel nem élnek együtt?*”. Azoktól a válaszadóktól, akik nem együttélő párkapcsolatban éltek, további információkat gyűjtöttek, többek között a következő kérdéseken keresztül: *pontos időpont arra vonatkozólag, amikor a*

---

² Évente a háztartás minden 15 év feletti tagjánál lekérdezik a kérdőívet. A teljes minta nagysága 12.579 fő, de a 18 év felettiekre szűkítették a vizsgált mintát, így 12.066 fő, amelyből 974 fő él LAT kapcsolatban.

kapcsolat kezdődött; végleges döntés-e hogy külön élnek; mekkora a fizikai távolság a partnertől és hogy milyen gyakran találkoznak; a következő három évben tervezik-e az együttélést a partnerükkel, valamint, hogy terveznek-e esküvőt. A vizsgált minta 12 %-a él ebben a típusú kapcsolatban. A Kanadában készült kutatás eredményei a 2001-ben rögzített General Social Survey³ adataira támaszkodnak, melynek során a válaszadóknak így tették fel a kérdést: „létesít intim viszonyt olyan személlyel, akivel nem él közös háztartásban?”. Viszont ebből a kérdésből nem lehet meghatározni a kapcsolat hosszát / időtartamát, így nem egyértelmű, hogy kizárólag LAT-osok voltak a mintában, vagy az együttjárók és az alkalmi kapcsolatokat létesítők is belekerültek a vizsgálatba. Az Egyesült Államokban a nem együttélő párokra vonatkozó információ jóval korlátozottabb, mint Európában vagy Kanadában. A korábbi vizsgálatok a nem együtt élők esetében azokra a házaspárookra koncentráltak, akik nem közös háztartásban éltek – ez a típus volt az „ingázó házasság” (Gerstel and Gross 1984 in Strohm, Seltzer, Cochran, Mays 2009). Ez a forma a Népszámlálási Hivatal 2006-os eredményei szerint csupán a házasságok 3,1 %-a. Az Egyesült Államokban készült LAT kapcsolatra fókuszáló vizsgálat két adatforrásra támaszkodik, ezek alapján készült 2009-ben⁴ a tanulmány is. Első minta az amerikai General Social Survey 1996-os és 1998-as adatfelvétele, ahol egy véletlen részmintának tettek fel kérdéseket LAT kapcsolatra vonatkozóan.⁵ Az elemzés második része ezeket az adatokat egészítette ki a 2004-2005 Kaliforniai Életminőség Felmérésével, amely lesbikus, meleg és heteroszexuális férfiak, nők körében készült.⁶ A két vizsgálat egymást kiegészítő erősségei miatt nyújtanak lehetőséget a LAT tanulmányozására az Egyesült Államokban. Hiszen az országos reprezentatív minta, magában foglal olyan kérdéseket, amely a házasságra vonatkozó elvárásokra, munkával kapcsolatos attitűdökre, a nemi szerepekre, az individualizmusra kérdez rá, ugyanakkor a másik vizsgálat nagy számú adatot hoz arról, hogy mik is a nem együttélés előnyei. Fontos figyelembe venni a kutatás értelmezése során, hogy a kaliforniai adatok frissebbek, viszont mindezek mellett ez a két adatállomány együtt jól biztosítja, hogy egy teljesebb képet kapjunk a LAT kapcsolati formáról az Egyesült Államokban, mintha külön-külön vizsgálnánk. Európában, Svédországban egyrészt kvantitatív megközelítéssel készült egy vizsgálat a LAT kapcsolat feltárására: két időpontban (1993 és 1998) egy véletlenszerű mintán kérdezték le ugyanazt a kérdőívet, amelynek a témája a gyerekek és a családforma volt. Középpontban az a kérdés szerepelt, hogy a válás milyen hatást gyakorol a gyerekekre. Ezenkívül mélyinterjúk lekérdezéseket is végeztek, valamint azokkal, akik nem értek rá az interjúra, egy rövid félig standardizált kérdőívet töltettek ki. A Nemzeti Statisztikai Intézet által végzett 1999-es termékenységi felmérés adatait használják fel a Spanyolországra vonatkozó vizsgálathoz, amelynek az alapjául a több mint hétezer 18-49 év közötti spanyol nőből álló reprezentatív minta szolgált. Négy kategóriába sorolták a megkérdezetteket: nincs stabil párkapcsolata, stabil párkapcsolatban él, de nem közös háztartásban, élettársi kapcsolatot létesít vagy házas. Ennél a vizsgálatnál két kritériumnak kellett megfelelni ahhoz, hogy valaki LAT kapcsolatban éljön számíton. Egyrészt magukról azt állították, hogy stabil párkapcsolatban élnek, másrészt a kapcsolat időtartama volt mérvadó, legalább két éve kellett, hogy tartson ez az állapot. Mindezekről eltérően a nagy-britanniai kutatás egy 2006-os attitűd vizsgálat adatait használta fel. A Brit Háztartási Panel Felvétel keretei között egy statisztikailag reprezentatív mintán (18 év feletti brit lakosság) végezték el az attitűd vizsgálatokat, melynek során széles skálán vizsgálták a következő témákat: család, személyes élet, párkapcsolat továbbá néhány információt kértek gyakorlati részletekről. Az adatgyűjtés módjának részben személyes interjút, részben önkítöltős tesztet választották, kétféle kérdéstípust alkalmazva. Egyes kérdéseknél csak annyit kellett tenni, hogy megadják egyetértenek-e vagy sem az állítással, míg más esetekben 5 fokú Likert skálán kellett jelölni a véleményüket. Ez a vizsgálati mód ezen sajátosságok miatt sokkal jobban fókuszált a megértésre és a gyakorlati kérdésekre, mint más kutatások.

³ Teljes minta: 24.000 fő – (15 évnél idősebb kanadaiak) A tanulmány mintájában a lekérdezés idején 2.190 20 évnél idősebb személy nem élt együtt a párjával (házasság vagy élettársi viszony).

⁴ Strohm, Seltzer, Cochran, Mays 2009

⁵ A minta 3584 fő (1863 fő 1996-ban és 1721 fő 1998-ban).

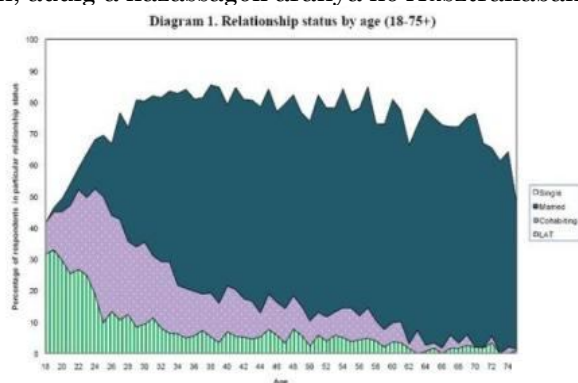
⁶ Vizsgálati mintában meghatározzák a szexuális irányultságot és nemet is: 144 lesbikus, 247 meleg, 752 heteroszexuális nő és 638 heteroszexuális férfi van a 23-70 év közötti korosztályban.

Nemzetközi kutatások eredményei

A házasokhoz, élettársi viszonyban élőkhez, de még az egyedülállókhöz képest is a LAT kapcsolatot választók több kulcsfontosságú jellemzőben is eltérnek. Minden nemzetközi kutatás eredménye szerint azoknak a legfiatalabb a profiljuk, akik nem élnek együtt a partnereikkel, és esetükben legnagyobb a valószínűsége a gyermektelenségnek, valamint annak is, hogy korábban nem voltak házasok. Ezen személyeknek a házassági és termékenységi története szorosan kapcsolódik a fiatal életkorhoz. (Reimondos, Evans, Gray 2010)

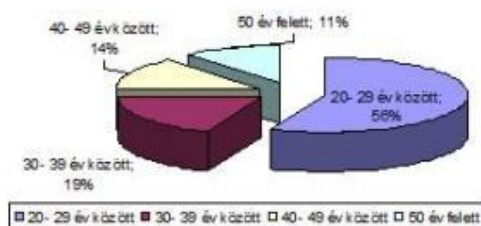
Életkori sajátosságok

Az alábbi ábra az ausztrál 2005-ös minta megoszlását mutatja a kapcsolattípusok (egyedülálló, házas, élettársi kapcsolatban él vagy LAT) és az életkor alapján. Jól megfigyelhető, hogy míg az életkor előrehaladtával a LAT és az élettársi kapcsolat aránya csökken, addig a házasságok aránya nő Ausztráliában.

1. ábra. Kapcsolat típus megoszlása életkor szerint Ausztráliában

A 25 év alatti korosztálynál oszlik meg úgy egyenlő arányban azoknak a száma, akik határozottan döntenek abban, hogy külön szeretnének élni a későbbiek során. Ebben a csoportban a megállapodás sokkal inkább a körülmények, a gyakorlati és pénzügyi megszorításokon alapul és nem a választáson. Ebben a korban, ha még nem volt korábban élettársi kapcsolata, akkor sem érzi készen magát, hogy megtegye az első lépést az összeköltözéshez. (Reimondos, Evans, Gray 2010) Az Egyesült Államokban végzett kutatások is azt mutatták, hogy a LAT kapcsolatban élők demográfiaailag különböznek azoktól a társaiktól, akik házasságban vagy élettársi kapcsolatban élnek. Mindkét nem esetében fiatalabbak az ezt a kapcsolati típust választók, mint azok, akik házasságot kötöttek, valamint az is jellemző, hogy az életkor növekedésével nő az esély, hogy az egyén házasságban él LAT kapcsolat helyett. (Strohm, Seltzer, Cochran, Mays 2009). Amerika északi részén, Kanadában is nagyobb mértékben a fiatalok körében jellemző választás a LAT. Minden 12. kanadai LAT kapcsolatban él a 2001-es kutatás eredménye szerint, mivel Kanada 20 évnél idősebb lakosságának 8%-a választja ezt a párkapcsolati formát, leggyakrabban a 20-29 év közöttiek (56%), viszont 44% volt a 30 év fölöttiek aránya: kb. 1/5-e (19%) 30-as korosztály, 14 % 40-es és 11% 50-es korosztály.

2. ábra. LAT kapcsolat megoszlása életkor szerint Kanadában

A LAT kapcsolat fiatal profilja (20-24 év közöttiek 30.9%, 25-29 év közöttiek 23%-a) Spanyolországban is felveti azt a magyarázatot, hogy az ilyen típusú kapcsolat választása

elsősorban egy folyamatban lévő állomás, amely az együttéléshez, esetleg a házassághoz vezet. Az 1999-ben végzett termékenységi felmérés szerint, a 15-49 év közötti nők 44,6%-a nem élt házasságban vagy élettársi kapcsolatban, viszont körülbelül egyharmaduk tartott fenn olyan párkapcsolatot, ahol nem élt együtt senkivel. A 20-34 év közötti spanyol nők kétharmada még nem kötötte meg az első közös otthonon alapuló partnerkapcsolatát, azonban csaknem a fele stabil párkapcsolatban él egy olyan társsal, akivel nem tartanak fent közös háztartást. Nagy-Britanniában Haskey és Lewis (2006) több vizsgálata szintén azt az eredményt mutatta, hogy a fiatalabbak körében felülreprezentált a LAT kapcsolat, ám a kutatás vezetői sugallják, hogy erősen torzít a felvétel, a tinédzser korúak emelik az arányt, mivel a 18-24 év közöttiek 90 %-ára a LAT kapcsolat választása jellemző. Jelentős arányban megtalálhatóak a 25-55 évesek között, míg az idősebb korosztály csupán kis része dönt ennél a formánál. A gyakorlat szerint Nagy-Britanniában a felnőtt lakosság 10 %-a választja a LAT kapcsolatot. A 18-34 év közötti korcsoportba a 40% tartozik, az 55-64 éves korcsoportból 13%-a kerül ki. Észak-Európa más országai is hasonló eredményeket mutatnak (Duncan, Phillips, 2010).

Családi és kulturális hatások

Családi és kulturális elvárások is befolyásoló hatással vannak az idősebb generációnál arra, hogy ne kössenek újabb házasságot, vagy ne költözzenek össze valakivel. Ez a párkapcsolati forma biztosítja számukra annak a lehetőségét, hogy megtartsák saját otthonukat, tulajdonukat, mégis párkapcsolatban éljenek. Néhányan úgy érzik a saját otthon megtartása eloszlatja a házimunka és a gondviselés egyenlőtlen megosztását, ugyanakkor lehetővé teszi számukra a függetlenséget. Mások úgy érzik a saját otthonuk fizikailag vagy szimbolikusan az a hely, ahol különböző társadalmi tevékenységeket végezhetnek gyermekeikkel, unokáikkal, vagy akár barátaikkal. Így aztán számos nyugati országhoz hasonlóan, a korábban elvált vagy szétköltözött idősebb korosztály körében a LAT kapcsolatot választók nagyobb arányban gondolják azt, hogy ez a forma lehet a megfelelő alternatívája az újránházasodásnak vagy az összeköltözésnek. (Milan, Peters 2003) (Duncan, Phillips, 2010). Ennek ellenére Spanyolországban a LAT uralkodó magyarázatát nem az adja, hogy a párok önként vállalják ezt, és nem akarják megosztani a háztartásukat, hiszen a 35-49 év közötti nők körében igen alacsony (2%) az előfordulási gyakoriság. A viszonylag alacsony szétköltözés és válás lehet ennek a magyarázata.

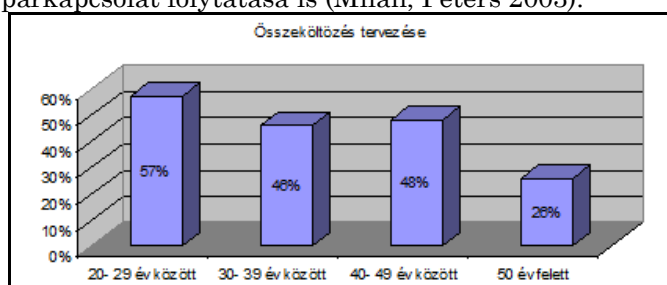
Saját gyermekeinek nevelése vagy idős hozzátartozóról való gondoskodás is lehet annak az oka, hogy valaki nem szeretne a párjával összeköltözni. A nők sok esetben gyermeküket egyedül nevelő szülők, és a párkapcsolat felbomlása után nem szeretnék, hogy új partner beköltözzön az életükbe. Kanadában a nők 23 %-a, férfiak 5 %-a él gyermekkel LAT párkapcsolatban (Milan, Peters 2003). Az Egyesült Államokban a nők körében kicsi a különbség a párkapcsolat állapota és annak a valószínűsége, hogy a gyermek vele él: 45 % LAT, 50 % házas nők esetében és 52 % élettársi kapcsolatban élő nők között. A férfiaknál már jóval nagyobb ez a különbség, LAT kapcsolat esetén 9%, házas férfiak 49%, élettársi viszonyban élők 39%-a. (Strohm, Seltzer, Cochran, Mays 2009). Ez az eredmény jól mutatja, hogy a nők választják nagyobb arányban ezt a párkapcsolati formát, ha gyermeküket ők nevelik. Érdekes, hogy Ausztráliában az egyedülálló szülők fele úgy képzeli, hogy a következő 3 évben összeköltözik a partnerével. Lehetséges, hogy a gyermekek addigra megszokják az új partnert, vagy esetleg abba a korba érnek, hogy elköltöznek. (Reimondos, Evans, Gray 2010)

Egyik jellemzője a LAT kapcsolatnak Spanyolországban, amely megkülönbözteti a többi európai országtól, hogy a partnerek általában továbbra is a szüleikkel élnek. A 30-34 év közötti nőknek csupán 14.3 %-a él egyedül, önálló háztartásban. Tekintettel a spanyol munkaerőpiaci bizonytalanságra és a szűkös lakhatási lehetőségekre, sok fiatal felnőtt él szüleivel még akkor is, ha stabil párkapcsolattal rendelkeznek. A késleltetett fészekelhagyás lehetővé teszi a megtakarításokat egy későbbi lakás kibérlésére, esetleg megvásárlására. (Bernardi and Poggio 2002 in Castro-Martín, T. M. Domínguez-Folgueras and T. Martín-García 2008). Szociológiai szempontból egy erős normatív elvárás a spanyol társadalom részéről, hogy a fiatalok addig nem kötnék házasságot, és nem hagyják el a szülői házat, amíg nem fejezik be az iskolát. Azok a nők, akik még nem léptek ki az iskolából gyakran gazdaságilag függnek szüleiktől, így még nem hoznak létre saját családot. A spanyol

vizsgálatnak az adatai is azt mutatják, hogy alacsony számban vannak azok, akik még iskolások, de már együttélnek partnerükkel. Ezek azt jól mutatják, hogy az egyik legnagyobb különbség Spanyolország és a többi házasságot halasztó ország között, hogy náluk a házasság halasztását nem ellensúlyozza együttélések növekvő aránya. Míg Észak-Európában az első összeköltözés lényegesen korábban megtörténik, minthogy a házasságkötési statisztikában megjelenne a kapcsolat, addig Spanyolországban a későbbi partnerkapcsolat a jellemző, és nem csak az együttélések alacsony száma miatt, hanem, mert az együttélésbe lépéskori életkor csak kicsit alacsonyabb, mint a házasságkötéskori életkor (Castro-Martín, T. M. Domínguez-Folgueras and T. Martín-García 2008). Következésképpen azoknak a 20-34 év közötti nőknek az aránya, akik még nem léptek együttélésen alapuló párkapcsolatba, Európa szerte Spanyolországban a legmagasabb (62,2%) az aránya. Korábbi más vizsgáló tanulmányok jól mutatták azt, hogy a nem együttélő párok gyakorisága magasabb azokban az országokban, ahol a késői házasságkötés jellemző és alacsony az együttélések gyakorisága, pl.: Japánban (Rallu and Kojima 2000, Iwasawa 2004 in Castro-Martín, T. M. Domínguez-Folgueras and T. Martín-García 2008). A LAT kapcsolatot Spanyolországban inkább az jellemzi, hogy ez az udvarlási folyamat késői szakasza: a legtöbb fiatal nő stabil párkapcsolatban él, fiatal, nem házas, gyermektelen és a szülei háztartásában él, sőt egynegyedük még részt vesz az oktatásban. További sajátosság Spanyolországban, hogy a felnőttkorba való átlépés, a szülői ház elhagyása későn történik meg, jellemző továbbá az alacsony arányú független önálló élet a partnerkapcsolat előtt, és magas az összhang a szülői ház elhagyása, az első párkapcsolat kialakítása és az első szülés között. (Castro-Martín, T. M. Domínguez-Folgueras and T. Martín-García 2008) A kutatási eredmények azt mutatják, hogy az életkor előrehaladtával csökken a „partnernélküli nők” száma, és emelkedik a házasság vagy az együttélés.

Jövőbeni tervek

Kanadában a LAT kapcsolatban élők mintegy fele – függetlenül, hogy nő vagy férfi az illető – szeretne közös háztartásban élni párjával a jövőben, a többiek nem szeretnék ezt a változást az életükben, vagy esetleg még nem döntöttek róla. Az életkor is kihat arra, hogy milyen elvárásaik vannak a jövőre nézve, hiszen míg a 20-29 év közöttiek 57%-a tervezi az összeköltözést, 30-39 közöttieknek már csak 46%-a, 40-49 évesek 48%-a és 50 év felettek 26%-a. Ezek az eredmények összhangban vannak azzal az elméleti magyarázattal, hogy az idősebbekre, nyugdíjasokra jellemző, hogy szeretnék megtartani saját háztartásukat, de fontos számukra a párkapcsolat folytatása is (Milan, Peters 2003).

3. ábra. Összeköltözési terv Kanadában

Ausztráliában az idősebb válaszadóknak több, mint 70%-a azok, akik korábban már voltak házasok, döntöttek pozitívan a különélésről, míg a 25 év alattiak kevesebb, mint a fele. Azt azonban nehéz megmondani bizonyossággal, hogy véglegesen határoznak a különélésről, vagy a körülmények hozzák úgy. Például, amikor a fiatal felnőtt még otthon él a szüleivel lehetséges, hogy azért választja a különélést, mert a pénzügyi forrásai nem teszik lehetővé, hogy összeköltözzön párjával az adott időpontban. Ezen kutatás eredményei szerint a válaszadók 64%-a tervezi a közös otthont. Legmagasabb az aránya a fiatalok körében, ahol ez 79%, míg az idősebbek esetén már csak 32% gondol a jövőbeni összeköltözésre. Nehezt megmondani, hogy a nemleges válasz bizonytalanságot tükröz a kapcsolat erősségében, vagy inkább előnyben részesíti a jelenlegi kapcsolati formát, és szeretne továbbra is külön otthont fenntartani. Feltételezhető, hogy a fiatalok körében a negatív szándék oka a bizonytalanság a jövőt illetően, míg az idősebbeknél, akik korábban már éltek házasságban, ez a forma a kedvezőbb. A válaszadókat arról is megkérdezték, terveznek-e házasságot a jövőben. Nem

volt meghatározva, hogy a tervezett esküvő a jelenlegi LAT partnerrel történik vagy mással, feltételezhető, hogy a többség a jelenlegi társára gondolva adta meg a választ. Ahogy az együttélésre vonatkozó kérdéseknél, itt is igen eltérő eredmények jöttek ki a csoportok között. 25 év alatti korcsoport 71%-a gondolta, hogy valószínű vagy nagyon valószínű, hogy házasságot kötnek, valamint a házassághoz való hozzáállásuk nagyon pozitív volt azoknak a fiataloknak, akik korábban már éltek élettársi kapcsolatban. Másrészt az egyedülálló szülők és az idősebbek, akik korábban már voltak házасok, sokkal alacsonyabb szándékot fejeztek ki. Az idősebbek 68%-a mondta azt, hogy nem vagy nagyon nem valószínű, hogy újránházásodna a jövőben, csak kevés esetben volt meg a gondolat, hogy ez egy átmeneti állomás az együttélés felé.

LAT kapcsolat jellemzői

Az Ausztráliában készült kutatásban térnek ki részletesen a LAT kapcsolatra vonatkozó jellemzőkre. Ennek a kutatásnak a keretei között fogalmazták meg nagyon jól a kapcsolatra vonatkozó kérdéseket. A legtöbb LAT kapcsolat viszonylag rövid, 40%-a a vizsgálat előtt kevesebb, mint 12 hónappal kezdődött. A medián 1.5 év volt, az átlag pedig 2.4 év. Annak ellenére, hogy nem ugyanaz a lakóhelyük, a partnerek közötti találkozók gyakorisága 75 %-nál hetente legalább három, és magas az aránya ezek között, akik napi rendszerességgel találkoznak. A magasfokú kapcsolattartás azoknál volt jellemző, akik földrajzilag közel élnek egymáshoz. A párok kb. 77%-a él azonos városban, 15% különböző városban, de ugyanabban az államban. Csak egy kis részüknél volt, hogy a partner másik államban élt 2%, vagy külföldön 5%. (Reimondos, Evans, Gray 2010) A spanyol kutatások kiemelik, hogy az egyedül álló nők majdnem fele stabil párkapcsolatban él külön háztartással, és mindegy háromnegyedüknél ez a kapcsolat már több, mint 2 éve tart. A 2006-os nagy-britanniai vizsgálat lehetővé teszi, hogy megismerjük mit csinálnak együtt a LAT kapcsolatban élők. A legnagyobb arányban 83%-ban enni-inni járnak el együtt, 77%-a találkozik közösen a barátokkal, 75%-a tölti együtt a hétvégét, 56 %-a megy együtt nyaralni, 55%-a látogatja közösen a rokonokat, csaknem 40%-a együtt végzi a hétfégi bevásárlást. Ezek a számadatok mind arra utalnak, hogy sok a közösen eltöltött idő, és mint egy kvázi „ingázó házasságban” élnek. (Duncan, Phillips, 2010)

Összegzés

Empirikusan a LAT egy sokszínű és heterogén kategória, az élet különböző szakaszaiban különböző motívumok, és szándékok következtében a különélés önkéntes vagy kényszerű cselekedet lehet. Az jól látható, hogy ez a párkapcsolati forma jól illeszkedik az életkor és a korábbi párkapcsolatok változásához. Míg a fiatal generáció ebben a kapcsolatban előre halad egy közös otthon felé a partnerével, az idősebb korosztálynál ez már egy állandósult állapotként mutatkozik, amely lehetővé teszi számukra a kapcsolat során az autonómia és az intimitás kettősségének megőrzését. Az idősebbekhez képest a fiatal LAT kapcsolatban élők gyakrabban élnek együtt más felnőttekkel esetleg a szüleikkel. A fiatalabbak nagyobb arányban képzelik el a jövőt úgy, hogy a partnerükkel együtt élnek, amely szintén arra utal, hogy a fiatalok körében a LAT csupán egy átmeneti lépés az együttélés és a házasság felé. Ezen túlmenően oktatási szempontból is megkülönböztetünk külön élőket és együttélőket, a LAT-ot választó egyének között nagyobb arányban vannak azok, akik még iskolások, mint azok között akik már együtt élnek. Összegezve a LAT kapcsolat mindkét fél korai karrierszakaszában válhat stratégiai lépéssé, mivel sajnálatos módon a fiatalabb korcsoportokban a munkaerőpiaci részvétel nem garantálja a gazdasági önállóságot, mert alacsonyak a fizetések, bizonytalanok a munkaszerződések és szűk a lakás piac, amely megerősíti a szülőktől való függőséget, és ezzel megakadályozza a hosszútávú köteleességvállalást, elköteleződést, amelyre példa lehet az együttélés. Így a fiatalok körében a házasságkötések alacsony számát és az együttélések előfordulásának alacsony gyakoriságát nem lehet helyesen úgy értelmezni, hogy csökken a partnerkapcsolatra való hajlandóság, hanem inkább a közös otthon kialakítása történik, vagy tolódik egy későbbi időpontra.

Konklúzió

A LAT kapcsolat integrálása a családi elméletek változásába jelenleg akadályoztatott, mivel nincsenek megfelelő adatok a nem egy otthonban élő párkapcsolatokra. Egyik komoly oka lehet a LAT kapcsolatra vonatkozó hiányos adatgyűjtésnek az, hogy a legtöbb demográfiai felmérés a közös otthonon alapuló párkapcsolatokat vizsgálja, így azok, akik nem közös háztartásban élnek, kikerülnek a mintából. Első lépésként a felmérési adatok során a LAT kapcsolat azonosításához szükség lenne olyan információkra a párkapcsolatról, amelynek nem feltétele az, hogy a partnerrel egy háztartásban él-e az egyén. Erre jó példát mutatott a Spanyolországi vizsgálat, ahol először kérdezték meg stabil párkapcsolatban élnek-e és csak utána, hogy együtt él-e a partnerével. Eddigi nemzetközi kutatások alapján jól látható, hogy a különböző országokban, különböző időpontban, különböző mintákon vizsgálnak különböző kérdéseket. Ezek a legfőbb okok, hogy nincs lehetőség egy közvetlen nagy nemzetközi összehasonlításra.

A vizsgált nemzetközi kutatások elemzése azt mutatja, hogy nagyobb részben jellemző az a megállapítás, hogy a LAT kapcsolat inkább egy átmeneti szakasz egy párkapcsolat elköteleződési folyamata során, nem pedig egy hosszútávú végleges megállapodás/választás. Jelenleg a keresztmetszeti adatok miatt az ismereteink korlátozottak, leginkább mennyiségi adatok. A LAT kapcsolat még pontos feltáráshoz longitudinális adatokra lenne szükség ahhoz, hogy megvizsgáljuk a különélő pároknak, hogyan alakul az életpályájuk – haladnak az együttélés vagy a házasság felé vagy ez marad a tartós állapot. Egy eseménytörténeti elemzés lenne a megfelelő megoldás a partnerség dinamikájának tanulmányozására. A növekvő párkapcsolati formák hívják életre a longitudinális adatgyűjtés fontosságát, mivel az együttélésre való fókuszáláson tovább kell lépni.

Irodalomjegyzék:

- Castro-Martín, T. M. Domínguez-Folgueras and T. Martín-García. (2008) 'Not truly partnerless: Non-residential partnerships and retreat from marriage in Spain', *Demographic Research* 18(16):436-468.
- Duncan, Simon; Phillips, Miranda (2010): People who live apart together (LATs) - how different are they? *Forthcoming in Sociological Review, 2010*
- Ermisch, J. and Seidler, T (2009): 'Living apart together', ch. 2 in Brynin, M. and Ermisch J., *Changing relationships* London, Routledge. Haskey, J and J. Lewis. (2006): 'Living-apart-together in Britain: context and meaning', *International Journal of Law in Context* 2 (1): 37-48.
- Levin, I and J., Trost (1999): 'Living apart together', *Community, Work&Family* 2(3):279 – 294.
- Levin, Irene(2004): Living Apart Together: A New Family Form. *Current Sociology*, March 2004, Vol. 52(2): 223–240
- Milan, A and A. Peters (2003): Couples living apart. *Canadian Social Trends. Canadian Social Trends* (Statistics Canada - Catalogue 11-008), 2–6.
- Reimondos, A., A. Evans & E. Gray (2010): **(forthcoming)**: Living-Apart-Together (LAT) relationships in Australia: an overview
- Roseneil, S. (2006): 'On not living with a partner: unpicking coupledness and cohabitation' *Sociological Research Online*, 11,3
- Strohm, C., Selzer, J.A, S.D Cochran & V. Mays (2008): "Living Apart Together" relationships in the United States. California Center for Population Research. On-Line Working Paper Series, CCPR 04208. URL (accessed 23 May 2009)
- <http://repositories.cdlib.org/ccpr/olwp/CCPR-042-08>

Sági Andrea: Hogyan függnek össze a különböző önértékelés típusok? (ELTE-PPK, Pszichológiai Doktori Iskola)

Elméleti háttér

Az önértékelés a mentális egészség egyik kulcsfontosságú alkotóeleme, és hatással van a pszichológiai funkcionálásra (Tafarodi és Swann, 1995). Az önértékelés kutatása az utóbbi évtizedekben számos fogalmi tisztázást és empirikus eredményt hozott, meghaladva és kibővítve azt a hétköznapi nézetet, miszerint (csak) a magas önértékelés a jó.

Az önbecsülés az én egy szubjektív, érzelmi-kiértékelő aspektusa. Az önértékelés, önbecsülés alapvető szükséglet; a szeretve és elfogadva lenni személyiségünk mélyén rejlő igényünk (Branden, 1994). Az önértékelés azonban különböző aspektusokból, komponensekből áll, melyek eltérő struktúrákat és dinamikus funkciókat képeznek. A legújabb megközelítések szerint az alábbi önértékeléstípusok és ezek együttese ad teljes képet a személy önértékeléséről.

Globális önértékelés

A globális önértékelés Rosenberg (1979) szerint időben stabil és alapvető, lényegében az önértékelés különböző fajtáinak/típusainak összegzett mutatójaként is felfogható. Kevésbé tudatos, az én mint ágens és az én mint tárgy korai életkorban megtapasztalt élményéből, valamint a korai szülői visszajelzésekből származik az alapvető (basic) vagy belső önértékelés (V. Komlósi, 2007).

Kontingens önértékelés

Az önértékelés kihívást is jelent: növelni vagy fenntartani szeretnénk, vagy kompenzálni igyekszünk az alacsony belső (implicit) önbecsülésünket. Kompenzáció esetén alakul ki a kontingens vagy függő önértékelés, amely külső forrásokból, a jelentős „mások”-nak a személyre vonatkozó jelzéseiből származik. Az egyén önértékelését növelheti saját kompetenciája által (saját belső erőfeszítésein, cselekedeteinek mások általi dicséretén keresztül) vagy kapcsolatain keresztül (a környezet ítélete, a másoktól kapott szeretet által) (Johnson és Bloom, 2007). Ez az az önértékelés, amire törekszünk, a teljesítményünkkel „érdemelhetjük ki”, szintje függ a megélt kudarcoktól és sikerektől. A kompetencia alapú önértékelés együttjárást mutatott a teljesítményfüggőséggel, az egyéni-és a szociális elvárásoknak való megfelelési kényszerrel, és a perfekcionizmussal. A kapcsolati alapú önértékelés pedig a depresszív attitűd-, és a kapcsolódási szükséglettel mutatott pozitív együttjárást.

Az elmúlt években éppen az önértékelést, önbecsülést, mint a pszichológiai egészség sokáig egyik legfontosabbnak tartott meghatározóját számos kritika érte. Az önbecsülés túlhangsúlyozásának, olyan következményei lehetnek, mint az elégtelen vagy torzított önismeret (Baumeister et al, 1993; Sedikides, 1993), a narcizmus (Bushman és Baumeister, 1998), valamint az előítéletek (Aberson et al, 2000) és erőszak azokkal szemben, akik fenyegetik az egót (Baumeister et al, 1996).

A szakemberek ezért alternatívákat kerestek arra, hogy milyen jelenségekben ragadható meg, és hogyan konceptualizálható az önmagunk iránti egészséges attitűd. A javaslatok között szerepelt, a buddhista filozófiából levezethető *önegyüttérzés* is (pl. Bennett-Goleman, 2000; Rosenberg, 2000; Neff, 2003b).

Önegyüttérzés

Neff (2003b; 2009) a mások iránt érzett együttérzés fogalmát (Wispe, 1991) kiterjesztette az énmagunk iránti egészséges attitűd definíciójára. Az első az *Önmagunk iránt érzett kedvesség* (*Self-Kindness*), illetve ennek ellentéte, az *Önbírálat* (*Self-Judgment*). Optimális esetben nehézségek vagy sikertelenség esetén is megértőek és kedvesek vagyunk

önmagunkhoz, ahelyett hogy kritizálnánk vagy elítélnénk magunkat. A második a *Közös emberi természet (Common Humanity)* vs. *Izoláció (Isolation)* ellentétpár. A közös emberi lét része, hogy tökéletlenek vagyunk, hibákat követünk el és nem megfelelően viselkedünk, amelynek megtapasztalását a nehéz élethelyzetek teszik lehetővé; röviden megfogalmazva „mások is küzdenek hasonló problémával” (normalizálás). Ha abba a csapdába essünk, hogy úgy érezzük, csak mi küzdünk nehézségekkel, az izoláció és a másoktól való elszakadás érzését élhetjük meg. S végül a harmadik összetevő a saját érzelmeinktől való távolság és éber objektivitással való szemlélésük, szembeállítva a negatív gondolatokon való rágódással vagy az azokkal való azonosulással - ez a *Jelentudatosság (Mindfulness)* vs. *Túlzott azonosulás (Over-Identification)* ellentétpárja.

Önegyüttérzés és önértékelés

Az önegyüttérzés a mentális egészség szempontjából az önértékeléshez hasonló előnyökkel (pl, nagyobb étellel való elégedettség, Neff, 2003b), ám annál kevesebb negatív vonatkozással bír. Az önegyüttérzés az önérték stabilabb érzetét nyújtja, mivel nem függ a külső következményektől (Crocker et al, 2003) elismeréstől, teljesítménytől, szemben az önértékeléssel, amely részben az önértékünk különböző életterületeken való megítéléséből származik, és folyamatosan hullámzik (Neff és Vonk, 2009).

Az önegyüttérzés pozitívan korrelált többek között az optimizmussal ($r=0,62$; $p<0,05$), és a boldogsággal ($r=0,57$; $p<0,05$), (Neff et al, 2007b). Az önegyüttérzés a globális önértékelés kontrollálása után is szignifikáns prediktora volt a boldogságnak, az optimizmusnak és a pozitív érzelmeknek (Neff és Vonk, 2009). Az önegyüttérzés skála szignifikánsan negatívan korrelált a szorongással (-0,60 és -0,70 közti értékek) és a depresszióval (-0,50 és -0,60 közti értékek) (Neff, 2003b; Neff et al, 2005; Neff et al, 2007a; Neff et al, 2008).

A magas önértékelés és az arra való törekvés egyik legnagyobb hátránya a nárcizmus (Baumeister és Vohs, 2001; Crocker és Park, 2004). Míg az önegyüttérzés nem, addig a globális önértékelés szignifikáns együttjárást mutatott a nárcizmussal ($r=0,29$; $p<0,01$) (Raskin és Hall, 1979). Neff és Vonk (2009) 2187 fős mintán végzett regresszióelemzésében a nem, az életkor és a jövedelem hatását kontrollálva azt találta, hogy az önértékelés szignifikánsan összefügg a nárcizmussal ($\beta=0,40$), az önegyüttérzés azonban nem ($\beta=0,0$).

Azok, akik alacsony önegyüttérzéssel jellemezhetőek, valószínűleg alacsonyabb önértékeléssel bírnak, mivel kritikusak és kemények önmagukhoz. Ezzel szemben, akiket az önegyüttérzés magasabb szintje jellemez, azoknak magasabb lesz az önértékelésük is, mert kedvesebbek és elfogadóbbak magukkal szemben. Ezt bizonyítja, hogy az önegyüttérzés a depressziót és a szorongást negatívan jelezte előre, és ez a hatás akkor is megmaradt, ha az önkritikát kontrollálták (Neff, 2003b). A szorongásnak pedig a negatív affektivitás kontrollálását követően is negatív előrejelzője volt az önegyüttérzés (Neff et al, 2007).

Az önegyüttérzés a globális önértékeléssel (Rosenberg, 1965) pozitív (0,57-0,59 közötti értékek) (Leary et al, 2007; Neff, 2003b; Neff, et al, 2008), a kontingens önértékeléssel negatív korrelációt ($r= -0,47$ $p<0,01$) mutatott (Neff és Vonk, 2009). A globális önértékelés és kontingens önértékelés között a legtöbb vizsgálat negatív együttjárást talált, magyar mintán (N=208) Kendall-tau b:0,36; $p<0,001$ (Sági et al, 2012).

A jelent vizsgálat célja a legújabb megközelítések szerint elfogadott önértékeléstípusok, és egy új fogalom az önegyüttérzés mérése egyetemi hallgatók mintáján. A (1) globális önértékelés, kontingens önértékelés és önegyüttérzés kapcsolatának vizsgálata, illetve (2) a három konstruktm szorongásra és optimizmusra gyakorolt prediktív erejének mérése, feltételezve, hogy (a) míg az önegyüttérzés és a globális önértékelés az optimizmust pozitívan, (b) a szorongást pedig negatívan jelzi előre, (c) addig a kontingens önértékelés esetében ép ellentétes irányú kapcsolatokat kapunk.

Módszer

Eljárás

A vizsgálat az ELTE PPK Kutatásetikai bizottságának engedélyével zajlott. Kényelmi mintavételt alkalmaztunk, az adatgyűjtést az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Károli Gáspár Tudományegyetem és a Miskolci Egyetem pszichológus és pedagógus hallgatói körében személyesen végeztük.

Vizsgálati személyek: 544 fő egyetemi hallgató 214 férfi, 330 nő (átlag életkor 24,45±4,67).

Mérőeszközök

Az Önmagunk iránt érzett együttérzés, röviden Önegyüttérzés skála (*Self-Compassion Scale*, SCS, Neff, 2003b, magyar változat (SCS-H) Sági et al, (publikálás alatt)) belső konzisztenciája 0,92 (Neff 2003b), a jelen vizsgálatban 0,87 volt.

A Rosenberg-féle Önértékelés skála (*Rosenberg Self-esteem Scale*, RSES (Rosenberg, 1965) magyar változatának (Kiss, 2009) belső konzisztenciája 0,82, jelen vizsgálatban 0,79 volt.

A 26 tételes Kontingens önértékelés kérdőív (*Contingent Self-Esteem Scale*, CSES, Johnson és Bloom, 2007) két alszála a Kompetencia alapú önértékelés (a saját belső erőfeszítésen alapul) és a Kapcsolat alapú önértékelés (mások visszatükrözéséből „táplálkozó”). A kompetencia alapú önértékelés Cronbach-alfa értéke 0,81, a kapcsolat alapú önértékelés skáláé 0,86 lett; jelen vizsgálatban ez a két érték 0,71 és 0,77 volt.

A diszpozicionális optimizmus mérésére a LOT-R-t használtuk (*Life Orientation Test Revisited*, Scheier, et al, 1994; magyar változat Bérdi és Köteles, 2010). Bérdi és Köteles (2010) 0,77 és 0,81 közötti Cronbach-alfákat kapott, a belső konzisztencia jelen vizsgálatban 0,77 volt.

Az általános szorongási szint mérésére a *Spielberger-féle Állapot- és Vonásszorongás Kérdőív* (STAI; Spielberger, et al, 1970) magyar változatának (Sipos, et al, 1994) vonásszorongást mérő 20 tételét (STAI-T) használtuk. Belső reliabilitása 0,9 (Stauder és Konkoly Thege, 2006), jelen vizsgálatban 0,88 volt.

Eredmények

A statisztikai elemzéshez SPSS 17.00 programcsomagot használtunk, a fordított tételek megfordítása után skálákat képeztünk és elvégeztük a skálák megbízhatóságának (reliabilitásának) vizsgálatát, amelynek során jó Cronbach-alfa értékeket kaptunk.

A vizsgált változók fele nem követte a normál eloszlást (1. Táblázat), ezért nem-paraméteres korrelációs elemzéseket végeztünk a változók együttjárását Kendall-féle tau-b együtthatókkal becsültük (2. Táblázat).

1. Táblázat A vizsgált változók reliabilitás és normalitásvizsgálatának eredményei (**: $p < 0,001$; *: $p < 0,05$, n.sz: nem szignifikáns)

	itemszám	reliabilitás (Cronbach-alfa)	Kolmogorov- Smirnov-Z
SCS-H	10	0,87	1,06 (n.sz.)
RSES	10	0,79	3,01**
CSES kapcsolati	14	0,77	1,15 (n.sz.)
CSES kompetencia	12	0,71	1,24 (n.sz.)

LOT-R	10	0,74	2,06**
STAI-T	20	0,88	1,55*

Korrelációs vizsgálatok:

A korrelációs vizsgálatok (nem-paraméteres) a különböző önértékeléstípusok egymással, valamint a vonásszorongással és az optimizmussal való kapcsolatának elemzésére irányultak, az eredményeket a 2. Táblázat tartalmazza. Az önegyüttérzés a globális önértékeléssel pozitív, míg a kontingens önértékelés két alskálájával (kapcsolati és kompetencia alapú) negatív kapcsolatot mutatott. A nem-paraméteres kapcsolatvizsgálat a kompetencia alapú kontingens önértékelés és a globális önértékelés között szignifikáns negatív együttjárást mutatott, a kapcsolati alapú kontingens és globális önértékelés között csak tendenciaszintű volt a negatív együttjárás.

A korrelációs vizsgálatok eredményei szerint a globális önértékelés és az önegyüttérzés pozitív, míg a kontingens önértékelés két alskálája negatív együttjárást mutatott az optimizmussal. A vonásszorongás esetében éppen fordítottak voltak az együttjárások: a globális önértékelés és az önegyüttérzés negatívan, míg a kapcsolati és kompetencia alapú kontingens önértékelés pozitívan korrelált a vonásszorongással.

2. Táblázat A nem-paraméteres korrelációs vizsgálatok eredményei (Kendall-féle tau-b együtthatók, N = 544). **: p < 0,001

	SCS-H	RSES	CSES kapcsolati	CSES kompetencia	LOT-R	STAI-T
SCS-H	1,00	0,405**	-0,218**	-0,366**	0,371**	-0,496**
RSES		1,00	-,056	-0,285**	0,228**	-0,467**
CSES kapcsolati			1,00	0,371**	-0,169**	0,248**
CSES kompetencia				1,00	-0,266**	0,414**
LOT-R					1,00	-0,373**
STAI-T						1,00

Regresszió vizsgálatok:

Annak árnyaltabb elemzésére, hogy a különböző önértékeléstípusok és az önegyüttérzés, mennyiben járulnak hozzá az optimizmus és vonásszorongás pontszámok változásához, többszörös lineáris regressziókat végeztünk.

A függő változó az 1. regressziós vizsgálatban a LOT-R optimizmus skála pontszáma volt, a magyarázó változókat három lépésben, blokkokban léptettük be, az „ENTER” módszerrel. A függő változók: az önegyüttérzés (SCS-H) az 1. blokkban; a globális önértékelés (RSES), valamint a kapcsolati (CSES kapcsolati) és kompetencia alapú kontingens önértékelés (CSES kompetencia) a 2. blokkban, valamint megvizsgáltuk a vonásszorongás (STAI-T) esetleges hatását is a 3. blokkban. Az elemzés lépéseit és az egyenlet fontosabb paramétereit a 3. táblázat foglalja össze:

3. Táblázat Az optimizmusra (LOT-R) felírt regressziós modellek (R^2 =determinációs együttható; B= regressziós együttható; β =sztenderdizált regressziós együttható; **: p < 0,001; *:p < 0,05)

Változó	B	Sztenderd hiba	β
---------	---	----------------	---------

1. lépés: $R^2 = 0,25$; $p < 0,001$			
SCS-H	0,161	0,012	0,500**
2. lépés: $R^2 = 0,275$; $p = 0,002$			
SCS-H	0,126	0,016	0,395**
RSES	0,053	0,037	0,066
CSES kapcsolati	-0,035	0,033	-0,047
CSES kompetencia	-0,102	0,043	-0,117*
3. lépés: $R^2 = 0,314$; $p < 0,001$			
SCS-H	0,093	0,016	0,29**
RSES	-0,039	0,040	-0,048
CSES kapcsolati	-,004	0,033	-0,06
CSES kompetencia	-,053	0,043	-0,005
STAI-T	-0,147	0,027	-0,314**

Az optimizmusra (LOT-R) felírt 1. modellből látható, hogy az önegyüttérzés önmagában erősen szignifikánsan jelezte előre és 25%-át magyarázta az optimizmus varianciájának. Az optimizmusra (LOT-R) felírt végső lineáris regresszió modellben míg az önértékelés skáláknak nem, addig az önegyüttérzésnek ($\beta=0,29$; $p<0,01$) és a vonásszorongásnak ($\beta=-0,314$; $p<0,01$) szignifikáns hatása volt, a modell a variancia 31,4%-át magyarázta.

A függő változó a 2. vizsgálatban a STAI-T vonásszorongás skála pontszáma volt, a magyarázó változókat három lépésben, blokkokban léptettük be, az „ENTER” módszerrel, hasonlóan a fent leírt vizsgálatához azzal a különbséggel, hogy a 3. blokkban a LOT-R optimizmust léptettük be. Az elemzés lépéseit és az egyenlet fontosabb paramétereit a 4. táblázat foglalja össze:

4. Táblázat A vonásszorongásra (STAI-T) felírt regressziós modellek (R^2 =determinációs együttható; B= regressziós együttható; β =sztenderdizált regressziós együttható; **: $p < 0,001$; *: $p < 0,05$)

Változó	B	Sztenderd hiba	β
1. lépés: $R^2 = 0,446$; $p < 0,001$			
SCS-H	-0,456	0,022	-0,668**
2. lépés: $R^2 = 0,606$; $p = 0,002$			
SCS-H	-0,232	0,025	-0,339**
RSES	-0,623	0,059	-0,359**
CSES kapcsolati	0,236	0,053	0,145**
CSES kompetencia	0,321	0,058	0,171**
3. lépés: $R^2 = 0,668$; $p < 0,001$			
SCS-H	-0,185	0,025	-0,271**
RSES	-0,604	0,058	-0,348**
CSES kapcsolati	0,222	0,052	0,137**
CSES kompetencia	0,285	0,066	0,152**
LOT-R	-0,364	0,067	-0,171**

A vonásszorongásra felírt 1. modellből látható, hogy az önegyüttérzés önmagában erősen szignifikánsan jelezte előre és 44,6%-át magyarázta a vonásszorongás varianciájának. A vizsgált változók vonásszorongásra (STAI-T) gyakorolt együttes hatását vizsgáló végső regressziós modell a variancia 66,8%-át magyarázta ($p < 0,001$), amelyben az önegyüttérzés ($\beta = -0,271$), a globális önértékelés ($\beta = -0,348$) és az optimizmus ($\beta = -0,171$) negatívan, míg a kompetencia ($\beta = 0,152$) és kapcsolati alapú önértékelés ($\beta = 0,137$) pozitívan járult hozzá a vonásszorongáshoz $p < 0,001$ szignifikanciaszinten.

Megbeszélés

A vizsgálat célkitűzései között első helyen szerepelt a különböző önértékeléstípusok közötti kapcsolatok vizsgálata. A nemzetközi kutatásokhoz hasonló (pl. Leary et al, 2007; Neff et al, 2008) eredményeket kaptunk, miszerint míg az önegyüttérzés a globális önértékeléssel pozitív, addig a kontingens önértékeléssel negatív kapcsolatban áll. A globális és a kontingens önértékelés negatív együttjárását vártuk, amely csak a kompetencia alapú kontingens önértékelés esetében bizonyult szignifikánsnak. Ennek egyik oka az lehet, hogy az erősebb kritériumokat állító nem-paraméteres korrelációs vizsgálatot alkalmaztuk. Mivel csak a globális önértékelés esetében sérül a normalitás, a kontingens önértékelés esetében nem, ellenőrzésképpen lefutattunk egy Pearson-korrelációt is, amely szerint már szignifikánsnak bizonyult a negatív kapcsolat a globális önértékelés és a kontingens önértékelés mindkét alszája között.

Vizsgálatunk másik nagyobb célja az volt, hogy az önértékeléstípusok mentális egészséggel való kapcsolatát és előrejelző szerepét feltérképezzük. Mind a korrelációs, mind a regressziós vizsgálatok eredményei megfeleltek a nemzetközi szakirodalomban elérhető eredményeknek. A globális önértékelés és önegyüttérzés pozitív kapcsolatban állt az optimizmussal, ahogyan Neff és munkatársai (2007b) vizsgálatában is. Továbbá az önegyüttérzés akkor is pozitív előrejelzője volt az optimizmusnak, amikor az önértékelés hatása már nem érvényesült. A vonásszorongás esetében a globális önértékeléssel és az önegyüttérzéssel negatív, a kontingens önértékeléssel pedig pozitív kapcsolatot kaptunk (lásd pl. Neff et al, 2008), ezt az összefüggést a regressziós modell is alátámasztotta.

Összefoglalva elmondható, hogy jelen vizsgálat eredményei egyrészt megerősítették a szakirodalom korábbi eredményeit, miszerint a globális önértékelés és az önegyüttérzés pozitívan, míg a kontingens önértékelés negatívan járul hozzá a mentális egészséghez. Másrészt új eredményt hozott abban, hogy az önegyüttérzés pozitív mentális tényező olyan esetben is, amikor az önértékelés hatása nem érvényesül. Az önegyüttérzés, amely nem jár olyan negatív következményekkel mint az önértékelés, de pozitív hatásában még meg is haladhatja azt, jó alternatíva lehet az önértékelésnek, illetve a kapott eredmények alapján inkább az önegyüttérzésre lehetne áthelyezni a hangsúlyt a mentális egészségfejlesztésben.

Irodalomjegyzék

- Aberson, C. L., Healy, M., Romero, V. (2000): Ingroup bias and self-esteem: a meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2), 157–173.
- Baumeister, R. F., Heatherton, T. F., Tice, D. M. (1993): When ego threats lead to self-regulation failure: Negative consequences of high self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(1), 141–156.
- Baumeister, R. F., Smart, L., Boden, J. M. (1996): Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), 5–33.
- Baumeister, R. F., Vohs, K. D. (2001): Narcissism as addiction to esteem. *Psychological Inquiry*, 12, 206–210.
- Bennett-Goleman, T. (2001): *Emotional alchemy: How the mind can heal the heart*. New York, Three Rivers Press.
- Bérdi Márk, Köteles Ferenc (2010): Az optimizmus mérése: az Életszemlélet Teszt átdolgozott változatának (LOT-R) pszichometriai jellemzői hazai mintán. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 65(2), 273–294.
- Branden, N. (1994): *The six pillars of self-esteem*. New York: Bantam

- Bushman, B. J., Baumeister, R. F. (1998): Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 219–229.
- Crocker, J., Luhtanen, R. K., Cooper, M. L., Bouvrette, S. (2003): Contingencies of self-worth in college students: Theory and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 894–908.
- Crocker, J., Park, L. E. (2004): The costly pursuit of self-esteem. *Psychological Bulletin*, 130(3), 392–414.
- Johnson, M., Bloom, V. (2007): Development and validation of two measures of contingent self-esteem. *Individual Differences Research*, 5(4), 300–328.
- Kiss Paszkál (2009): Az önértékelés, elégedettség és identitás személyes és társadalmi vetületei. In: P. Kiss (szerk.) *Emberi kapcsolatok és társadalmi nézetek kérdőív skáláinak megbízhatósági és érvényességi vizsgálata*. Budapest, Eötvös Kiadó.
- Leary, M. R., Tate, E. B., Adams, C. E., Allen, A. B., Hancock, J. (2007): Self-compassion and reactions to unpleasant self-relevant events: The implications of treating oneself kindly. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(5), 887–904.
- Neff, K. D. (2003a): Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2, 85–102.
- Neff, K. D. (2003b): The development and validation of a scale to measure Self-Compassion. *Self and Identity*, 2, 223–250.
- Neff, K. D. (2009): Self-Compassion. In: M. R. Leary, R. H. Hoyle (eds.), *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*. New York, Guilford Press, 561–573.
- Neff, K.D., Vonk, R. (2009): Self-compassion versus global self-esteem: Two different ways of relating to oneself. *Journal of Personality* 77(1), 23–50.
- Neff, K. D., Pisitsungkagarn, K., Hsieh, Y. (2008): Self-compassion and self-construal in the United States, Thailand, and Taiwan. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(3), 267–285.
- Neff, K. D., Hsieh, Y., Dejithirath, K. (2005): Self-compassion, achievement goals, and coping with academic failure. *Self and Identity*, 4, 263–287.
- Neff, K.D., Kirkpatrick, K.L., Rude, S.S. (2007): Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Research in Personality*, 41, 139–154.
- Neff, K.D., Rude, S.S., Kirkpatrick, K.L. (2007b): An examination of self-compassion in relation to positive psychological functioning and personality traits. *Journal of Research in Personality*, 41, 908–916.
- Raskin, R., Hall, C. S. (1979): A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), 590.
- Rosenberg, M. (1979): *Conceiving the Self*. New York, Basic Books.
- Rosenberg, M. B. (2000): *Nonviolent communication: A language of compassion*. Encinitas, CA, Puddle Dancer Press.
- Sági A., Köteles F., V. Komlósi A. (2012) Az Önmagunk Iránt Érzett Együttérzés (Önegyüttérzés) skála magyar változatának (SCS-H) pszichometriai jellemzői. (publikálás alatt)
- Sági A., Szekeres Zs., Köteles F. (2012): Az aerobik pszichológiai jólléttel, önértékeléssel, valamint testi tudatossággal való kapcsolatának empirikus vizsgálata női mintán. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, (13)2, 271–293.
- Sedikides, C. (1993): Assessment, enhancement, and verification determinants of the self-evaluation process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(2), 317–338.
- Tafarodi, R. W., & Swann, W. B. (1995). Self-liking and self-competence as dimensions of global self-esteem: Initial validation of a measure. *Journal of Personality Assessment*, 65, 322–342.
- Komlósi A. (2007): Napjaink önértékelés-kutatásainak áttekintése. Önértékelés és/vagy önfogadás? In: Demetrovics Zsolt, Kökönyei Gyöngyi, Oláh Attila (szerk.), *Személyiséglélektantól az egészségpszichológiáig. Tanulmányok Kulcsár Zsuzsanna tiszteletére*. Budapest, Trefort Kiadó, 20–46.
- Wispe, L. (1991): *The psychology of sympathy*. New York, Plenum.

Kissné Gombos Katalin: Tanítás: Hatalom vagy szeretet? (ELTE – PPK, Pszichológiai Doktori Iskola)

A kötődési stílus hatása a tanári pálya választása mögött álló tudattalan törekvésekre

Absztrakt

A pálya kiválasztását a dinamikus elméletek szerint a kisgyermekkorú ösztön szükségletek befolyásolják. Ezeket a szükségleteket a korai kötődési kapcsolatok meghatározhatják. A tanári pálya választásának az az egyik tudattalan motivációja, hogy az biztonságosan kötődésű egyén korrekív érzelmi élményhez szeretne jutni. Vizsgálatom célja, hogy feltérképezzem, hogy a kötődési stílus hogyan függ össze a pálya iránti motivációval. A kérdőíveimet 156 fő tanító és kontrollcsoportként testnevelőedző hallgató vett részt. A vizsgálat eredménye szerint a tanári pálya iránti nárcisztikus szükségletek és altruisztikus szükségletek együtt járnak. Azok akik a pedagógus pályán szeretnének maradni, azoknak magasabbak az altruisztikus és a nárcisztikus törekvéseik is. A nők inkább altruisztikus törekvéseiket elégítik ki a pedagóguspálya választásával. Azonban a kontrollcsoportnál, a testnevelő edzőkre volt jellemző, hogy inkább bizonytalan kötődésűek. A tanárjelöltek 33%-ban bizonytalan kötődésűek. A pedagógusjelöltek pályaválasztását befolyásolta, hogy volt az életükben olyan tanár, akire modellként tekintenek. Megállapítható, hogy inkább a biztos kötődésű, de altruisztikus és nárcisztikus törekvéssel is rendelkezők választják ezt a pályát ennek a vizsgálatnak az eredményei szerint.

A kötődési stílus hatása az iskolai teljesítményre

A kötődés, valakihez tartozás, egy olyan emberhez fűződő kapcsolat, aki vigasztalást nyújt számunkra egész életünkben fontos.

A megfelelő korai kapcsolat hiánya az embernél biológiai, pszichológiai és szociális problémákat okoz. A harmadik életévünk után is kialakítunk újabb és újabb kapcsolatokat. Ezek a kapcsolatok is fontosak számunkra. A kisgyermek az ideje nagy részét az óvodában, a nagyobb az iskolában tölti. (Gombos, Bányai, Varga, 2009). Bowlby szerint a korai kapcsolatok tapasztalataiból egy belső munkamodellt alkotunk. A későbbi kapcsolataink eszerint a modell szerint működnek majd. A biztonságos kötődésű személyek önmagukat elfogadhatónak, szerethetőnek látják, önmagukhoz való viszonyuk pozitív, másokat is megbízhatónak és elérhetőnek találják. Az elkerülő, aggodalmaskodó és bizalmatlan kötődési stílushoz sorolható embereknek negatív a viszonyuk saját magukhoz vagy másokhoz.

A gyermekek kötődési stílusa meghatározza a tanárral való kapcsolatát, ami hat a teljesítményére. Azok a gyermekek, akik biztonságosan kötődnek tanáraikhoz, erősebb szociális kompetenciával rendelkeztek, és jobban teljesítettek az iskolában, mint azok, akik bizonytalanul kötődtek (Pianta, Nimetz, 1991). Azok az általános iskolás fiúk, akik bizonytalanul kötődtek édesanyjukhoz, kevésbé kedvelték a tanárukat, mint a biztonságosan kötődőek (Cohn, 1990). Úgy találták, hogy azoknak a magas kockázatú körülmények között élő szegény gyerekeknek, akik aggodalmaskodó, bizalmatlan kapcsolatban voltak édesanyjukkal, nagyobb szükségük volt a tanárra, több figyelmet élveztek az iskolában. Motti (Pianta, 2006) bebizonyította, hogy az elkerülő gyermekekre többször reagál negatívan a tanár. A bántalmazott gyermekek kevésbé alakítanak ki optimális tanár-diák kapcsolatokat és szívesebben keresik a pszichológiai közelséget és a támogatását a tanárnak. A megbuktatott és a speciális iskolába utalt gyerekekre jellemző, hogy több konfliktusuk van a tanárral, és nem ápolnak szoros kapcsolatot a vele (Birch, Ladd, 1997; Pianta és mtsi 1995).

Acera és Akgun (2010) szerint azoktól a felnőttektől, akik gyermekekkel foglalkozásukból adódóan állandóan kapcsolatban vannak, – a tanároktól, óvodapedagógustól – elvárható lenne, hogy biztonságos legyen a kötődési stílusuk. Az óvodában az óvónők kötődési stílusa fontos, mert a gyerekek a három év alatt intenzív kapcsolatot alakítanak ki velük. Mégis azt találták, hogy a vizsgált mintában az óvónők feléről lehet csak elmondani, hogy biztonságos kötődési stílusa lenne. A tapasztalt tanárookra inkább jellemző a biztonságos kötődés, mint a kezdőkre. A kezdő tanárookra inkább az jellemző, hogy kerülnek a szoros

kapcsolatokat, és magasabb a szorongási szintjük. Az általános iskolás tanárok kötődési stílusa szignifikánsan különbözik a középiskolásokhoz képest. Az általános iskolás tanárok inkább alakítanak ki biztonságos kapcsolatokat, mint a középiskolaiak. Az eredmények hátterében az áll, hogy az alsós tanítóval sokkal többet találkozik a gyermek, és sokkal változatosabb körülmények között. A középiskolai tanár egy tantárgyat tanít a diákoknak, a tanító viszont az oktatás nevelés széles területén jelen van, intenzívebb a kapcsolata a gyermekkel (Riley, 2009).

A belső munkamoddellel kapcsolatos vizsgálatok azt sugallják, hogy a biztonságos kötődés a szelf-kontrollal és az énhatékonysággal szintén korrelál. (Bartholomew, Horowitz, 1991; Hazan, Shaver, 1987). Az énhatékonyság az egyén ítélete arra vonatkozólag, hogy hogyan képes teljesíteni az adott feladatokat (Bandura, 1977, 193-194.o.). A tanárok énhatékonyságának foka hatással van a tanár viselkedésére, meggyőződéseire, eredményeire. Ha a tanárnak alacsony az énhatékonysága, akkor hajlamos, hogy többet kritizálja a tanulókat a hibáik miatt, és hajlamosabbak feladni a nehézségekkel szembeni harcot. Az ilyen tanár kihasználja a helyzetéből adódó fölényét, szavaival megszegyeníti a diákokat, és távolságtartó az osztállyal szemben. Ezzel szemben a magas szintű énhatékonyságú tanárok több időt szentelnek a tanuló szükségleteinek, és készek arra, hogy méltassák a diákjaik teljesítményét. Emellett sokkal humanisztikusabbak, sokkal hatékonyabban adják ki az utasításait, sokkal pozitívabb kapcsolatot alakítanak ki a tanulókkal, amivel jobb eredményeket érnek el. Azt találták, hogy a biztonságosan kötődő tanárnak pozitív konfliktusmegoldó stratégiái vannak, ezért hatékonyabb. Ezzel szemben az elkerülő attitűdnek negatív hatásai vannak a hatékonyságra és a konfliktusmegoldásra is (Morris-Rothschild és Brassard, 2006).

A pályaválasztás tudattalan okai

Nincs más olyan jelentős felnőtt a családon kívül a gyermek életében, mint a tanára. Sőt a később, például a tanárral kialakított biztonságos kapcsolat kompenzálhatja az esetleges korai, a szülővel kapcsolatos bizonytalan kötődést (Van Ijzendoorn, Tavecchio, 1987). A gyermekek nem várják meg a felnőttkort azzal, hogy korrektív kapcsolatokat építhessenek ki, az iskolában már keresnek olyan személyt, aki az igényüket kielégíti. Ezek a gyerekek olyan szoros kapcsolatot próbálnak kialakítani a tanárukkal, amennyire lehetséges. Gyakran tudatosan vagy tudattalanul iskolai körülmények között szeretnének maradni, és olyan emberré válni, mint a tanáruk, aki törődött velük. Ez az egyik ok, amiért tanárokká szeretnének válni. Empirikus bizonyítékot találtak arra vonatkozólag, hogy a tanárok korai döntésének ez a tudattalan motivációja (Wright és Sherman, 1963).

Nemcsak a gyermek számára, de a tanárnak is fontos, hogy a diák elfogadja őt. Az elfogadás megerősíti a tanárt a foglalkozási identitásában, növeli az énhatékonyságát, korrektív érzelmi tapasztalatok birtokába jut. A tanár lesz a gondozást kereső, a diák pedig a gondozást nyújtó. Azt találták, hogy a tanárok egy része azért választja ezt a foglalkozást, mert tudattalanul a kívánt a korrektív érzelmi élményekben szeretne részesülni. Ilyen módon szeretné azokat az érzéseket átélni, amelyektől annak idején megfosztották őt. A korábbi tanulmányok szerint ez a jelenség a nemmel, a korrall is összefügg. Kass szerint a tanári pálya lehetőséget ad arra, hogy a tanárok kompenzálhassák a gyermekkori személyes nem megfelelés érzését.

Pályának a társadalmilag elfogadott és az egyén létfenntartásához szükséges tevékenységet tekintjük (Mérei, 1942). Donald E. Super (Fonyó és Pajor, 2000) szerint az énfogalom erősen befolyásolja a pályaválasztást, és a későbbi elégedettséget is meghatározza. Egy személy leginkább olyan pályalehetőségek közül választ, amelyek saját énfogalmával egybeesnek.

A dinamikus elméletek általában a kora gyermekkori élményeket tartják meghatározónak. Freud szerint a kisgyermekkori ösztön-szükségletek a felelősek a későbbi szakmaválasztásáért, mert ezek a szükségletek a szakmai tevékenységek során nyernek kielégülést. Anne Roe (Fonyó és Pajor, 2000) úgy véli, hogy a későn vagy ritkán kielégített alapszükségletek befolyásolják a szakma kiválasztását. Itt számításba jön a gyermek családon belül elfoglalt helye, érzelmi helyzete, a szülő-gyermek kapcsolati légkörben: a gyermekre irányuló emocionális koncentráció, a gyermek mellőzése, és a gyermek elfogadása. Az elmélet szerint a szakmai érdeklődés a szülő-gyermek közti interakciók eredményeként

alakul ki. (Zakar, 1988). Kass (id. Friedman, 2006) szerint is azért választják a tanári pályát, mert ezzel kompenzálhatják a gyermekkori személyes nem megfelelés érzését. Brenner, Zelkowitz, Toker (2002 id. Friedman, 2006) azt találták, hogy két fő oka van a tanári pálya választásának a tanár szakos hallgatóknál végzett vizsgálatban: a szociális hivatáshoz való érzék és a személyes szükségletek teljesítése. A személyes szükségleteknek: a munka élvezete, és az emberekkel kialakított közvetlen kapcsolat élménye, ami támogatja az ego-t (hallgatnak rám, szeretnek engem, látom a munkám gyümölcsét).

Altruista, nárcisztikus bipoláris szelf

A tanárok szerepe komplex. A nevelés és az oktatás egyaránt a tanári szerep része. Az oktatás a tudás átadása, a nevelés pedig a viselkedésformálás, értékek átadása. A tudás közvetítőjeként szociális hatalma van a tanárnak, a gondoskodáshoz szeretet, elfogadás szükséges. Így a tanári szerep betöltése is két oldalt sugall, az egyik oldal a vezetés, a hatalom a másik a szeretet, gondozás. Kohut bipoláris szelfelmélete szerint az egészséges szelf két oldala a nárcisztikus és az altruisztikus oldal. A nárcisztikus fél arra törekszik, hogy hatalmat szerezzen, elismerjék, sikerei legyenek, az altruisztikus oldal segítséget nyújt anélkül, hogy ezért jutalmat remélne. A nárcisztikus oldal énközpontú az altruisztikus másik központú. Kohut szelfmodelljéből Friedman és munkatársa (Friedmann, 2006) megállapítják, hogy a tanárok célja, hogy eljuttassák a forrásaikat a tanulóknak, mint egyének felé, így minden tanuló egyenként és összességében is a tanár altruisztikus hajlamainak célja vagy eszközévé válik. Másrészt, hogy a tanárt, mint a csoport vezetőjét hatalommal rendelkezik, irányít, ellenőriz. Ez a tanári szelf nárcisztikus részeihez tartozik. A tanulók a tanárok szelfobjektumai lehetnek, akik visszatükrözik a tanári szelfet. Friedmann (Friedman, 2006) empirikus bizonyítékot nyújtott a tanárhallgatók osztálytermi elvárásainak kétoldalú elméletéhez, ami az altruisztikus törekvésen és a nárcisztikus vágyon alapszik.

Vizsgálat

Véleményem szerint a tanár azon igényei, hogy szeressék, csodálják, vagy az, hogy ő adjon szeretet, másnak a gondját viselje, az elsődleges kötődési kapcsolat megéléséből táplálkoznak. Továbbá ezek az igények nyomon követhetők a gondolkodási sémákban, mint a kötődésből eredő maladaptív megküzdés következményei.

A vizsgálat célja:

Vizsgálatom célja, hogy feltárjam a tudattalan tanári pálya iránti motiváció és a kötődési stílus összefüggéseit. Kíváncsi vagyok, hogy létezik-e a bizonytalan kötődési stílusú személyeknél törekvés arra, hogy egyfajta korrektív érzelmi élményben részesüljenek a pedagógus pályán. További célom, hogy a tudattalan tanári pálya iránti elvárást összehasonlítsam a nemek, a szak viszonylatában. Arra is kíváncsi vagyok, milyen tudatos érvei vannak a hallgatóknak a pályán maradásra, és milyen háttere van azoknak, akik nem szeretnének a pályán maradni.

Hipotézisek

Azok a hallgatók, akiknek a tanítással kapcsolatosan főképpen altruisztikus elvárásaik vannak, leginkább biztos kötődési stílussal rendelkeznek.

Akik a tanításban a nárcisztikus igényeik kielégítését látják, bizonytalan kötődésűek inkább.

A nőket a tanítás felé inkább az altruisztikus igényeik viszik, a férfiakat a nárcisztikus törekvések kielégítése motiválja.

Akik a pályán szeretnének maradni, inkább biztos kötődésűek, akik elhagynák a pályát, inkább bizonytalan kötődésűek.

el.

A segítő pályára készülőknel több bizonytalan kötődési stílusú hallgatót várok, – azoknál, akiknek nem volt az életükben egy pedagógusmodell, mint identifikációs bázis – mint más pályára készülőknel.

Vizsgálati személyek

A vizsgálatomban eddig 156 fő pedagógus és gyógypedagógus hallgatóval és kontrollcsoportként testnevelésszűvel vettem fel egy több részből álló kérdőívet.

Módszer

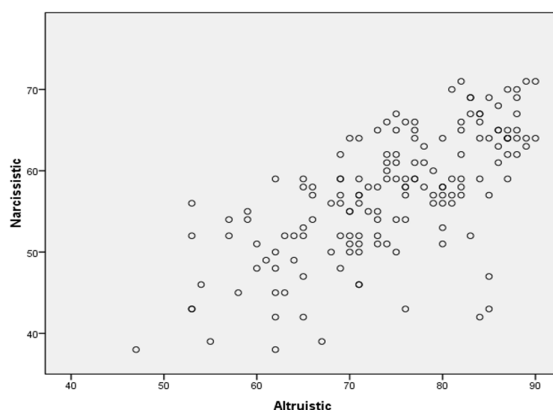
Kérdőívemben a demográfiai adatok mellett a Kapcsolati kérdőív (Relationship Scales Questionnaire-RSQ), a Tanítással kapcsolatos elvárások teszt (Personal Expectation about Teaching questionnaire) és a Young-féle személyiségteszt Önfeláldozási és Elismerés-hajszolás sémára vonatkozó kérdéseit használtam fel.

A felnőttkori kötődés mérésére Csóka és munkatársai (2007) fordították és adaptálták a Relationship Scale Questionnaire (RSQ) tesztet. A kérdőív segítségével biztonságos, aggodalmaskodó, elkerülő, bizalmatlan kötődési mintázatot lehet azonosítani. Faktoranalízis során a kutatók három csoportba tudták elrendezni a kérdéseket, melyek a variancia 43, 9 %-át magyarázták. Tartalomelemzéssel a következőképpen nevezték el a csoportokat: önállóság-függetlenség, aggodalmaskodás és kapcsolat. Végül a klaszter-analízissel mérhetővé vált a biztonságos kötődés a két fenti dimenzió negatív értékelésével. Így az RSQ kérdőívet a függetlenség és aggodalmaskodás dimenziók mérésére ajánlják a szerzők a diszkrét kötődési minták meghatározása helyett. A kérdőív 30 állítást tartalmaz, a vizsgálati személyeknek egy 5-fokú skálán kell meghatározni, hogy az állítások mennyire igazak rájuk. A végeredménynél azokat a tételket vesszük figyelembe a felnőtt kötődést mérő kapcsolati kérdőívben, melyek az első, szigorúbb faktoranalízis során rendeződtek csoportokba. Ezek szerint a függetlenség dimenzióját négy item (1, 2, 19, 26), az aggodalmaskodás skáláját három (16, 25, 28) határozza meg. Ezen itemekre adott válaszok összegei a felnőttkori kötődéssel kapcsolatos klinikai és alap kutatásokban független változókként használhatóak"

A tanítással kapcsolatos elvárások (Personal Expectation about Teaching questionnaire kérdőívet Friedmann (2006) állította össze Kohut elméletéből kiinduló bipoláris tanári szelfmodell elméletének alátámasztására. Az elmélet szerint a szilárd tanári szelf kétpólusú. Az egyik oldala tartalmazza a tanuló segítségét, a tudás átadását, tehát az altruisztikus törekvéseket. A másik oldal a vezető, kontrolálló tanárszerep, a narcisztikus oldal. A kettő között helyezkednek el a tanítási készségek, képességek, amelyek forrásai vagy eszközei a tanár narcisztikus vágyainak vagy altruisztikus törekvésének. A kérdőív 50 állításból áll. A vizsgálati személyeknek 6-fokú skálán kell megjelölni, hogy mennyire jellemző rájuk az adott mondat. A kérdőívet magyarra fordítottam egy több évig Angliában élő, pedagógiában, pszichológiában járatos személlyel, amit egy teszt fordításában járatos fordító angolra visszafordított.

Eredmények

Az adatok statisztikai (SPSS17) feldolgozása után azt találtam, hogy a narcisztikus és az altruisztikus változók összefüggenek, minél erősebb az egyik, annál erősebb a másik is. Erős pozitív korreláció (Pearson korreláció: $r=0,674$, $p<0,001$) van közöttük, ahogyan azt a lenti ábra is mutatja.

Ezek szerint a feltételezésem, hogy valakinek a nárcisztikus törekvései erősebbek, valakinél az altruisztikus tanári pálya iránti elvárások, nem igazolódtak a jelen vizsgálatban. Inkább Friedman elmélete igaz, hogy a tanári szelf kétpólusú, egyik oldalán a támogató szerepű altruisztikus pólus, másikon a csoportot irányító nárcisztikus törekvés áll.

Akinél mind a két tudattalan elvárás erős, ott ezeket a szükségleteket igyekeznek a tanári szerepben kielégíteni. Összefüggést találtam a pálya iránti elkötelezettség és a tudattalan pályamotiváció között is. Azok, akik a pedagógus pályán szeretnének maradni, azoknak magasabbak az altruisztikus és a nárcisztikus törekvéseik is.

A pályán maradni szándékozók körében tendenciaszinten magasabb a nárcisztikusság értéke, mint az elhagyni kívánók körében.

			Mann - Whitney U-próba	U=1290 p=0,057
pálya	N	Átlag		
Narcissistic	marad	130	57,77	
	elhagy	26	54,08	

A pályán maradni szándékozók körében magasabb az altruisztikusság értéke, mint az elhagyni kívánók körében.

			Mann - Whitney U-próba	U=1088 p=0,004
pálya	N	Átlag		
Altruistic	marad	130	75,53	
	elhagy	26	69,19	

Az altruisztikus pályamotiváció inkább jellemző a nőkre. Tehát a nők a tanári pályán egy gondoskodó, támogató pedagógusszerepben képzelik el magukat. Nemi különbség fedezhető fel az altruizmus esetében: a nők altruistábbak a férfiaknál, az átlaguk magasabb ezen változó esetében.

			Mann - Whitney U-próba	U=1625,5 p=0,016
Nem	N	Átlag		
Altruistic	nő	119	75,47	
	férfi	37	71,27	

A kötődési stílus és a tudattalan tanári elvárások között nem találtam szignifikáns kapcsolatot a jelen vizsgálatban, viszont a további eredmények még arra utalnak, hogy következtetni lehet mégis az eredeti elgondolásomra.

A kötődési kategóriák (biztos versus összes többi) tendenciaszerű összefüggést (Khinégyzet=4,86, p=0,088) mutatnak a szakkal. Az eredmények azt mutatják, hogy a testnevelők között gyakoribb a nem biztos kötődési stílus megjelenése. A vizsgálatban szereplő testnevelő edzők közül senki sem volt biztosan kötődő, míg a másik két szakon a biztosan kötődők körülbelül a 33%-át tették ki a teljes csoportnak.

		Kötődési stílus		N	Khinégyzet próba	Értéke =4,86 p=0,088
		Biztonságos	Bizonytalan			
Szak	tanító	14	26	40		
	testnevelésedző	0	10	10		
	gyógyiped	8	17	25		
N		22	53	75		

A pedagógusjelöltek pályaválasztását befolyásolta, hogy volt az életükben olyan tanár, akire modellként tekintenek. Az ilyen hallgatók nárcisztikus és altruisztikus elvárásai is egyaránt magasak. A tanárjelöltek tehát valóban tanulóként korrektív emocionális élményben szerettek volna részesülni. Azonosultak tanulókként az ilyen igényüket kielégítő tanárral.

Azoknak, akiknek van modellje, magasabb az altruisztikusság értéke, mint azoknak, akiknek nincs modellje:

			Mann - Whitney U-próba	U=2109 p=0,002
modell	N	Átlag		
Altruistic van	90	76,60		
nincs	66	71,58		

Azoknak, akiknek van modellje, magasabb a nárcisztikusság értéke, mint azoknak, akiknek nincs modellje.

			Mann - Whitney U-próba	U=2417 p=0,047
modell	N	Átlag		
Narcissistic van	90	58,11		
nincs	66	55,85		

Összefoglalás

A feltevés, hogy az egyéneknél a pálya iránti elvárásokban a nárcisztikus törekvés vagy az altruisztikus vágy kiemelkedik, nem igazolódott be. A vizsgálat eredménye szerint a tanári pálya iránti nárcisztikus szükségletek és altruisztikus szükségletek együtt járnak. Friedman koncepciójában kell gondolkodni, hogy a tanári szelfnek mindkét oldala egyformán megjelenik. Így azok, akik a pedagógus pályán szeretnének maradni, azoknak erősebb az altruisztikus és a nárcisztikus törekvések is. Azt viszont sikerült bizonyítani, hogy létezik a tanári pálya iránti tudattalan vágy. Azért választják a tanári pályát, mert bizonyos tudattalan szükségleteiket szeretnék kielégíteni ebben a szerepben. A nők inkább altruisztikus törekvéseiket elégitik ki a pedagóguspálya választásával.

Azonban a kontrollcsoportnál, a testnevelő edzőkre volt jellemző, hogy inkább bizonytalan kötődésűek. A tanárjelöltek is csak 33%-ban biztonságos kötődésűek. Viszont ez csak egy tendenciaszerű összefüggés eredménye, több adatra lenne szükségem arra, hogy a kötődési stílus és a tudattalan elvárások között összefüggést találjak.

Az erősebb ösztöntörekvésekkel rendelkező pedagógusjelöltek pályaválasztását befolyásolta, hogy volt az életükben olyan tanár, akire modellként tekintenek. Megállapítható, hogy inkább a biztos kötődésű, de altruisztikus és nárcisztikus törekvéssel is rendelkezők választják ezt a pályát ennek a vizsgálatnak az eredményei szerint.

Irodalomjegyzék

Acera, D, Akgun, E (2010). Determining attachment styles of the pre-school teacher candidates. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2, 1426–1431.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 6–11.

Bartholomew, K., Horowitz, L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-241.

Birch, S., & Ladd, G. (1997). The teacher-child relationship and children's early school adjustment. *Journal of School Psychology*, 35, 61-80.

- Cohn, D.A. (1990). Child-mother attachment of six-year-olds and social competence at school. *Child Development, 61*, 152-162.
- Csóka Sz., Szabó G., Sáfrány E. Rochlitz R., Bódizs R. (2007). Kísérlet a felnőttkori kötődés mérésére – kapcsolati kérdőív (Relationship Scale Questionnaire) magyar változata. *Pszichológia, (27)*, 4, 333-355.
- Fonyó I. , Pajor A . (szerk.)(2000). *Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből.* ELTE BGGYFK, 267-270.o.
- Gombos K., Bányai É., Varga K. (2009). A tanulás affektív pszichológiai szempontból. In.: Golnhofer E. (Szerk.). *Tanulás sokszínű világa. Tanulásfelfogások különböző nézőpontokból.* Pedagógusképzés, 7(36). Tematikus szám. 103-127.o.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*, 511–524.
- Mérei F. (1942). A pályaválasztás lélektana. Unitas, Budapest.
- Morris-Rothschild, B. K. , Brassard, M. R. (2006). Teachers' conflict management styles: The role of attachment styles and classroom management efficacy. *Journal of School Psychology 44*, 105–121.
- Pianta R. C., Nimetz, S. L., Bennett, E. (2006). Mother-Child Relationships, Teacher-Child Relationships, and School Outcomes in Preschool and Kindergarten. *Early Childhood research quarterly, 12*, 263-280.
- Pianta, R. C., & Nimetz, S. L. (1991). Relationships between children and teachers: Associations with classroom and home behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology, 12*, 379–393.
- Riley, P. (2009). An adult attachment perspective on the student–teacher relationship and classroom management difficulties. *Teaching and Teacher Education, 25*, 626–635.
- Van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. *Psychological Bulletin, 117*, 387–403.
- Wright, B., & Sherman, B. (1963). Who is the teacher? *Theory Into Practice, 2(2)*, 67–72.
- Zakar András (1988). *Pályaválasztási elméletek.* Tankönyvkiadó. Budapest.

Sósné Pintye Mária: Újító törekvéseink legnemesebb hagyományainkból táplálkoznak

(ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola Gyógypedagógiai Program)

Meixner Ildikó olvasástanítási módszerének elemzése a paradigmaváltás kutatási eredményeinek tükrében

Absztrakt

A Meixner Ildikó által kidolgozott olvasástanítási eljárás ma is a leggyakrabban használt módszerek egyike, s bár kidolgozása tudományos igényű, az utókor feladata, hogy örökségét megfelelően gondozva ne csak ápolja, hanem innovatív módon meg is újítsa azt. Az olvasás- és diszlexiakutatásban azóta végbement paradigmaváltás miatt érdemes rátekinteni a módszer XXI. századi érvényességére. A tanulmány összefoglalja az elmúlt húsz év kutatási eredményeit, majd sorra veszi a Meixner-módszer legfontosabb alapelveit és szembesíti azokat az azóta feltárt törvényszerűségekkel. Egyben javaslatokat tesz a módszer egyes elemeinek lehetséges megújítására is.

Kulcsszavak: olvasástanítás, szövegértés-szövegalkotás kompetencia, diszlexiaprevenció, írott nyelvi zavar, fonológiai tudatosság, négyes asszociáció

I. Történeti bevezető

„A tudás és humánus szoros egységében végezte sokrétű munkáját...” (Rupp 2009)

Meixner Ildikó (1928-2000) munkássága a magyar gyógypedagógia, ezen belül a logopédia fontos öröksége. Meixner 1951-ben gyógypedagógusi, majd 1963-ban pszichológusi diplomát szerzett. Kezdeményezője, létrehozója és első vezetője volt a Beszédvizsgáló Országos Szakértői Bizottságnak. Az ő hatására jöttek létre Budapesten az első beszédjavító- és diszlexiás első osztályok. Kezdetől fogva a beszéd-, a nyelv- és az olvasáselsajátítás kérdéseivel foglalkozott. Odaadó gyakorlati szakember volt, de egyben a gyakorlatot az elméleti kutatásokkal következetesen egybevető kutató. Meixner kezdetben a nyelv- és/vagy beszédfejlődési zavarban szenvedő gyermekek megsegítésére, az olvasási zavarok megelőzésére hozta létre az eljárást, később azonban, talán a szóképes módszer bevezetésének „antitéziseként”, az általános tanítói gyakorlatban is egyre inkább elterjedt, főként a betűtanítás általa kidolgozott régi-új módja.

Meixner módszerét elemezve ráismerhetünk a magyar olvasástanítás legnemesebb hagyományaira, főképpen Gönczy Pál (1869 idézi Adamikné 1990, 113-120. o.; 1998, 75. o.; 2003, 20. o.) hangoztató, írva olvastató módszerére. Gönczy, akinek nevéhez fűződik az Eötvös féle népoktatási törvény végrehajtása, valamint az 1869-es és az 1877-es tanterv létrehozása, pestalozziánus tárgyként fogja fel az olvasástanítást, melyet szélesebben az anyanyelvi nevelés szerves részeként kezel. Metódusának Meixnernél is fellelhető legfontosabb elemei a széles körű anyanyelvi fejlesztés (Gönczynél beszéd- és értelemgyakorlatok), valamint, hogy a szóbeliség egészlegességéből indul ki, majd azt fokozatosan szegmentálva jut el a hangig, melyet önállóan – a mássalhangzókat is – segédhang nélkül hangoztat, a betűtanulást megelőzően. Ezt hívja analitikus menetnek, ezzel támasztja alá az írástanítást. Ezt követően kapcsolja a hangot a betűhöz, majd írja és olvastatja a betűt, és rögtön hézagmentesen szavakba is foglalja azt, visszaépítve így a nyelv nagyobb egységeibe egészen a mondatszintig. Ezt hívja szintetikus menetnek, mellyel az olvasás folyékonyságát, az olvasottak megértését segíti. Később láthatjuk, hogy Meixner módszere is széleskörűen alkalmazza az analízis- és a szintézis-feladatokat. Gönczynél szintén megjelenik az artikuláció tudatosításának eleme, mely – mint lentebb látható – a legmodernebb kutatások szerint is szerepet játszik a fonéma-graféma kapcsolat megszilárdításában. Bár Meixner eljárása nem írva olvastató, ő is, akárcsak Gönczy a szóanyagot szóstruktúra szempontjából – részben más elvek szerint – precízen megszerkeszti. A legfontosabb egyezések mellett más, apróbb hasonlatosságokat is találhatunk a korábbi módszerek és Meixner eljárása között, azonban e tanulmány keretein

belül ezek elemzése nem kaphat helyet. Látható tehát, hogy Meixner Ildikó gondos, aprólékos szakmai munkája nyomán nem csak gyakorlati tapasztalatait és magas szintű elméleti tudását, hanem a legnemesebb tanítói hagyományokat is összekapcsolta a diszlexiaprevenciós szemléletű olvasástanítási módszert létrehozásakor (Meixner-Csabai 1978; Meixner 2000), melynek ma is sok gyermek köszönheti, hogy megtanulhatja az emberiség kultúrtörténetének legfontosabb vívmányát, az olvasást és az írást.

Meixner az olvasástanításról több könyvet, tankönyvet (Meixner, 1967, 1978, 1994, 1995, 1992, 1993, 2000), megszámlálhatatlanul sok tanulmányt írt. Az akkortájt jelentős expanzióban lévő logopédiai hálózat számára is több elméleti és gyakorlati segédanyagot alkotott, melyek önzetlen segíteni akarása folytán gyakran csak xerox, majd fénymásolatok útján terjedtek, később hivatalosan, nyomtatásban is megjelentek (pl.: Meixner-Csabai 1978; 1995; Meixner 1989; 2002; 2004), ezeket még ma is használják a kollégák. Első, a többségi iskoláztatáshoz készült tankönyve, a Játékház 1992-ben jelent meg először (1992, 1993/2007), de valójában ez az eljárás az akkor szokásos hosszú átfutási idő miatt inkább a 70-es, 80-as évek elejének kutatási eredményeire támaszkodik. A Játékház tankönyvcsaládnak az olvasókönyv mellett legalább olyan fontos tagja a Játékház Feladatlapok I. címet viselő, műfaját tekintve különleges munkatankönyvnek mondható kiadvány, mely kivágható és az olvasási képesség fejlődését analízis-szintézis gyakorlatokkal segítő, a gyermeki aktivitást serkentő feladatokat tartalmaz. Ehhez társulnak még az írástanításhoz készült munkafüzetek. Így válik teljessé a Meixner-féle 1. osztályosoknak készült olvasókönyvcsalád. Ebben a tanulmányban csak az olvasástanítási eljárással, abból is részletesen a betűtanítással foglalkozunk, az írástanítás módszerének elemzése később egy különálló elemzés témája lehet.

Meixner Ildikó diszlexiáról vallott nézetei és gyakorlati munkája a XX. század második felében minden gyógypedagógus, logopédus számára közvetlenül vagy közvetetten mintát jelentettek az olvasási problémák kezelésében. Követői, munkatársai bővítették, kiegészítették életművét, többek között Csabai Katalin, Marosits Istvánné, Adorján Katalin, Damó Eszter nevét kell megemlítenünk. Ugyanakkor a Meixner módszer átfogó tudományos elemzésére eddig nem került sor. Akkor vagyunk hűek a Meixneri-örökséghez, ha nem csak felhasználjuk az annakidején széleskörű gyakorlati tapasztalatokkal és magas szintű elméleti tudással összekovácsolt diszlexiaprevenciós szemléletű olvasástanítási eljárást, hanem innovatív módon megújítjuk azt, rugalmasan alkalmazkodva az azóta eltelt évek kutatási eredményeihez, valamint a gyermekek mai problémáihoz és az őket érő környezeti hatásokhoz. Jelen tanulmány célja, hogy az azóta eltelt – a diszlexia kutatásban igen termékeny – időszak tudományos eredményeit összevesse a gyakorlatban ma is használt Meixner-módszer alapelveivel, azt vizsgálva, hogy vajon az azóta az olvasás és írott nyelvi zavarra vonatkozó paradigmaváltást követően is megállják-e helyüket.

II. A közelmúlt kutatási eredményeinek összefoglalása

„Az írás a beszéd algebrája...” (Vigotszkij 2000)

Ahhoz, hogy világosan lássuk Meixner kiinduló téziseit, fel kell idéznünk a munkássága idején jellemző pedagógiai és pszichológiai irányzatokat, egészen a paradigmaváltásig (II.1 fejezet). Majd a II.2 – II.5 fejezetekben a paradigmaváltást követő, a XXI. század elejének meghatározó elméletit foglaljuk össze. Ezt követően a III. részben a két eltérő nézet ütközéspontjába állítjuk a Meixner-módszer alapelveit.

II.1 A Meixner-konceptiót átható paradigmák

A Meixner-féle olvasástanítási eljárás alapelvei az 1970-es években és az 1980-as évek első felében jöttek létre (ld. I. fejezet). A kezdet kezdetén (a 60-as évek elején) Meixner a diszlexia okának még főképpen a Ranschburg-féle homogéngátlást vélte (Vinczéné 1999). Ebben az időben a legaszténia – ahogyan Ranschburg Pál nevezte – kutatásában az orvosi szemlélet volt az uralkodó, a zavar fogalma nem különült el tisztán a szervi sérülés fogalmától. Majd az idők során egyre árnyaltabbá vált a háttérkép. A Meixner alkotta logopédiai meghatározás szerint: „A diszlexia viszonyfogalom, diszharmónia, a gyermekkel

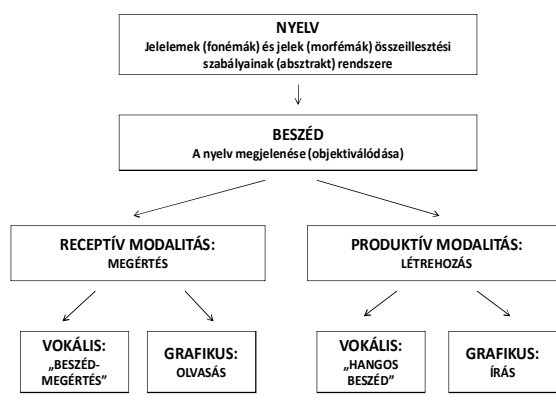
szembeni jogos elvárások (pl. adottságai), az olvasás-, írástanításra szánt idő, a gyakorlási mennyiség és az eredmény között.”(Meixner 2000). A zárójelben lévő dátum megtévesztő, mert maga a definíció, sokkal korábban, a 70-es -80-as évek fordulóján keletkezett, ezért – véleményem szerint – erősen érződik rajta az akkor már kudarcot vallott globális olvasástanítási módszer hatásait kiegyenlíteni szándékozó megfogalmazás. Meixner véleményét több külföldi szerzővel együtt osztotta Csabai (1999) és Adamikné (2003) is, így felmerült az áldiszlexia fogalma. Ezzel a kifejezéssel jelölték azoknak a gyerekeknek a problémáját, akik tágabb értelemben a kedvezőtlen oktatási környezet, szűkebb értelemben véve a nem megfelelő olvasástanítási módszer és gyenge tanítói kompetenciák következtében küzdenek olvasási zavarokkal. Megállapították, hogy ezeknél a gyerekeknél a hang-betű megfeleltetésen alapuló újra tanítás gyors eredményhez vezet, míg a „valódi” diszlexiásoknál hosszas, redukációs-terápiás munka szükséges a fejlődéshez, és hátrányaik a jó olvasókhöz képest bár csökkennek, de általában megmaradnak.

A pedagógiai szempontok mellett a Meixner-módszer háttéréként a pszichológia területének egyes kutatási eredményei is fontos szerepet játszottak. A módszer leírását követően, a kilencvenes évek első felében fokozatosan jelent meg a hozzá kapcsolódó tankönyvcsalád. Ennek megfelelően az eljárás elméleti alapját is az akkor korszerűnek számító, az olvasászavart a részképesség-zavarokhoz visszavezető, főképpen Piaget, Bühler fejlődéslélektani alapjaira, kisebb részt a gestalt-pszichológia megállapításaira valamint Maslow humanisztikus elméleteire építi, mindvégig hangsúlyozva a nyelvi fejlődés kulcsszerepét a sikeres olvasáselsajátításban. Meixner gondolkodásmódjának háttérében helyet kap az Affolter-konceptió (1972), mely általában az észlelési folyamatok és ennek következtében a beszéd elégtelen fejlettségére, a Frostig-konceptió (Gerebenné 1990, 2004), mely a vizuális észlelés, még korábbra visszanyúlva a fejlődésben a testséma és a térészlelés nem megfelelő fejlődésére valamint az Ayres-konceptió (1979), mely a szenzoros integráció gyenge voltára (ebbe beleértendő a taktokinetikus és a vesztibuláris rendszer elégtelen fejlődése is) vezeti vissza azokat a részképesség-zavarokat, melyek a diszlexia háttérében állnak. Az előbb említett tudományos eredmények az USA-ban és a nyugat-európai országokban a tanulási sikertelenség kutatásának trendjébe illeszthetők, melyek az iskoláztatás mennyiségi mutatóinak rohamos javulásával kerültek előtérbe. Ennek folyományaként született meg a diszlexia pszichológiai irányultságú meghatározása: „Gyűjtőfogalom, az egyes részképességek olyan zavara, amelyek változatos összetételben vezetnek ugyanazon problémához, azaz súlyos olvasási zavarhoz.” (Perfetti, 1985, Adams, 1990, Breznitz 1989 id. Csépe 2006a). Ennek megfelelően a Meixner-féle olvasástanítási eljárásban – csak úgy, mint terápiás rendszerében – nagy szerepet játszik a széleskörű képesség, részképesség-fejlesztés, mely kiterjed a vizuális észlelés, a finommotorika, a vizuomotoros koordináció az auditív észlelés, a nyelv receptív és expresszív oldalának, fejlesztésére, de helyet kap a térbeli és a síkbeli tájékozódás valamint a szeriális képességek gyakorlása is. Fontos elem még az artikulációs mozgások tudatosítása, mint a beszédképzéshez tartozó egy részképesség. Más olvasástanítási eljárásokkal szemben ez a módszer nem csak az előkészítő szakaszban törekszik a fent említett részképességek gyakoroltatására, hanem később, a betűtanulás és az összeolvasás időszakában is.

II.2 A szóbeliség-írásbeliség paradigma

Ahhoz, hogy az olvasástanítás lingvisztikai háttérét feltárhassuk, tüzetesebben meg kell vizsgálnunk előbb a kommunikáció és a hangzóbeszéd, majd a szóbeliség és az írásbeliség egymáshoz való viszonyát. Ekkor kiindulópontunk a következő meghatározás lehet: Az olvasást-írást úgy kell tekintenünk, mint „... a már elsajátított nyelv kiterjesztése, újabb dimenziójának, a grafikus formának birtokba vétele.” (Lórik- Kászonyiné 2009 11. oldal) Jobb megértés érdekében segítségül hívjuk Lórik ábráját (1. ábra), mely szemléletesen mutatja a hangzó beszédnek és az „írott beszédnek”, mint különböző, nyelvi-szimbolikus funkcióknak a kapcsolatát. A beszéd és az írás a nyelv objektíválódott elemei, melyek a receptív és a produktív modalitásban egyaránt megjelenhetnek.

NYELV ÉS BESZÉD ÖSSZEFÜGGÉSE, MODALITÁSAI

1.ábra: A nyelv és beszéd, a szóbeliség és írásbeliség összefüggése. (Lórik 2010)

Mindkét megjelenési forma egy nagyobb egység, a kommunikáció egy-egy csatornája. A közvetlen kommunikáció, a mára már általánossá vált vélekedés szerint (Griffin 2003; Benczik 2005) három egymással párhuzamos csatornán zajlik.

- A szegmentális nyelvi jelek, olyan diszkrét jelek, melyek önmagukban is egyértelműen definiálhatók, ide tartoznak a beszédhangok és elvont megfelelőik a fonémák, a nyelvi jelek építőelemei, a szótagok, és a belőlük felépülő szavak, mondatok. Ezek által bontakozik ki folyamatos beszédünk mondanivalója, gondolati tartalma.
- A szupraszegmentális elemek a hangzók, szavak kimondását kísérő akusztikai jelek, melyek különböző szabályok szerint módosítják mondanivalónkat, ahhoz kapcsolódó legbelső érzéseinket is képesek kifejezni. Ide tartozik a hanglejtés, a tempó a hangszín, a hangerő, a ritmus, stb.. Ellentétben a szegmentális, jelekkel, folytonosak, csak az adott közlés hierarchikus felépítésével együtt értelmezhetőek, nem választhatjuk el a szegmentális jelek által kifejezett tartalomtól.
- Az extralingvális jelek olyan, főképp látható jelzések, mint a mimika, a gesztus és a testbeszéd egyéb elemei. Azt az igyekezetet, akaratot tükrözik, ahogyan testünk minden porcikája alátámasztani törekszik mondanivalónkat. Zömében folytonosak, s szintén többnyire csak az adott közlés hierarchiájában nyerik el értelmüket.

Ugyanakkor az írás segítségével nem minden kommunikációs csatornát tudunk megjeleníteni, ebből a szempontból tehát az írás „tökéletlennek mondható” (Benczik 2005). A szegmentális jeleket képes az írás teljes egészében leképezni – mivel diszkrét jelek – úgy, hogy a fonémákat grafémákká alakítjuk, majd ezekből előállítjuk a szavakat, mondatokat. A szupraszegmentális elemeket azonban csak részben képes megjeleníteni az írásbeliség, többnyire az írásjelek segítségével, az extralingvális jeleket pedig egyáltalán nem, vagy csak úgy, hogy szegmentálisan kódolja azokat.

Az olvasáselsajátítás szempontjából ez azt jelenti, hogy a tanulónak egy kettős elvonatkoztatási folyamatot kell végigjárnia: melyben el kell vonatkoztatnia a

- beszédtrástól,
- a beszéd hangzó oldalától (pl. hangsúly, hanglejtés, dinamika, stb.).

Az olvasástanulás során ez a folyamat minden kisgyerek számára nehéz, hiszen az élő kommunikációhoz képest „tetszhalott” írott kódot mentális folyamatai segítségével újból életre kell keltenie. Ennek létrehozása önmagában is következetesen felépített kognitív tréningezést kíván. Hát még, ha azt is hozzátesszük, melynek kifejtésére csak később (II.3 fejezet) kerül sor, miszerint az olvasás nem rendelkezik természetes módon velünk született agyi reprezentációval, világosan megérthetjük, hogy a nyelvi- és a kognitív funkcióknak milyen finom összjátéka szükséges az olvasás elsajátításához.

A pszicholingvisztikai kutatások egy másik, a nyelv és a kognitív funkciók közötti igen érdekes összefüggést is feltártak. A metanyelvi tudatosság mely Lórik meghatározásában „... a gyermekeknek és felnőtteknek az a képessége, amely lehetővé teszi, hogy a nyelvi tényeket önmagukban véve, tárgyként vizsgálják, és rajtuk különböző műveleteket végezzenek.” (Lórik 2006b, 37. oldal). A metakognitív képességek, vagyis a saját tudásunkról való tudás az olvasás komplex képességének működését több területen is befolyásolja (Csíkos-Szteklács 2006), melynek részletes elemzésére itt nincs mód kitérni. Azonban az olvasáselsajátítás kezdeti szakaszában a metanyelvi képességek közül különösen a fonológiai tudatosság játszik szerepet. Ez olyan, procedurális jellegű metatudás, melynek segítségével a beszéd folyamatot képesek vagyunk egyre kisebb egységekre bontani, egészen a fonémaszintig, majd az egységekkel különböző műveleteket végezni. A szakirodalom ezen belül elkülönít – a hallási differenciálás, mint bevezető szint után – szó-, rím-, szótag- és fonématudatosságot. Előbbieket epifonológiai (Gombert 1990) vagy prefonológiai képességeknek, a német irodalomban tágabb értelemben vett fonológiai képességeknek írják le (Skowronek 1989; Stock és munkatársai 2003), Lórik fonématudatosság előtti szakaszának nevezi (Lórik 2006b; Lórik-Kászonyiné 2009). Az utóbbi a tulajdonképpeni fonológiai tudatosság szakasza (Lórik 2006b; Lórik-Kászonyiné 2009), másképpen metalingvisztikai szakasz (Gombert 1990) vagy szűkebb értelemben vett fonológiai tudatosság (Skowronek 1989; Stock és munkatársai 2003). A fonológiai tudatosság fejlődése reciprok módon zajlik. Ez azt jelenti, hogy kezdeti fejlődése az olvasástanulás előfeltétele – hiszen már a dekódolás művelete a fonéma-graféma megfeleltetés sem képzelhető el a fonéma felismerése nélkül –, de az olvasástanulás hatására is tovább gyarapszik. A gyermek nyelvi fejlődése során implicit módon spontán is alakul, pl. mondókázás közben a szótagolás, néha még az első hang felismerése is, ugyanakkor tudatos tevékenységgé akkor válik csak, ha a pedagógus segít explicitté tenni ezt a rejtőzködő tudást (Lórik 2006b; Lórik-Kászonyiné 2009). Ezért a fonológiai tudatosságot az olvasás bázisfunkciójának tartjuk, és számos vizsgálat bizonyítja, hogy az írott nyelvi zavarral küzdő személyek fonológiai tudatosság feladatokban jelentősen gyengébben teljesítenek jól olvasó társaiknál (Skowronek-Marx 1989; Shaywitz-Shaywitz 2003; Lórik-Kászonyiné 2009; Mohai 2009).

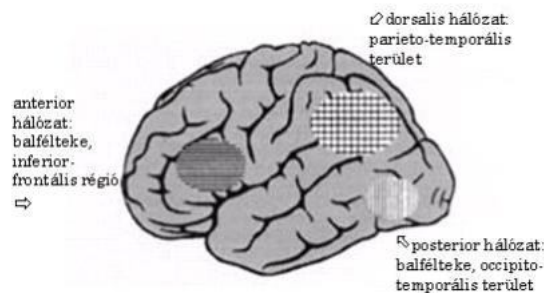
II.3 A neurokognitív paradigma

A beszéd a filo- és ontogenezis természetes folyamatának tekinthető, az agyunk hosszú időn át alkalmazkodhatott a kialakuló képességhez, így a receptív és expresszív beszédnek önálló agyi reprezentációja van. Ugyanakkor az olvasás az emberi kultúrtörténetben sokkal később keletkezett, az agynak „nem volt ideje” alkalmazkodni, ezért az írott beszéd evolúciósan még nem rendelkezik önálló agyi reprezentációval (Benczik 2005). Az érett idegrendszer úgy biztosítja az olvasástanulás könnyedségét, hogy a beszélt nyelv kiszolgálásában közreműködő nyelvi rendszerek jelentik a neuronális alapot az olvasási képesség kialakulásához. Ezen rendszerek az agyi plaszticitásnak köszönhetően az olvasástanulás szakaszában feltehetően átalakulnak, működésük módosul, az olvasási képesség szükségleteihez alakul (Shaywitz 2003, 2005; Csépe 2005, 2006). Az agyi képző eljárások tökéletesedésével egyre többet tudhatunk meg az olvasás közbeni agyműködésről. A különböző kutatók bár részleteiben eltérő véleményeket fogalmaznak meg, de alapvetően megegyeznek abban, hogy az olvasási képesség kialakulásában alapvetően az agy, következő három hálózata vesz részt (lásd 2. ábra):

- *Dorzális hálózat:* A szavakat felépítő kisebb egységekkel végrehajtott műveletek kötődnek ide, ezek segítségével analizáljuk az írott szavakat, jön létre a betű-hang megfeleltetés. Ez a tevékenység (az agy egyéb tevékenységeihez képest) viszonylag lassú, nagy figyelmi kapacitást igényel. A kezdő olvasó esetében nagy terhelésnek van kitéve.
- *Poszterior hálózat:* Főként a rutinos olvasás fiziológiai alapját adják az automatikus vizuális szófelismerő rendszert. A szóalakokkal végzett műveletek kötődnek ide. Ezen területek aktivitás-növekedése akkor tapasztalható, amikor az olvasó gyakorlottá kezd válni. Mivel a rendszer szinte automatikusan működik, igen gyors reakcióra képes, a figyelmi kapacitást csak kisebb mértékben köti le, mint az anterior rendszer,

de a szó ekkor még nem férhető hozzá automatikusan a tudatos felismerés, a jelentéstulajdonítás számára.

- *Anterior hálózat:* Hagyományosan az artikulációban játszik fontos szerepet, a fonéma-graféma egyeztetés során a hallási-fonológiai információt összevetjük az artikulomotoros mintával is, még akkor is, mikor némán olvasunk. Ezt hívjuk szubvokalizációnak, melynek közismert bizonyítéka, hogy néma olvasás esetén is levezethető elektromos potenciál beszélőizmainkról, még abban az esetben is, ha az illető egyébként beszédképtelen (Baddeley 2005). Az anterior terület tehát lehetőséget ad arra, hogy a szavak hangszerkezetét tudatosítsuk, vagyis fontos szerepet tölt be a fonológiai tudatosság fejlődésében. Ez a működés kevésbé hatékony és gyors, mint a dorzálisan elhelyezkedő, a vizuális szófelismerésért felelős rendszer, ugyanakkor hatékonyan egészíti ki a dorzális hálózat működését.

2.ábra: Olvasás során aktívan működő agyi hálózatok (Shaywitz-Shaywitz 2003, 161. oldal)

Az alaphálózatok módosuló működése azonban nem elégséges ahhoz, hogy értő olvasás, olvasási képesség jöjjön létre, ehhez más, kiegészítő hálózatok működése is szükséges (Csépe 2006). Egyik ilyen a Temporooccipitális asszociációs terület, mely a látási és hallási információk közötti finom megfeleltetéseknek ad helyet. *Vannak* olyan területei, amelyek csak a kongruenciára, mások az inkongruenciára és a kongruenciára egyformán érzékenyek. Jelenlegi ismereteink szerint ezeken a területeken a módosult működés kialakulásához több időre van szükség, mely sok gyakorlást igényel.

A funkciók tekintetében a rövidtávú memória (RTM) teljesítmények is szorosan kötődnek a nyelvi feldolgozáshoz, s fontos szerepet játszanak az olvasáselsajátításban. A munkamemória működés agyi elhelyezkedése viták tárgya, leginkább a frontális lebeny területeihez rendelik hozzá. Az utóbbi időben a rövidtávú emlékezeti (RTM) folyamatok, különösen a munkamemória (MM) működése, erősen kutatott területe a neuro- és a kognitívpszichológiának. Máig legelfogadottabb modelljét Baddeley (2005) adta. A munkamemóriát olyan korlátozott kapacitással bíró, sok komponensből álló rendszerként tekintjük, melynek központi része az általános végrehajtó egység, és vannak területspecifikus elemei, mint pl. az úgynevezett „fonológiai hurok” és a „téri vizuális vázlatfüzet”. Szorosan kapcsolódik hozzá egy úgynevezett „epizodikus puffer”, mely segíti a munkamemória összekötését más, kognitív funkciókkal. Az ide, a különböző modalitásokon át érkező információk kb. két másodperc alatt elhalványulnak, ha nem kerülnek ismétlésre. Így hatékonyságát meghatározza működési sebessége. Vizsgálatok szerint (Marton 2009) a verbális (fonológiai) munkamemória működése leginkább a szókinccs gyarapodását befolyásolja, de a hallottak vagy olvasottak megértésében, a szintaktikai feldolgozásban is fontos szerepet játszik. Ugyanakkor ma úgy gondoljuk, hogy a magas szintű megértésben a munkamemória általános végrehajtó részének is fontos szerep jut, hiszen ez támogatja a feladattartást, rendezi az összetett feladatok kivitelezését, folyamatosan „monitorozza” a részteljesítményeket. A kutatók abban egyetértenek, hogy az RTM fonológiai hurok ága az olvasászavarban szenvedő gyermekeknél biztosan rosszabbul működik, mint jól olvasóknál. Baddeley továbbfejlesztett MM-modelljében a fonológiai MM-elem működésében különbséget tesz fonológiai (beszédhallás alapú) és artikulációs szabályozó folyamat között. Feltételezi egy passzív fonológiai tár működését, de leírja egy aktív, a beszédprodukciónak kapcsolódó tár

létezését is. Úgy gondolja, a beszédalapú információ háromféle módon juthat a fonológiai tárba:

- közvetlenül a halláson át,
- közvetve a belső artikuláción, vagyis a szubvokalizáción keresztül,
- közvetve, a hosszú távú memóriában tárolt fonológiai információk útján.

Az olvasásban a belső beszéd több segítséget is ad, egyrészt fonológiai szinten a megkülönböztetést támogatja az artikulációs mintával való összevetés által, valamint a szintaktikailag összetett mondatok felfogásában a szórend megőrzése által. Ennek az olvasásértésben lesz komoly szerepe. Bizonyítást nyert, hogy az RTM fonológiai hurok ágának, mint speciális meghajtónak a működése minden esetben zavart a gyengén olvasók csoportjában, azonban abban nincsen megegyezés, hogy igaz-e ez a téri-vizuális vázlatfüzet, vagy az általános meghajtó esetében is? (Lőrík 2006a; Lőrík Kászonyiné 2009; Marton 2009; Csépe 2006a; F. Földi 2004)

Más kutatók (Skowronek-Marx 1989; Stock és munkatársai 2003) a hosszútávú memória problémáját is felfedezni vélik a diszlexiásoknál. Eszerint a hosszútávú memóriába gyengén vésődnek be pl. a hang-betű kapcsolatok reprezentációi, ezért nem tudják a diszlexiás gyerekek olyan könnyedén felidézni ezeket. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a memóriából való előhívás, az úgynevezett gyorsmegnevezés, pl. vizuális ingerekre való verbális válasz előhívása – erre szükség van olvasás közben a betűfelismeréshez, de a szavak vizuális képének fonológiai mintára váltásához is – gyengébben működik a rosszul olvasók esetében, ami azt is jelenti, hogy az olvasás folyamatossága zavart szenved. Ezek a gyerekek általában rosszul teljesítenek a fonológiai típusú fluencia-feladatokban is. (Mohai 2009)

Kognitív szemléletű kutatások segítenek minket abban is, hogy a különböző észlelési modalitások feldolgozási folyamatainak természetét pontosabban megismerjük. Például az olvasástanulás szempontjából lényegesnek látszik a hallási és a látási folyamatok összevetése, ehhez a következő táblázatot készítettük. A hallási észleletek feldolgozása a kognitív funkcióktól általában sokkal nagyobb erőfeszítést igényel, mint a látottaké. Hiszen pl. beszéd hallgatása közben a másodperc tört része alatt követik egymást a fonémák, melyek gyorsan halványítják az előzőekre való emlékezést, így nem biztos, hogy mindegyikük eljut a feldolgozásig, mert kiesnek a munkamemória körforgásából. Ugyanakkor látásunkkal többször is végigpásztázhatunk pl. egy olvasólapot. Nem csoda hát, hogy az időbeli egymásutánisághoz kapcsolódó működés miatt hallási feldolgozó folyamataink lassabban érnek, míg a szimultán természetű látási feldolgozás korábban lesz „bevetésre kész”.

A vizuális és az auditív feldolgozás eltérő természete

Látás - vizuális feldolgozás

- Legtöbb információ egyidejű befogadására képes érzékleti rendszer.
- **Téri hierarchia.**
- A fény által leképeződött tárgy képe a retinán állandó.
- **Az objektumok hosszú ideig rendelkezésre állnak.**
- A „letapogatásra”, analizálásra van idő.
- **A látási szelektív figyelem iskoláskorra már érett.**

Hallás - auditív feldolgozás

- Az ingereket idői egymásutániságukban kell érzékelnie.
- **Összetett idői szerkezet.**
- Több inger interferenciája a csigában.
- **Az inger csak egy pillanatig áll rendelkezésre (tranzien).**
- Az analizálás már csak az RTM segítségével megy végbe.
- **A hallási szelektív figyelem még 6-8 éves korban is éretlen.**

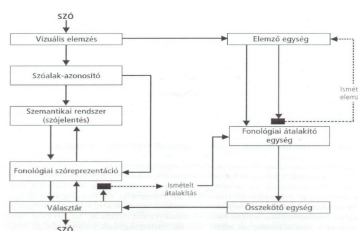
II.4 A szóolvasás folyamatának modellezése

Bár a képpalkotó eljárások megmutatják a különböző agyi területek eltérő aktivitását az olvasási feladatok végrehajtása közben, mégsem tudjuk, pontosan hogyan zajlik le egy-egy szó elolvasása. Ennek megértéséhez nyújtanak segítséget a különböző olvasási modellek. Bár

a modellek mindegyike az angol nyelv sajátosságai alapján készült, tájékozódásképpen érdemes egy konnekcionista modellel foglalkozni (3. ábra). Temple (id. Csépe 2000b) ábrája jól láthatóvá teszi, hogy az olvasás alapvetően két úton haladhat. Az ábra bal oldalán húzódó, úgynevezett szemantikai olvasási úton a vizuális szóképfelismerő rendszer lép működésbe, melynek segítségével a vizuális szóképlexikonban már tárolt szóalakok azonosításával a szemantikai rendszeren át vezet az út a fonológiai, majd a fonetikai átalakításhoz, ezzel a szó kimondásához. Azt is látjuk, hogy a szemantikai tárba nem feltétlenül jut el az adott szókép, mindannyian ismerjük azt a jelenséget, hogy úgy olvasunk valamit, hogy nem tudatosul bennünk annak tartalma. A baloldali út azonban csak akkor válik járhatóvá, amikor a vizuális szóképlexikont feltöltöttük. Ez pedig csak az analizáló típusú, graféma-fonéma megfeleltetésen alapuló olvasás által lehetséges (jobb oldali út), amikor is egy-egy szó sokszori olvasása folytán lassanként a szóalak és a jelentés egybekapcsolódik, úgynevezett amalgamáció jön létre. Az ábra megmutatja, hogy a szó típusának megfelelően rugalmasan válthatunk a feldolgozási utak között, és közben is új stratégiát választhatunk, ha a korábbi módon nem értünk célt. Így a pl. a magyarban gyakori hosszú szavakat vagy több toldalékot is egyszerre tartalmazó szavakat nehézség esetén betűzve is elolvashatjuk, de ugyanígy járhatunk el egy szövegbe ékelt idegen szónál is. Az is praktikus, hogy az utolsó pillanatig, az artikulomotoros minta kialakulásáig újraindíthatjuk, korrigálhatjuk a folyamatot. Temple ábrája segítségével azt is el tudjuk képzelni, melyik úton és annak melyik részén akadhat el egy-egy gyermek a szó kiolvasása közben és hogyan segíthetünk neki. Természetesen Temple ábrája, mint hogy a többi hozzá hasonló modell is csak egy valószínű elmélet, hiszen teljes bizonyossággal nem vagyunk képesek azt igazolni.

II.5 Új paradigma megjelenés a magyar pedagógiában

A kognitív kutatások hatására a pedagógia is új szemlélettel áll elő, melynek az olvasástanulás – tanítás területén is konzekvenciái vannak. A komponens-rendszerek Nagy József-féle (Nagy, 2000, 2001, 2002) leírásának hatására született metodikai irodalomban a beszéd, az olvasás és az írás újra komplex, összefüggő rendszerként jelenik meg. Az elképzelés annyiban úttörő, hogy a kognitív pszichológia és a pedagógia összefonódásaként igyekszik egységben látni az iskolai tudást, annak különböző minőségeit, formáit (Csapó 2003), és ennek a kognitív képességrendszer fejlődésével és a kognitív architektúrával való összefüggéseit. Jellemzője, hogy az alapképességek fejlődését, ezáltal fejlesztését időben is differenciáltan képzelel el, és képes kezelni az interindividuális különbségeket, új szemlélet hozva ezzel a tanulási zavar iskolai fogadásában is. A Nagy-féle elméletre épülő pedagógiai kutatások és tantervfejlesztések eredményeként, ilyen pl. a Sulinova kompetencia alapú programcsomagok fejlesztése 2005-2008 között (Sulinova 2005), a szóbeliség és az írásbeliség újra egy egységként jelenik meg az oktatásban, mint a szövegértés-szövegalkotás kompetencia területe. Ennek egyaránt része a beszéd, mint közlő funkció fejlesztése, a beszéd részekre bontása, eljutva a legkisebb szegmensig (fonéma), azt egyeztetni az írott alakkal (graféma) majd ezt az olvasástechnikán át visszaépíteni értelmes szöveggé, fejleszteni általa a szövegértést. A folyamat metodikai szempontból aprólékos, rész képességekre bontása lehetővé teszi, hogy a tanító tudatosan, a képességfejlesztés fókusz szerint választhassa meg azokat a gyakorlatokat, amelyek a gyermekek számára éppen szükségesek. Bár ez a tanítási program ma még nem általános, a hozzáférhető források és a tanítói igény miatt reméljük, hogy szemlélete teret hódít a közoktatásban.

3.ábra: Az olvasás hármass út modellje Temple(1997) nyomán, Csépe közlése (2000b; 251. oldal)

III. Meixner-alapelvek a kutatási tapasztalatok kereszttüzeiben

„*Hidat építünk a szóbeliség és az írásbeliség között.*”

III.1 Az eljárás típusa, érvényességi köre

Meixner olvasástanítási eljárása evidencia alapú, hangoztató elemző típusú, tehát analitikus-szintetikus, kevert módszer. A hazai (Csépe-Szűcs-Lukács 2001) kutatások és a külföldi adatok (Adamikné 2001, 2003; Shaywitz és Shaywitz 2003, 2005) is egybehangzóan bizonyítják – és nem csak az olyan sekély ortográfiájú nyelvek esetében, mint a magyar –, hogy az ilyen módszerek a legeredményesebbek. Shaywitz FMRI-vizsgálatokkal még azt is igazolta, hogy akár az angol nyelv esetében az evidenciaalapú intervencióval végzett felzárkóztató program kimutathatóan eredményesebb, sőt az idegrendszeri struktúrákban is tartós aktivitásfokozódást vált ki. Meixner még azzal is erősíti a nyelvi analízis-szintézis folyamatokat, hogy nem csak a nagy egészben, de minden órán és minden olvasási szinten (a betűolvasástól a mondatolvasásig) szorgalmazza az olvasási anyaghoz kapcsolódó analízis-szintézis gyakorlatokat, ennek segítségével hozza létre a feladatlap gyűjteményt.

A diszlexiaprevenációs olvasástanítás létrehozásának fő motivációja az volt, hogy a beszédfejlődési zavarban szenvedő gyermekek számára olyan kis lépésekben haladó, hézagmentes (Meixner 2000) olvasástanulást tegyen lehetővé, melynek segítségével nyelvi akadályaik áthidalhatóvá válnak, és megelőzhető az írott nyelvi zavar kialakulása. Mai terminológiával azt mondhatnánk, hogy az olvasástanítás akadálymentesítésére törekedett. Azóta tudjuk, hogy a diszlexia nem pusztán a fejlődési diszfázia iskoláskorban manifesztálódó egyik tünete, hanem különálló kórkép, és előfordulhat a szóbeli beszéd problémája nélkül is. A paradigmaváltás egyértelműen alátámasztja, hogy az átlagnál lassabb haladás, és a több gyakorlás indokolt, annak érdekében, hogy a kettős elvonatkoztatást biztosan megtegyék a tanulók. Valamint a módszer éppen a tevékenységközpontú feladatlap gyűjtemény miatt (Meixner 1993) alkalmas arra, hogy a tanító differenciált feladatadással minden gyermek számára az aktuális olvasási szintjének megfelelő feladatot adjon. A módszer kidolgozása olyan jól sikerült, hogy nem csak a viszonylag szűk, beszédzavarban szenvedő populáció számára jelentett megoldást, hanem széles körben alkalmazták és alkalmazzák tipikus beszédfejlődésű első osztályosok tanításához is.

III.2 A nyelvi képességek fejlesztésének szükségessége, mikéntje és aránya az eljárás képességfejlesztő részében

Korszerűnek mondható, hogy az egész olvasástanulási folyamatot megelőzi és át meg átszövi a különböző részképességek fejlesztése. Ezek közül is a nyelvi fejlesztés, melynek egyes elemei még ma is korszerűek, más elemei hangsúlyváltásra, megreformálásra szorulnak. A kutatási eredmények világosan mutatják, hogy a nyelvi fejlesztés aránya az összes fejlesztendő terület között a legjelentősebb kell, hogy legyen. A különböző nyelvi fejlesztőfeladatok közül az első helyek egyikére soroljuk pl. az artikulációs mozgások tudatosítását, mely a három agyterület működésének tanulsága szerint kiemelkedően fontos, mert a kéreg a látott, majd fonémává dekódolt betű mentális reprezentációját minden esetben összeveti a motoros mintával (lásd neurokognitív kutatások II.3 fejezet), s ez, az olvasni tanuló gyermek számára jó kapaszkodó lehet a fonémák közötti csekély és nehezen hallható akusztikus különbségek felismerésében.

A kutatási eredmények elemzésének nagy tanulsága: a nyelvi fejlesztésben jelentős szerepet kell, hogy kapjon a hagyományos beszédészlelési feladatokat háttérbe szorítva a fonológiai

tudatosság, azon belül is a fonématudatosság fejlesztése. Ezekből a feladatokból épül híd a szóbeliség és az írásbeliség között, ezáltal segítve a kettős elvonatkoztatás műveletét valamint azt, hogy az olvasástanulás könnyedén „megszállhassa” a szóbeli nyelvhasználatot biztosító területeket és ott módosult működést hozzon létre. A hagyományos beszédészlelési gyakorlatok ugyan szintén tartalmaztak fonéma felismerést, de csak ritkán tartalmaztak fonéma analízis vagy szintézis gyakorlatokat, még ritkábban fonéma manipulációt. A manipulációs feladatban az analízis és szintézis egyszerre van jelen, s mivel mindent akusztikus úton kell megoldani, az hallásészlelési modalitás természete miatt igen csak megterheli a munkamemória működését. A szótagtudatosságnak is nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani a magyarban, ennek két oka is van: nyelvünkben sok a hosszú szó, melyeknek átlátható struktúrát biztosít a szótagolás, valamint a toldalékok is sok esetben szótagszintűek, nem is beszélve az elválasztás szabályairól. Úgy célszerű tehát, hogy a fonológiai tudatosság fejlesztésében a fokozatosságot betartva, a hangok és zörejek differenciálásától kezdjük, hiszen a mássalhangzók sem mások, mint zörejek a beszédakusztika törvényei szerint, majd fokozatosan haladjunk a szótagokkal és fonémákkal végzett manipuláció felé. A fonológiai tudatosság feladatokat lehetőség szerint célszerű összekötni pl. lexikai, morfológiai szintaktikai tudatossággal is. Ez új elemként szervesen illeszteni lehetne a módszerhez.

A nyelvi fejlesztés egyéb feladatait úgy kellene tudnunk megoldani, hogy magához a fonológiai tudatossághoz kapcsoljuk hozzá pl. a lexikai, a morfológiai szintaktikai és szemantikai szintek fejlesztését, mellyel munkánk hatékonyságát növelhetjük, de egyben serkentjük a kognitív funkciók és a nyelvi funkciók összehangolódását, mivel tudjuk, hogy a kettő szoros és rugalmas együttműködésének kialakítása a cél. Az ilyen feladatok előnye – fejlesztő erejükön túl –, hogy nem kötnek le sok időt, gyorsan megvalósíthatók (mivel szóban zajlanak) és tapasztalataim szerint élénkítő hatásuk van a gyerekekre ezért általában bevezetőként végezzük.

III.3 A részképesség-fejlesztés egyéb szükséges területei

A jelen kutatások erősen a nyelvi és a kognitív összefüggések feltárására fókuszálnak, ezért kevésbé ismerünk olyan eredményeket, amelyek pl. a vizuális vagy a téri képességek vizsgálatára vonatkoznak, és ezek sem tártak fel még biztos összefüggést pl. a motorikus és a nyelvi funkciók között. Ezért nem állíthatjuk, hogy az olvasástanulás vizuális, téri-síkbeli komponenseit ne fejlesszük, mivel a munkatankönyv és a feladatlapok is tartalmaznak ilyen feladatokat, de mindenképpen indokolt a hangsúlyeltolódás a nyelvi területek felé.

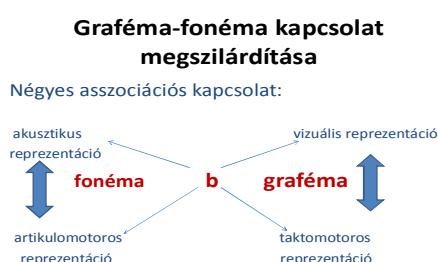
III.4 A betűtanítás/tanulás módszerének érvényessége

A betűtanulás hármas asszociációs elvének kimondása megfelel az új paradigma agyi folyamatokról vallott elméletének, ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy valójában egy negyedik asszociációs kapocs is lehetséges. A hang akusztikus reprezentációjához csatlakozik az artikulomotoros reprezentáció, a betű vizuális reprezentációjához (eddig szól a Meixneri hármas összekapcsolás? Meixner 2000. 29. oldal) pedig a forma taktokinetikus reprezentációja, így válik teljessé az agyi folyamatok együttműködése. (lásd 4. ábra) Tehát ha a hármas helyett négyes asszociációban gondolkodunk és a kognitív folyamatok törvényszerűségeit figyelembe vesszük, akkor járunk el a leghatékonyabban, ha ezt a négy elemet egyetlen komplex képzetben foglaljuk össze a betű/hang megtanulásakor (lásd 5. ábra). Tehát a hívóképnek tartalmaznia kell a betűformát is, valamint mindegyikhez csatlakoztatni kell egy rövid versikét, mondókát vagy mondatot, mely egyben az adott képhez is kapcsolódik, s melyben a tanulandó hang sokszor, hangsúlyosan (pl. alliterációszerűen) fordul elő (ld. 1. ábra). A Meixner-módszer, miközben törekszik megteremteni a kapcsolatot a fonéma és a graféma között, a pöszesség hívóképeit használja, melyek legtöbb esetben nincsenek kapcsolatban a betűformával. Ugyanígy nincsenek a hangzást megerősítő

mondókák. Így a komplex képzet nem jön létre, mely nehezíti a gyermek dolgát, hiszen nem tudja, hogy egy-egy hívóképnél a kezdőhangot, vagy valami mást vegyen figyelembe.

A Ranschburg-féle homogén gátlás elkerülése a betűtanítási sorrendben szintén megtartotta érvényességét az új paradigma szempontjai szerint is. Azonban a vizuális és akusztikus hasonlóság megítélésében Meixner különböző publikációiban nem konzekvens, és a fonológiai deficit paradigmája új szempontok figyelembevételét is követeli. Mivel a gyermek számára az egyes fonémák megkülönböztetésében a kiejtés jellemzői segítenek: fonológiai-fonetikai hasonlóságot kell megállapítanunk minden olyan esetben, amikor a két hangzó kiejtésének csak egy jellemzője tér el egymástól. Ez az eltérés érintheti a képzés helyét, módját, a zöngésséget vagy a rezonanciát. Amennyiben ezt az elvet követjük, igen sok vizuálisan és akusztikusan is hasonló fonémát/grafémát találunk, melyek egymástól való differenciálása szükségessé válhat. Különösen nehéz a gyerekek számára a sok, szájállásra szinte egyforma magánhangzó egymástól való elkülönítése, hiszen itt – bár a nyelvállásnak is lenne megkülönböztető szerepe, ez az eltérés olyan parányi, hogy a gyerekek nem képesek kinetikus érzékelni azt, tehát csak a szájállás differenciálására alapozhatunk.

4. ábra a négyes asszociáció lehetősége (Sósné 2012)

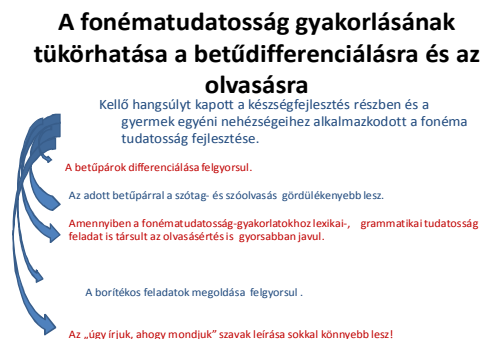
Királyfi vagyok, koronám ragyog.
Éles a kardom, színes a kabátom.
A kastély felé tartok,
a királylányt kiszabadítom.

5. ábra: figura a k betű tanulásához és a hozzá kapcsolódó vers a hangtanulást segítő (Sósné 2012)

IV. Összegzés

A Meixner-féle olvasástanítási eljárás több elemében tükrözi a paradigmaváltás utáni szemléletet, mivel alapelvei szerint nyelvi és kognitív előkészítéssel és folyamatos képességfejlesztéssel dolgozik. Azonban sokhelyütt csak implicit módon tartalmazza pl. a fonológiai tudatosság valamint a verbális munkamemória fejlesztését, más fontos magfunkciók segítése, pl. gyorsmegnevezés, szinte teljesen hiányzik. Szükséges a módszert a fonológiai deficit paradigmájának megfelelően konzekvens módon átalakítani. Ez egyebek között a képességfejlesztés szerkezetének megváltozását és minden olvasási művelet fonológiai tudatosság feladatokkal történő előkészítését is. Így hidat képezve a szóbeliség és az írásbeliség között. A Meixner-módszer nagy előnye, hogy a fentebb részletezett analízis-szintézis problémákra megoldást kínál, az úgynevezett borítékos olvasó feladatok

segítségével. Ezek a feladatok a munkafüzetből kivághatók és összerakhatóak. Ugyanakkor a fejlesztés akkor lenne konzekvens, ha minden olvasó feladatok egy-egy fonológiai tudatosság feladattal készítenénk elő a képességfejlesztő rész során. Így az olvasástanítás hatékonyságát képesek lennénk megnövelni, de az írás- helyesírás tanítását is megkönnyíthetnénk a 6. ábra szerint.

6. ábra a Meixner módszer hatékonyságát javító változasi javaslatok (Sósné 2012)

Irodalomjegyzék

- Adamikné Jászó Anna (1990): A magyar olvasástanítás története. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Adamikné Jászó Anna (1998): Az írás és olvasás története képekben. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.
- Adamikné Jászó Anna (2001): Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig. Trezor Kiadó, Budapest
- Adamikné Jászó Anna (2003): Csak az ember olvas. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Affolter, Félicie (1972): *Az észlelési funkciók zavartalan és patológiás fejlődésének szempontjai*. In: Torda Ágnes (szerk.)(1994): Szemelvények a tanulási zavarok köréből. harmadik kiadás Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 87-95. oldal
- Ayres, Jean (1979): *Az integrációs folyamat*. In: Torda Ágnes (szerk.)(1994): Szemelvények a tanulási zavarok köréből. harmadik kiadás Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 71-86. oldal
- Baddeley, Alan (2005): Az emberi emlékezet. Osiris Könyvkiadó, Budapest.
- Benczik Vilmos (2005): *A szóbeliség-írásbeliség paradigma*. In: B. Nagy Ágnes-Szépe György (szerk.)(2005): Anyanyelvi nevelési tanulmányok I. Pécs. Iskolakultúra 70-84. oldal
- Csapó Benő (2003): A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Csépe Valéria-Szűcs Dénes-Lukács Ágnes (2001): *Mindegy, hogy hogyan tanulunk olvasni? eltérő tréning, eltérő összemérés, változó eltérési negativitás*. (EN) in: Pléh Csaba-László János-Oláh Attila (szerk.): Tanulás, kezdeményezés, alkotás. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 198-213. oldal
- Csépe Valéria (2006a): Az olvasó agy. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Csépe Valéria (2006b): *Az olvasás és írásképesség zavarai*. In: Illyés Sándor (szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest. 239-278. oldal
- Csépe Valéria (2007): *Azonos vagy különböző? Beszédeszlelési és olvasási zavarok: Diszlexia és SLI*. In: Gósy Mária (szerk.): Beszédeszlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Kkt. Budapest. 164-183. oldal
- Csabay Katalin (1999): *Az áldiszlexia mint korunk járványveszélye*. In: Fejlesztő pedagógia (1999) Diszlexia különszám 42-43. oldal
- Csíkos Csaba-Szteklács János (2006): *Metakogníció és olvasás*. In: Józsa Krisztián (szerk.) (2006): Az olvasási képesség fejlődése és fejlesztése. Dinasztia Tankönyvkiadó Budapest. 75-88. oldal

- F. Földi Rita (2004): *Neuropszichológiai vizsgálatok jelentősége a tanulási és viselkedészavarok diagnosztikájában*. In: Lányiné Engelmayer Ágnes(szerk.): *Képességszavarok diagnosztikája és terápiája a gyógypedagógiai pszichológiában*. Akadémia Kiadó, Budapest. 19-40. oldal
- Gerebenné Várbió Katalin – Vidákovich Tibor (szerk.) (1989): *A differenciált beiskolázás néhány mérőeszköze*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Gerebenné Várbió Katalin (1990): *A Frostig-koncepció*. In: *Fejlesztő pedagógia* 9. 5-10. oldal
- Gerebenné Várbió Katalin(2004): *A Frostig terápia hatása a pszichikus képességek fejlődésre tanulási zavarok tüneteit mutató gyermekeknél*. In: Lányiné Engelmayer Ágnes(szerk.): *Képességszavarok diagnosztikája és terápiája a gyógypedagógiai pszichológiában*. Akadémia Kiadó, Budapest. 96-124. oldal
- Lórik József (2006a): *Jól és gyengén olvasó gyermekek olvasása (idő- és hibajellemzők)*. In: *Gyógypedagógiai Szemle, XXXIV./3.* 177-192. oldal
- Lórik József (2006b): *A gyermeki fonológiai tudatosság megismeréséről*. *Beszédgyógyítás* 17. évfolyam 2. szám 32-60. oldal
- Lórik József – Kászonyiné Jancsó Ildikó (2009): *A fonológiai tudatosság fejlesztése és hatása az írott nyelv elsajátítására*. In: Marton Klára (szerk.)(2009): *Neurokognitív fejlődési zavarok vizsgálata és terápiája*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 11-41. oldal
- Lórik József (2010): *Nyelv és beszéd összefüggése, modalitásai*. In: Sósne Pintye Mária (szerk.) *A logopédusképzés új tantervének tervezete*. (kézirat) BGGYK, Budapest. 1. oldal
- Marton Klára (2009): *Specifikus nyelvi zavar jellemzi-e a specifikus nyelvi zavart mutató gyerekeket?* In: Marton Klára (szerk.)(2009): *Neurokognitív fejlődési zavarok vizsgálata és terápiája*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 61-102. oldal
- Meixner Ildikó-Justné Kéry Hedvig (1967): *Az olvasástanítás pszichológiai alapjai*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Meixner Ildikó-Csabai Katalin (1978): *Útmutató a diszlexia korrekciójához*. Módszertani segédanyag. OM-OPI Budapest.
- Meixner Ildikó (1989): *Olvasástanulás/tanítás a dyslexia-prevenációs módszerrel I. II. kötet*. Művelődési Minisztérium, Budapest.
- Meixner Ildikó (1994): *Én is tudok olvasni*. Olvasólapok dyslexiás gyermekek számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Meixner Ildikó-Csabai Katalin (1995): *Feladatlapok a dyslexia korrekciójához*. Kézirat (BGGYK kari könyvtár)
- Meixner Ildikó (2002): *Én is tudok olvasni*. Munkatankönyv a beszédjavító általános iskolaszámára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Meixner Ildikó (2004): *A beszédnevelés és beszédfejlesztés kézikönyve*. Meixner Alapítvány, Budapest.
- Meixner Ildikó (1992): *Játékház*. Képes olvasókönyv az általános iskola első osztálya számára. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest. Utolsó kiadás: 2007.
- Meixner Ildikó (1993): *Játékház*. Feladatlapok I. II. a képes olvasókönyvhöz az általános iskola első osztálya számára. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest. Utolsó kiadás: 2007.
- Meixner Ildikó (2000): *A dyslexia prevenció és reedukáció módszere*. ELTE BGGYFK Budapest.
- Mohai Katalin (2009): *Procedurális tanulási nehézségek fejlődési diszlexiában*. In: *Gyógypedagógiai Szemle* 2009/1 http://prae.hu/prae/gvosze.php?menu_id=102&jid=23&jaid=206 Utolsó letöltés: 2012. november 5.
- Nagy József (2000): *A kritikus kognitív készségek és képességek kritériumorientált fejlesztése*. In: *Új Pedagógiai Szemle* 2000/7-8. 225-369. oldal
- Nagy József (2001): *A személyiség alaprendszere: A célorientált pedagógia elégtelensége, a kritériumorientált pedagógia lehetőség*. In: *Iskolakultúra* 2001/9. 22-38. oldal.
- Nagy József (2002): *XXI. századi nevelés*, Budapest, Osiris Kiadó,

- Rupp Mária (2009): Meixner Ildikó, gyógypedagógus. Demoszténész Egyesület, Budapest. <http://demoszthenesz.hu/meixner-ildiko-gyogypedagogus/> Utolsó letöltés: 2012. október 30.
- Shaywitz , S.E.- Shaywitz, B. A. (2003): The Science of Reading and Dyslexia. Journal of AAPOS 7:158-166.
- Shaywitz , S.E. & Shaywitz, B. A. (2005): *Dyslexia (Specific Reading Disability)*. In: Biological Psychiatry 57. 1301-1309.
- Skowronek, H – Marx, H (1989): *Die Bielefelder Längsschnittstudie zur Früerkennung von Risiken der Lese-Rechtschreibschwäche: Theoretische Hintergrund und Befunde*. In: Heilpädagogische Forschung, 15: 38–47.
- Stock C.- Marx P.- Schneider W.- Hasselhorn M.- Marx H.- Schneider W.(2003): BAKO Basiskompetenzen für Lese-Rechtschreibleistungen. Hogrefe Verlag, Göttingen. Artikelnummer:
- Suliova (2005): Szövegértés-szövegalkotás kompetencia terület, Általános Szakmai Koncepció
http://www.sulinet.hu/tanar/kompetenciaterulek/1_szovegertes/koncepcio/szovegert_es_alt-szakmai_koncepcio_abc.pdf
- Vigotszkij, L. Sz (2000): Gondolkodás és beszéd, Trezor Kiadó, Budapest.
- Vinczéné Bíró Etelka (1999): *Egy résképesség-kiesés terápiájáról..* In: Fejlesztő pedagógia (1999) Diszlexia különszám 23-28. oldal

Herceg Attila: Vakok és látók zenei képességeinek összefüggései (DE. Humán Tudományok Doktori Iskola)

Absztrakt

A formális zeneoktatás a zenei képességtesztek tengelye mentén kialakult norma szerint alakítja tanítási módszereit. Mivel az abszolút hallás az általános lakosság körében igen kis mértékben jelenik meg, ezért az intézményei keretek között nincs differenciált oktatási forma, amely ezen képességgel bíró növendékek igényeihez alkalmazkodna.

Kutatások igazolják, hogy a vakon született, vagy a hatodik életévig szerzett vaksággal élők között az abszolút hallás előfordulása szignifikánsabb nagyobb mértékben figyelhető meg. Azt is kimutatták továbbá, hogy az abszolút hallású egyének agyi struktúrája bizonyos mértékben eltér az abszolút hallással nem rendelkezőkétől – ez különösen a planum temporale aszimmetriájában mutatkozik meg.

A további vizsgálatok érdekes összefüggésekre derítettek fényt a látó, valamint a vak, abszolút hallással bíró egyének között. Ezek ismeretében nem csupán a közöttük megfigyelhető hasonlóságok, hanem az abszolút és a relatív hallással rendelkezők között megmutatkozó különbségek által is rendkívül hasznos konzekvenciákat vonhatunk le.

Kulcsszavak: abszolút hallás, relatív hallás, zenei információfeldolgozás, vakok, látók.

Bevezetés

Előadásomban a kimagasló zenei képességeket kívánom bemutatni két főtengely mentén: vakok és látók esetében, a különbségek és hasonlóságok ismeretében.

Számos kutatás eredményeinek tükrében elmondhatjuk, hogy a vakon született, vagy a hatodik életkorig szerzett vaksággal élő, valamint látó egyének zenei képességei jelentős hasonlóságot mutatnak. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy míg ez előbbi csoport esetében a kiugró zenei tehetség még élesebben jelenik meg, addig utóbbiak körében a zenei tehetség sok esetben rejtett marad, vagy a képességek látszólagos alulfejlettsége jelentkezik.

Ahhoz, hogy ennek okaira fényt derítsünk, induljunk el a zenei képességek feltérképezésétől.

A zenei képességek rendszere, s azok vizsgálata

A zenei képességek, valamint a muzikalitás meghatározása, definiálása jelenleg sem tisztázott. Ennél szomorúbb az a tény, hogy a legszélesebb körben elterjedt megfogalmazások és a zenepedagógiai gyakorlat sokszor ellentmond egymásnak.

Noha Seashore és Gembris is egyenrangú komponensként jegyzi meg a zene emocionális és kognitív tényezőit (Seashore, 1919, valamint Gembris, 2002), ennek ellenére a formális zeneoktatás gyakran ezen képességek háttérbe szorulását eredményezi.

Teszi mindezt úgy, hogy néhány zeneoktatási intézmény a mai napig ragaszkodik a felvételi alkalmassági vizsgán való megfeleléshez, amitől azt várják el, hogy a rostán átjutott növendékek zenei alapképességei lehetővé tegyék a hatékony zenétanulást.

Miben rejlik akkor mégis a hiba? Magukban a tesztekben, vagy a képességek helytelen azonosításában?

A zenei tesztek két csoportját különböztetjük meg: az adottságteszteket és a teljesítményteszteket. Ahogy az elnevezésből is kitűnik, előbbiek a veleszületett, tanulástól

független képességeket vizsgálják, míg utóbbiak az oktatás során elsajátított képességeket ellenőrzik (Turmezeyné, 2010).

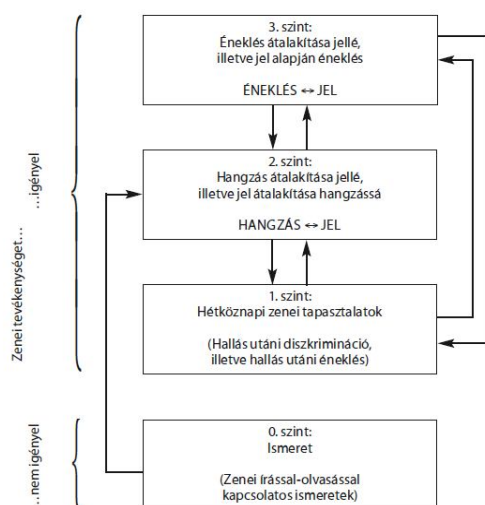
Érdeemes megjegyezni, hogy korábban Füller (1974) még négyféle tesztet említ: az adottság-, valamint teljesítményteszteket kiegészíti énekes és hangszeres tesztekkel, továbbá a zenei ízlés és beleélési képesség tesztekkel való vizsgálatával (Gévayné, 2010).

A zenei képességekre irányuló vizsgálatokat Dombiné Kemény Erzsébet rendszerezte, melynek során leírja, hogy a legtöbb teszt az alábbi négy feladattípusból tevődik össze (Dombiné, 1992 – idézi Gévayné, 2010):

1. ritmustesztek
2. hangemlékezés-tesztek
3. hangmagasságok megkülönböztetése
4. hangerő megkülönböztetése.

Összefoglalva, a zenei tesztek, s a főbb feladattípusok általában véve a zenei azonosság-különbség hallás utáni megkülönböztetésére szolgálnak, tehát azt is mondhatjuk, hogy a legtöbb képességeteszt a zenei hallásra épül. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy ebben az esetben a zenei hallásról, mint adottságról beszélünk – s nem pedig teljesítményről. Továbbra is szem előtt kell tartanunk, hogy még mindig a formális oktatást megelőző tudástartalmakról van szó.

Ezzel kapcsolatban érdemes kitérnünk a Turmezeyné Heller Erika és munkatársai által megalkotott modellre, amely a zenei képességek hierarchikus rendeződését mutatja be (Turmezeyné, Máth és Balogh, 2009).

Mielőtt elmerülnénk a modell tüzetes értelmezésében, fontos tudnunk, hogy Turmezeyné és munkatársai kiindulópontként a tapasztalati úton, tehát formális oktatás által, valamint az intellektuális úton megszerezhető tudást elkülönítik egymástól. Megjegyezzük ezzel kapcsolatban azt is, hogy az első két szinten lévő képességek formális oktatás nélkül is fejlődhetnek, míg a felsőbb két szinten ez már elengedhetetlen.

Tudunk kell persze azt is, hogy a bemutatott modellhez tartozik egy vizsgálat is, amelyet „a magyar zenei nevelés szempontjából releváns percepciós és reprodukciós képességek vizsgálatára” fejlesztettek ki, s 2-4. osztályosok körében végeztek el (Turmezeyné, 2010. 102. o.), tehát nem az alapfokú zeneoktatási intézményekben végzendő alkalmassági vizsgák anyagát jelenti, ellenben a vizsgált életkori csoport megfelel a zeneiskolákba jelentkezők életkori csoportjának.

Ezeknek megfelelően tehát a 0. szint a zenei írás-olvasás képességeinek alapfeltételét jelenti. (Az oda-vissza mutató nyilak azt jelképezik, hogy a szintek egymásra épülnek, ám ugyanakkor vissza is hatnak egymásra.)

Tudjuk tehát, hogy az első két szint képességeinek fejlődéséhez nem feltétlenül szükséges formális oktatás. Tegyük fel, hogy egy gyermek jelentkezik egy alapfokú zeneoktatási intézetbe. A felvételi alkalmassági vizsgán tökéletesen megfelel, kiválóan teljesíti a hallás utáni diszkriminációt mérő, valamint a hallás utáni éneklést igénylő feladatokban, s nagyszerű ritmusérzékről ad tanúbizonyságot. Látszólag ideális növendék lehet belőle, ám a zenei írás-olvasás elsajátításában problémái adódnak, s a hangszerjátékban is lemaradásokkal küszködik.

Mi állhat a problémák hátterében, hiszen kiváló zenei hallással rendelkeznek? Turmezeyné megjegyzi, hogy „a zenei hallás a zenei megismerési folyamat eredménye. Az újabb szakirodalom ezért már nem használja, ehelyett a zenei információ feldolgozásának folyamatára helyezi a hangsúlyt” (Turmezeyné, 2010, 20. o.)

Ha ez valóban így is van, a probléma mégsem látszik megoldódni – pedig rendkívül fontos dologra világít rá a kifejezés. Ezt hangsúlyozza Susan Rancer *Perferet pitch, relative pitch, avagy Abszolút hallás, relatív hallás* című kiadványában (Rancer, 2005), melyben lényeges különbséget tesz az abszolút és a relatív hallással rendelkezőket jellemző tanulási stratégiák között (a kiadvány magyar nyelvű fordításán jelenleg a szerző hozzájárulásával dolgozok).

Mi is az az abszolút hallás?

Az abszolút hallás azt a képességet jelöli, amelynek segítségével egy személy képes pontosan megnevezni egy adott hangmagasságot mindenféle külső viszonyítási pont nélkül (Baggaley, 1974).

Az abszolút hallás előfordulási aránya meglehetősen csekély, egyes kutatók szerint ez a szám az általános népesség körében mindössze 1 a 10.000-hez (Bachem, 1955, Takeuchi és mtsai, 1993), s képzett zenészek körében is mindössze legfeljebb 10-15%-ban figyelhető meg (Baharloo és mtsai, 1998, valamint Gregersen és mtsai, 1999).

Ezzel szemben vakoknál sokkal nagyobb arányban fordul elő abszolút hallás. Hamilton, Pascual-Leone és Schlaug 2004-ben megjelent cikkükben arról számolnak be, hogy az általuk vizsgált vak személyek körében az abszolút hallás 57%-ban volt megfigyelhető (46 vak személyt magában foglaló mintában 21 személy részesült zenei képzésben, közülük 12 rendelkezett ezzel a képességgel).

Gougoux, Zatorre és munkatársaik szintén 2004-ben publikálták kísérletük eredményét, mely szerint a vizsgálatukban részt vett vak személyek gyorsabban és pontosabban érzékelték, valamint határozták meg a hangmagasságok változásának irányát – a vak kísérleti személyek tízszer nagyobb sebességgel zajló változásokat is észleltek, míg a látó kontrollszemélyek már nem.

A két kutatás eredménye egybeesik számos korábban megjelent vizsgálat tényeivel, egész pontosan azzal, hogy az abszolút hallás megléte és foka főként a minél korábban megkezdett zenei tanulmányoktól függ. Schlaug és munkatársai (1995) megfigyelései szerint az abszolút hallás képességének kibontakozását jelentős mértékben elősegíti, ha a zenei képzés 5±2 éves korban veszi kezdetét.

A vakokkal végzett vizsgálatok pedig arra mutatnak rá, hogy az abszolút hallás főként azoknál figyelhető meg, akik vakon születtek, vagy az élet korai szakaszában (a hatodik életkorig bezárólag) szereztek vakságukat.

Ennél a pontnál meg kell említenünk az abszolút hallás előfordulásának meghatározása során felmerülő mérési hibák leggyakoribb mibenlétét. Gregersen és munkatársai (2000) hívják fel először a figyelmet arra, miszerint az általános lakosság körében előforduló

abszolút hallás pontos megállapítása azért nem lehetséges, mivel nem mindenki rendelkezik legalább minimális zenei ismeretekkel, már pedig a tesztek többsége – teszi hozzá Susan Rancer (2005) – arra irányul, hogy a hallott hangmagasságot pontosan megnevezzék (ennek egyik jelenleg is elérhető példáját lásd a <http://www.absolutepitchstudy.com/test.html> link alatt). Tehát azok, akik zenei képzettség hiányában nem tudják megnevezni a hangokat, máris kiesnek a mérhetőség köréből. Rancer mindezt azzal egészíti ki, hogy az abszolút hallás nem általános, mindenkiben egyformában megfigyelhető képesség, így például az időszakos, vagy az ún. hangnemhez rögzített abszolút hallással bírók csakugyan kimaradnak a statisztikából.

Visszatérve az abszolút hallás kérdésköréhez: mi teszi lehetővé a képesség kialakulását?

Azt már tudjuk, hogy a kisgyermekkorban elkezdett zenei képzés fontos szerepet játszik az abszolút hallás kibontakozásában, ám önmagában ez kevés, ugyanis az 5 évesen vagy annál korábban zenei oktatásban részesült egyének között is csak kis mértékben figyelhető meg a jelenség.

Gottfried Schlaug és munkatársai (1995) funkcionális agyi képalkotó eljárások segítségével (MRI morfometria) végzett vizsgálataik során arra a megállapításra jutottak, hogy az abszolút hallás képessége a planum temporaleban keresendő, mely az agy beszéd- és zeneészleléséért felelős területe. A planum temporale mindkét félteke halántéklebenyében megtalálható, mely (az agyi laterizáció függvényében) az általános lakosságnál a bal oldalon nagyobb (Geschwind és Levitsky, 1968 – idézi Shapleske és mtsai, 1999). Schlaug ezzel szemben azt figyelte meg, hogy az abszolút hallással rendelkező zenészek esetében ez az aszimmetria a jobb oldalon jelentősebb. Az eredményt összevetette vak zenészekkel végzett MRI vizsgálatokkal, mely során megállapításra került, hogy noha a vak, abszolút hallású zenészeknél nem figyelhető meg a fokozott aszimmetria ugyanolyan arányban, mint a látó zenészeknél, ellenben az aszimmetria változatosságának magasabb fokát mutatták.

Az ábra két vak, abszolút hallású vizsgálati személy jobb és bal féltekéjéről készült képet

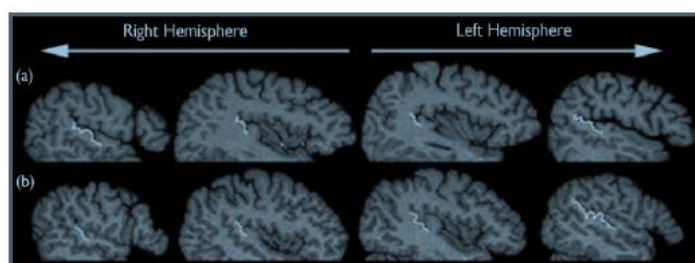

Fig. 1. Two blind subjects with AP. Subject (a) had a rightward PT asymmetry, subject (b) had an increased leftward PT asymmetry. The PT is marked in white on two sagittal slices representing right and left hemisphere (see [8,20] for details on PT delineation).

ábrázol. Míg (a) személynél jobboldali, addig (b) személynél jelentős baloldali aszimmetria mutatkozik. (A planum temporale fehér csíkkal jelölték.)

Adam Ockelford, a londoni Royal National Institute of the Blind (Vakok Királyi Nemzeti Intézete) oktatási igazgatója több évtizedes munkája során feltette a kérdést, hogy a septo-optikus diszpláziában (más néven Moiser-szindróma, melyet a látóideg veleszületett alulfejlettsége okoz, néha viszonylag enyhe, ám gyakran súlyos látáskárosodáshoz vezet – a septum pellucidum hiányával jár együtt) szenvedő gyerekek körében kimutathatóak-e a vakoknál tapasztalt kiugró zenei képességek. Vizsgálata során 32 család SOD-ben szenvedő gyermekét (egyik felük csak fényt, árnyékot vagy mozgást tudott érzékelni – őket vaknak tekintették –, másik felük pedig részlegesen látó volt) hasonlította össze ugyanennyi kontrollcsoporttal, melynek eredménye értelmében a SOD-ben szenvedő gyerekek ugyan jelentős érdeklődést mutattak a zene iránt, ám kivételes zenei adottságot egyik esetben sem figyeltek meg. Így azt a következtetést vonták le, hogy kiemelkedő zenei képességek (melyek spontán, formális oktatás nélkül jönnek felszínre) csak vak gyerekek körében figyelhetőek

meg, tehát a hajlamok és képességek létrejöttében az alapvető vizuális világ hiánya játszik kulcsszerepet, s nem a vakság fokozata (Pring, Welch és Treffert, 2006 – idézi Sacks, 2008).

Mindebből tehát az következik, hogy kivételes zenei képességeket (melyek esetükben leglényegesebb komponensét az abszolút hallás képezi) csupán a látó és vak egyének bizonyos részénél figyelhetünk meg. Mi lehet ennek az oka?

A zenei információk feldolgozása

Korábban már említettem, hogy a zenei hallást a legfrissebb szakirodalom a zenei információ feldolgozásának folyamataként említi. Fontos ezen különbség felismerése, hiszen megerősíti azt a tényt, miszerint az abszolút és a relatív hallással rendelkező egyének másként dolgozzák fel a zenei információkat.

A relatív hallás annyiban tér el az abszolút hallástól, hogy ez esetben a hangmagasság megnevezéséhez szükséges egy külső viszonyítási alap, egy megadott és megnevezett hangmagasság.

Susan Rancer (2005) elmélete szerint az abszolút, illetve a relatív hallású egyének két, egymástól eltérő információfeldolgozási és tanulási stratégiát alkalmaznak: előbbieket hallási úton („auditory learners”), utóbbiakat pedig látási úton („visual learners”) tanulóknak nevezi.

Zeneterapeuta és zenetanári tapasztalatai alapján azt állítja, hogy az abszolút hallással rendelkező egyének az első eljátszás után rögzítik az adott művet hallási emlékezetükbe („auditory memory”) – tehát az abszolút hallás mentén szerveződő memorizálási folyamat voltaképp a fotografikus emlékezethez hasonlít, azzal a különbséggel, hogy ez esetben a vizuális jelek feldolgozása nem történik meg (ennek helyét veszi át az auditív információ), ugyanakkor a zenemű a maga teljességében rögzül hallás után.

Ezzel szemben a relatív hallású egyéneknél elengedhetetlen a zenemű folyamatos gyakorlása, hiszen a tanulási, memorizálási folyamat az ő esetükben a vizuális jelek feldolgozása mentén megy végbe, melynek komponenseit képezik a repetitív, tapintási és motoros folyamatok is – tehát a memorizálás a vizuális elemek ismétlődése által jön létre.

Mindebből kitűnik, hogy az abszolút hallással bíró egyének tanulási stratégiája gyorsabb, szinte azonnali memorizálást – s ebből következően hasonlóan gyors előhívást – tesz lehetővé, szemben a relatív hallásúak hosszabb időt igénybe vevő, s több elemből felépülő tanulási folyamatával.

Célunk persze nem az, hogy a különböző tanulási stratégiákról ítéleteket alkossunk, vagy bármelyiket is eredményesebbnek tekintsük. Ehelyett inkább vizsgáljuk meg azon folyamatokat, amelyek a bennük rejlő különbségeket leírják.

David Levitin szerint zenehallgatáskor több dimenziót is érzékelünk egyidejűleg. Ide tartozik a hang, a hangmagasság, a hangszín, a hangerő, a tempó, a ritmus, valamint a dallamvonal mozgásának (a melódiák lefelé vagy felfelé ívelésének) érzékelése. További két dimenziót is megjelöl: az egyik annak érzékelése, milyen távol helyezkedik el tőlünk a hangforrás, a másik pedig a tulajdonképpeni akusztikus érzékelés, tehát annak percepciója, mekkora a helyiség, ahol a zenehallgatás történik – ennek köszönhetően tudjuk megkülönböztetni a koncerttermi környezetet a fürdőszobában való énekléstől (Levitin, 2008 – idézi Sacks, 2008). Amennyiben valamelyik dimenzió észlelése sérül, amúziáról beszélünk.

Ebből már láthatjuk, hogy az auditív észlelés – s ennek megfelelően az abszolút hallással járó érzékelési folyamat – legalább annyira összetett, mint a vizuális percepció. Ez ugyanakkor megköveteli, hogy a hallás útján történő észlelés – és memorizálási folyamat – legalább annyira kifinomult legyen, mint a látás során végbemenő észlelés.

Látási folyamatainkban az agykéreg több mint egyharmada vesz részt (Sacks, 2008), ami meglehetősen kiterjedt agyi funkciókra utal, ám azt is tudnunk kell, hogy a transzdukciónak

során két meghatározó észlelési folyamat megy végbe: a mintafelismerés és a lokalizáció. Előbbi a tárgyak minőségi, utóbbi pedig a tárgyak térbeli meghatározásáért felel. A két észlelési folyamat az agy eltérő területein megy végbe, s ennek köszönhetően valamelyik funkció sérülése esetén a másik ép marad (Mishkin és Appenzeller, 1987).

Mindezek ismeretében megállapíthatjuk, hogy a többdimenziós észlelés a vizuális és az auditív folyamatokban is jelen van. Ám mi történik akkor, ha az egyik érzékszervi funkció – ez esetben a látás – kiiktatódik?

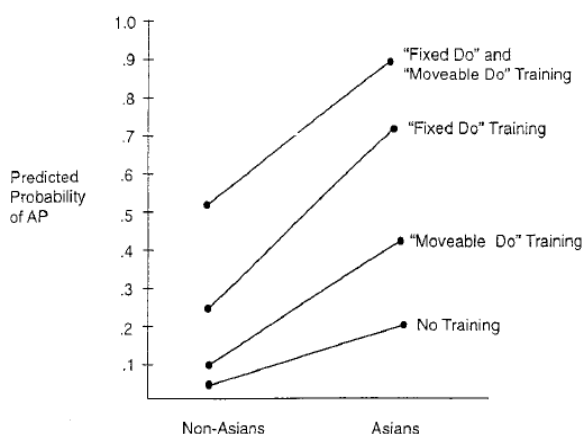
A korábban már említett kutatásokból tudjuk, hogy vakok körében gyakoribb az abszolút hallás aránya, s auditív érzékelésük sokkal kifinomultabb, mint a látóké. Pascual-Leone és munkatársai bizonyítékot szereztek arra, hogy a vakon született, vagy 6 éves korukig megvakult személyeknél a masszív látókéreg nem marad funkció nélkül, hanem az érzékelési ingerekhez kapcsolódó területek újrafelosztása megy végbe, melynek során a tapintási és látási ingerek még kiterjedtebb területekhez jutnak (Merabet, Pitskel, Amedi és Pascual-Leone, 2007).

Schlaug és munkatársai 2005-ben folytatott vizsgálatok során fMRI segítségével megfigyelték, hogy abszolút és relatív hallással rendelkező egyének esetében azonos zenei feladatok megoldásáért eltérő cerebrális területek felelősek. Zenei hangok és hangközök megnevezésére irányuló tesztek során az abszolút hallású zenészek agyában nem csupán a planum temporale, hanem a frontális kéreg egyes asszociatív területei is megnövekedett aktivitást mutattak, míg relatív hallású zenészeknél utóbbi területek csak hangközök megnevezésekor léptek működésbe.

A vizuális ingerek hiánya, valamint az agyban végbemenő funkcionális változás minden bizonnyal megteremti az abszolút halláshoz szükséges feltételeket. Érdekes megfigyelni, hogy az abszolút hallású, zenét tanuló gyerekek nagyon gyakran a vizuális jeleket figyelmen kívül hagyják, sok esetben kimondottan zavarják őket, sőt, egyes esetekben a kottaolvasás jelentős nehézségeket okoz nekik (Rancer, 2005).

Az egyéni különbségek kezelése a zeneoktatás során

Gregersen és munkatársai (2000) két zenepedagógiai módszert különböztetnek meg: a kötött („fixed do”) és a mobilis („moveable do”) oktatást. Mindkettő alkalmazza az abszolút szolmizáció (dó, re, mi, stb.) eszközeit, ám előbbi rendszerint standard viszonyítási alapra épít (pl. a dó minden esetben a C hangot jelöli), míg utóbbi az adott hangnemhez igazodik. Megjegyzik azt is, hogy a hangszeres oktatás általában nem az abszolút hallásra helyezi a hangsúlyt, s így nem tekinthető a kötött metodika részének. Eredményeik meglepőek, hiszen azt gondolnánk, hogy a kötött tanítási formák főként a relatív hallás képességekét erősítik, tekintve, hogy állandó viszonyítási alapot használnak. Azt is feltételezhetnénk, hogy az abszolút hallás képességekét leginkább a mobilis oktatási forma képes előmozdítani, ám felmérésükből az derül ki, hogy a két tanítási módszer kevert alkalmazása ér el jelentősebb sikereket az abszolút hallás terén, hozzátevé, hogy ez főként ázsiaiaknál figyelhető meg. Ezt azzal magyarázzák, hogy a sokféle módszer összevonása mellett a minél korábbi zenetanítás ezen a területen különösen nagy jelentőséggel bír – az egyes népcsoportok közül a kínaiaknál a legmagasabb (65%) az abszolút hallás előfordulási aránya.

A felmérésükben részt vevő ázsiaiak és fehér bőrűek csoportjai között az abszolút hallás előfordulási aránya 47,5%:9,0%. A tények és a tapasztalatok is azt bizonyítják, hogy az európai zeneoktatás módszerei sokkal inkább a relatív hallásra, valamint az ahhoz társuló képességekörre helyezik a hangsúlyt, szemben az abszolút hallással.

A formális, intézményi keretek között zajló zeneoktatásban (különösképpen a zeneelmélet oktatásban) nem jut idő és lehetőség arra, hogy a növendékek zenei adottságait, képességeit, és az azokban rejlő különbségeket tüzetesen megismerjék és nevelésüket egyénre szabottan folytathassák. A problémát sokszor éppen ez okozza, hiszen a magyar zeneoktatás főként a vizuális úton történő információfeldolgozásra alapoz, így azok, akiknek tanulási stratégiája ettől eltérő, gyakran lemorzsolódhatnak.

Susan Rancer útmutatójában olyan tesztek sorol fel, amelyek a növendékek abszolút vagy relatív hallását hivatottak feltérképezni, majd a tények ismeretében javasolja a tanítási módszerekben való rugalmasságot, alkalmazkodást. Azt tanácsolja, hogy minden növendék tanítását azzal a feltételezéssel kezdjük, hogy az információkat hallási úton dolgozzák fel, ám emellett használjunk vizuális elemeket is. Számos tanácsot ad arra vonatkozóan, hogy az egyes viselkedési attitűdök mögött melyik tanulási stratégia húzódik meg.

Irodalomjegyzék

ATKINSON, Rita L., et al.: Pszichológia. Budapest: Osiris Kiadó, 2001

BERMUDEZ, Patrick – ZATORRE, Robert: Conditional associative memory for musical stimuli in nonmusicians: Implications for absolute pitch. *The Journal of Neuroscience*. 2005; 25(34): 7718-7723.

GÉVAYNÉ Janurik Márta: A zenei hallási képességek fejlődése és összefüggése néhány alapképességgel 4-8 éves kor között [doktori értekezés]. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola, 2010

GREGERSEN, Peter K., et al.: Early childhood music education and predisposition to absolute pitch – Letter to the editor. *American Journal of Medical Genetics*. 2000; 98: 280-282.

GOUGOUX, Frédéric; et al.: Pitch discrimination in early blind. *Nature*. 2004; 430: 309.

HAMILTON, Roy H.; et al.: Absolute pitch in blind musicians. *NeuroReport*. 2004; 15: 803-806.

RANCER, Susan: Perfect pitch, relative pitch: How to identify & test for the phenomena: A guide for music teachers, music therapists, parents. [self-edited] 2005.

RANCER, Susan: Teaching music to the special needs clients: a music therapist's approach. In: Treffert, Darold A. (szerk.): *Islands of genius: The bountiful mind of the autistic, acquired and sudden savant*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2010. p. 231-239.

SACKS, Oliver: *Zenebolondok: Mesék a zenéről és az agyról*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010.

TURMEZEYNÉ Heller Erika: *A zenei tehetség felismerése és fejlesztése*. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2010.

Papp Péter: A mindennapos testnevelés problematikája, előnyei és hátrányai a dunaújvárosi Bánki Donát Gimnázium és Szakközépiskolában
(PTE. Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola)

Abstarct:

A mindennapos testnevelés bejelentése óta, több testnevelő tanár kezdett gondolkodni azon, hogyan valósul meg a mindennapokban és a gyakorlatban, milyen nehézségei lesznek ennek bevezetésekor és mennyi idő fog eltelni ahhoz, hogy a mindennapos testnevelés elérje a kívánt hatást.

Magam is sokat gondolkodtam, mivel két hónap már eltelt a tanévből, azt hiszem, pontosan lehet látni ennek a fogalomnak előnyeit és hátrányait.

A témám ennek a kérdéskörnek a kifejtése, alapos vizsgálata, több aspektusból is. Elsősorban a testnevelő szemmel szemléltetem a kérdést, majd a tanulói oldalról.

1. Bevezetés

1.1 A téma indoklása:

Testnevelő tanárként, kilenc éve dolgozom és látom a változást a tanulók fizikai képességében és tantárgyi tudásunkban is. Ennek több oka is van, és talán az egyik legfontosabb az óraszámokban keresendő. Ezért, amikor a Kormány kihirdette a mindennapos testnevelés bevezetését, örömmel fogadtam. Akkor még nem sejtettük az előttünk álló problémák sokaságát, mára azonban sok mindenre fény derült.

1.2 A téma kidolgozásánál alkalmazott kutatási módszer:

A témához kapcsolódó adatgyűjtés, szakkönyvek, folyóiratok, elemzése. A különböző értekezések kiértékelése.

2.A téma kifejtése:

2.1 A mindennapos testnevelés történet:

A mindennapos testnevelés egyáltalán nem új keletű fogalom az oktatásban. Mindennapos testnevelés szülőatyja Dr. Mittelman Béla ortopéd orvos volt, 1894-ben, aki a következőket mondta: „A testnevelés öleljen föl mindent, ami erre előnyös. Hogy vajon játéke, torna-e, avagy atlétikai versenyek? Mindegyiknek megvan a maga jelentése.” A csaknem 120 év eltelté óta is voltak a különböző korszakokban olyan iskolák, ahol mindennapos testnevelés volt. A sporttagozat megjelenésével a mindennapos testnevelés elfogadott volt az oktatásban.

2.2 A mindennapos testnevelés bevezetésének oka:

Véleményem szerint a gyerekek fizikai állapota évről évre romlik, egyre több gyermek lesz túlsúlyos vagy elhízott, megjelennek a belgyógyászati problémák is, mint például a cukorbetegség, magas vérnyomás, az ortopédiai betegségek- gerincferdülés, különböző deformitások, főleg lábboltozat süllyedés és a bokasüllyedés, hanyagtartás. Ezt Hoffman Rózsa is kifejtette a következőkben:

„ A tanév itt kezdődik! címmel megrendezett szakmai tanévnyitó konferencián tartott előadásában az államtitkár a mindennapos tornaórák bevezetését a magyar gyerekek "katasztrófális egészségi állapotával" magyarázta: a fiatalok fele küszködik valamilyen betegséggel. "Nem tűrhető, hogy rengeteg a cukorbeteg, a magas vérnyomásos és a lúdtalpas gyerek" – mondta. Ezért külön felhívta az iskolavezetők figyelmét, hogy a testnevelés órák kiemelt figyelmet élvezzenek. "A gyerekek érdekében ezt ellenőrizni is fogjuk. Ahol viszont nincs elég tornaterem, ott a városi, járási székhelyen lévő sportcsarnokokkal kell együttműködni" – tette hozzá. Az államtitkárság olyan programba is belefogott, hogy a gyerekek az ingyen tankönyv mellett a tornafelszerelést is ingyen megkapják. Az Új Széchenyi Terv keretében

pedig mintegy 12 milliárdos keret van tornaterem-építési programokra - mondta Hoffmann a konferencia szünetében tartott sajtótájékoztatón.”

2.3 A mindennapos testnevelés törvényi rendelete:

Az iskola testnevelés 2012. szeptember elsejével történő megszervezésére vonatkozó speciális szabályok:

A kapcsolódó jogszabályi rendelkezések:

- „Az Nkt. 27.§ (11) bekezdése értelmében azokon az évfolyamokon ahol közismereti tantárgy oktatása folyik heti öt testnevelés óra keretében kell megszervezni a mindennapos testnevelést azzal, hogy ez év szeptemberétől a mindennapos testnevelés felmenő rendszerben kerül bevezetésre, azaz 2012/2013-as tanévben az első, az ötödik, és a kilencedik évfolyamokon kell ilyen módon a heti öt testnevelés órát megszervezni. Az öt testnevelés órát az órarendbe építve, tanóráként kell megszervezni a tanulók részére.
- Az ilyen módon az iskolai órarendbe épített heti öt testnevelés óra közül kettő óra esetén lehetőség van arra, hogy azt kerettantervben meghatározott oktatásszervezési formákkal, műveltségterületi oktatással kiváltásák. E két óra esetén tehát lehetőség van arra, hogy például úszást, lovaglást, táncot, illetve minden olyan egyéb mozgásformát oktassanak, amely a helyi adottságokhoz igazodik, s melyeket a kerettanterv tartalmaz.
- További lehetőség is adott még az Nkt. által a heti két tanítási óra kiváltására olyan esetben, ha a tanuló vagy az iskolai sportkörben, vagy valamely egyesületben versenyszerűen sportol vagy amatőr sportolói szerződés alapján jár edzésekre. Ha a tanuló a fent jelzetteknek megfelel, a részvétel a megfelelő módon dokumentált, heti két óra testnevelés óra ilyen foglalkozással kiváltható.
- Fontos hangsúlyozni, hogy az ötödik és a kilencedik évfolyamon, ahol a Kt. 48. § (2) bekezdése értelmében csak heti átlag kettő és fél az első évfolyamon heti három testnevelési órát kellett beépíteni, 2012. szeptember 1-jétől heti öt testnevelés órát kell már megtartani az iskoláknak. Ehhez viszont módosítani kell a helyi tantervet ott, ahol csak a törvény szerinti minimum heti testnevelés óraszám jelent meg, továbbá a tantárgyfelosztást is ennek megfelelően kell elkészíteni, figyelembe véve az Nkt. 27. § (11) bekezdésben meghatározott kivételi lehetőségeket, illetve az ezzel élő tanulók esetleges számát. Természetesen ezekben az esetekben nem „másik tantárgy rovására” történik az óraszámemelés. Ugyancsak az Nkt. módosításáról rendelkező 2012. évi CXXIV. törvény teszi lehetővé a pedagógiai program ez irányú módosítása esetében a fenntartói jóváhagyás és a szakértői vélemény mellőzését.
- A mindennapos iskolai testnevelést támogató Kölyökatlétikai Program Magyarország Kormánya a fent jelzett mindennapos testnevelés bevezetésének megkönnyítése érdekében külön pénzügyi forrást biztosított ahhoz, hogy 1000 fő, 2012 szeptemberében első évfolyamon tanító pedagógus, harmincórás továbbképzés keretében elsajátíthassa a Nemzetközi Atlétikai Szövetség által kidolgozott és a Magyar Atlétikai Szövetség által általános iskolai oktatásra alkalmassá tett Kölyökatlétikai Programot. A Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karának szervezésével az akkreditált pedagógus-továbbképzés 2012. november 4-ig kerül megszervezésre a jelentkezők számára. A képzés teljes egészében ingyenes a résztvevőknek. A résztvevőket delegáló intézmények részletes oktatási útmutatót, valamint az oktatáshoz szükséges eszközcsomagot is kapnak a képzés után”.

2.4.A törvénybe foglaltak előnye az óraszámok emelkedése

Az óraszámok emelkedésével:

- többet lehet gyakorolni, ismételni
- több órát lehet képességfejlesztésként tanítani
- az általános iskolai hiányosságok pótolása
- a hibák kijavítása

- alaposabban lehet a tanulók képességét figyelembe venni

2.5. A törvénybe foglaltak problematikái:

- Az első legfontosabb probléma a tárgyi feltételek, enyhe vagy teljes hiánya. Hogyan tartson az a kolléga testnevelésórát, ha nincs meg az alapvető tárgyi feltétel, a tornaterem. Rengetek kistelepülésen hatalmas gondot okoz ennek hiánya.
- A törvény szerint az alsós tanító „feltaníthat” hatodik osztályig. Mennyire lesz ez szakszerű?
- Azokban az intézményekben ahol ugyan van tornaterem, de annyi osztály van, hogy egy tanórán egyszerre két osztálynak van testnevelés órája, milyen hatékony lesz abban az időszakban az óra, amikor esetleg nem lehet „kinti” órát tartani.
- Milyen határfoka van annak a „folyosós” órának, amivel a többi kolléga óráját is zavarom: a tanulók futnak az iskolai folyósón.
- Van-e elég öltöző az iskoláknak?
- Hogyan lehet ellenőrizni a „sportolók” igazolását? Milyen szintű sportolók kaphatják meg a felmentést? (I. II. osztályú sportolók, válogatott sportolók) Ki dönti el az igazolás érvényességét? (testnevelő, igazgató)
- A közoktatás ingyenes, miért kiváltható ki a délutáni fizetett sport, edzés az ingyenes testnevelés órát.
- Egy igazi sportoló képességét meghaladja a testnevelés óra nehézsége?
- Lesz-e annyi szakképzett testnevelő az országban, akik megfelelően el tudják látni a felmenő rendszerben a megemelkedett testnevelésórákat?
- Hogyan viszonyul a többi kolléga (pl. matematika szakos) a megemelkedett testnevelés óraszámokhoz?
- Emelkedett a tanulók óraszámja is.

2.6 A tanuló hozzáállása a törvényhez

A tapasztalatom szerint, kétféle tanuló létezik, aki szeret sportolni, és aki nem. Aki szeret mozogni, örül ennek a lehetőségnek, aki nem szeret mozogni, ők nem örülnek. Bár olyan jelenségre is felhívnám a figyelmet, hogy az aktív sportolók szívesen élnének a törvényi előírással. Számomra ez meglepő volt, hogy egy sportoló felmentést kér heti két tanóra részvétele alól, azért mert Ő sportol.

2.7 Iskolán sajátosságai

Az iskola tárgyi feltételeit tekintve az egyik legjobban felszerelt a város iskolái közül. Rendelkezünk egy 250 méteres salakos futópályával, ami körülvesz egy betonos kézilabdapályát és egy kosárlabdapályát, egy távolugró gödröt és egy súlylökő kört. Iskolánkban 18 osztálynak van testnevelésórája, ebből három osztály kilencedikes, akiknek mindennap van testnevelés órája. Négy termi és egy uszodai órával teszünk eleget a törvényi előírásoknak. A tornaterem beosztását 40 órára tervezzük, ami azt jelenti, hogy a 0. órától a 7.-ig óráig vannak testnevelésórák. Nyolc alkalommal fordul az elő, hogy egy tanórán két osztálynak van testnevelésórája, amit eddig úgy oldottunk meg, hogy váltva használjuk a tornatermet illetve a sportudvart. Ez még teljeses jól működik, de a következő évektől még több osztálynak lesz egyszerre órája, ami az óra hatékonyságát befolyásolja.

Irodalomjegyzék

- Irodalom:
- Földes Éva- Kun László- Kutassi László: A Magyar Testnevelés és Sport Története. Budapest,1982
- Az Oktatási Minisztérium Módszertani Folyóirata: A testnevelés tanítása. XVI. évfolyam 1980/3 69-75.o.
- Internetcímek:
- http://index.hu/belfold/2012/08/30/2013-as_tanev
- <http://jogszabalykereso.mhk.hu/MK11162.pdf>

Borsfay Krisztina: Kínai migránsok jövőképre vonatkozó döntései (ELTE PPK, Pszichológiai Doktori Iskola)

A kvantitatív és kvalitatív módszertant is alkalmazó, kulturális nézőpontú szociálpszichológiai kutatás magyarországi kínai migráns gyerekek (47 fő), illetve felnőttek, (szülők, 75 fő) jövőképét és ennek kialakulását, valamint a kínai gyerekek nehézségeit és az ezekkel való megküzdési stratégiáikat vizsgálja.

Kulcsszavak: iskola- és pályaválasztási döntés, magyarországi kínai migránsok, megküzdési stratégiák

Bevezetés

A tanulmány egy szociálpszichológiai, pilot vizsgálatot foglal össze, amely a magyarországi kínai migráns gyerekek, illetve felnőttek (szülők) jövőre vonatkozó terveit és ezek kialakulásának egyes aspektusait vizsgálja. A kutatás a jövőképet mind a tanulmányokra (iskola típusa, illetve a választás oka), mind a majdani foglalkozásra (foglalkozás típusa, foglalkozás választásának oka) vonatkozóan próbálja feltárni, illetve a jövőbeli lakóhelyre is rákérdez. Kiemelt hangsúly került a jövőre vonatkozó döntés folyamat jellegére, valamint azoknak a potenciális gócpontoknak a körüljárására, amelyek a konfuciánus kulturális értékek, az adott csoportra jellemző transznacionális migrációs stratégia, illetve a kisebbségi létből fakadó sajátosságok nyomán alakulhatnak ki.

A magyarországi kínai migráns közösség néhány jellemzője

Magyarország hagyományosan kivándorló országból befogadó országgá is vált az utóbbi két évtizedben. Ugyan a nyugat-európai országokhoz képest még mindig alacsony a migránsok száma, mégis a társadalomban betöltött kulturális és gazdasági szerepük egyre jelentősebbnek mondható. A kínai migránsok a határon túli magyarság után a legnagyobb migráns csoport Magyarországon, számuk a becslések szerint 10-15 ezer főre tehető (Nyíri, 2010). Magyarországi nézőpontból tekintve migrációs stratégiáik zártnak tűnnek, hiszen többségüket a szegregációs (36 %), illetve a transznacionális stratégia (29%) jellemzi (Örkény, 2011). Az előbbi azt jelenti, hogy a kisebbségi csoport saját etnikai csoportján belül fűzi kulturális, gazdasági és társadalmi kapcsolatait, és a többségi társadalommal kis mértékben van csak kontaktusban. A másik, transznacionális stratégia nyitottabb abban az értelemben, hogy a kapcsolatok kiterjedtebbek, határokon is átívelőek, egyrészt a saját származási ország felé, amellyel szoros gazdasági és kulturális, stb. kapcsolatok is létrejönnek, másrészt gazdasági, személyes kapcsolatok mentén globálisan bármely helyszín irányába, de tipikusan nem a befogadó társadalmi többség felé. A magyarokkal, magyarországi intézményrendszerekkel szembeni bizonyos távolságtartás ellenére a magyar társadalomban való boldogulásuk gazdasági értelemben sikeres, az egy főre eső jövedelmet, a vagyoni helyzetet és a lakáskörülményeket figyelembe véve a kínaiak más migráns csoportokhoz képest is jó helyzetben vannak (Örkény, Székelyi, 2010). Mindazonáltal a migráció sikerességének megítélése hosszú távon azon is múlik, hogy a családok milyen perspektívát tudnak elképzelni a felnövekvő generáció számára, vagyis hogy a migráció a család egészének figyelembevételével is sikeresnek tekinthető-e.

A szakirodalom ellentmondásos abban a kérdésben, hogy vajon az első generációnak fel kellett-e áldoznia saját céljait és pénzkereső, gazdasági tevékenységbe fognia a migráció során annak érdekében, hogy a következő generáció számára már biztosítottak legyenek a feltételek a társadalmi és gazdasági felemelkedéshez. A kínai migránsok egy része iskolázott, korábban értelmiségi, állami tisztségviselői foglalkozással rendelkezett, és a migrációval eredeti szakmájáról kénytelen volt lemondani (Nyíri, 2006). Mindemellert saját megítélésük szerint ez nem jelent feltétlenül szubjektíven megélt státusvesztést is. A kínai migránsok 20%-a szerint a foglalkozásváltás a státuszpozíció változása nélkül történt meg, és körülbelül

30%-ra tehető azoknak az aránya, akik felfelé történő mobilitásként tekintenek a migrációt követő helyzetükre (Örkény, Székelyi, 2010). A sikeresség mellett is, a migrációval való elégedettség viszonylagos, a kínaiak 51%-a elköltözne Magyarországról, ha ezzel javítani tudná életkörülményeit (Guo, 2011), a mobilitás, az elvárások jelenléte tehát a felnőtt populációra is jellemző, a gyermekekkel kapcsolatos perspektívát pedig még inkább meghatározhatja ez a szemlélet.

A kemény munka célja elsősorban az, hogy a család egésze anyagilag és társadalmi státusz szempontjából is jobb életet tudjon élni, a cél eléréséhez egyrésztől biztosítani kell a szükséges anyagi forrásokat, a gyerekek feladata pedig az, hogy jól teljesítsenek az iskolában. A gazdasági célú migránsok, így a kínaiak is általában magasabb teljesítmény motivációval rendelkeznek, az otthon maradtakhoz képest (Boneva és Frieze, 2001). Emellett a kínai családoknál a tanulás általi önfejlesztés, előrelépés a konfucianus értékek miatt még hangsúlyosabbá válik. Ezen értékek miatt a gyerekek tanulás útján történő társadalmi felemelkedésébe vetett hit és ebbe való befektetés jelentősége nagyon hangsúlyos. A tanulás családi keretben kap értelmet, ezért a gyerekek nem csak saját tudásuk növelése, saját jövőbeli boldogulásuk miatt tanulnak, hanem a család becsülete, jövője, a szülők iránt érzett gyermeki szeretet, gyermeki alázat miatt is.

A család ennyire kiemelt szerepe – csakúgy, mint a tanulás fontossága - szintén kulturális sajátosság, hiszen a család, az ősök a konfucianizmusban is kiemelt helyet kapnak. Emellett a kollektivisták társadalmakból érkező családokat jellemezhetjük a Kagitcibasi (2006) által leírt érzelmi függőségi modellel, amelyben ugyan a gazdasági fejlődés, városiasodás következményeként a közelebbi és távolabbi családtagok már nem függenek feltétlenül egymástól gazdasági értelemben, mint az a kollektivisták társadalmakra korábban teljes egészében jellemző volt, mégis a szoros kapcsolódás, függőség részben megmarad az érzelmi szintjén. Az érzelmi függés megmutatkozik többek között a családi-csoport iránti lojalitásban, a szülők iránti engedelmességben és a szülői kontrollban. Az egyéni lojalitás és autonómia is megjelenik a családi kapcsolatokban ezzel egy időben a gazdasági autonómia következményeként. A két tendencia aránya és egyensúlya teszi az érzelmi függőségi modellen alapuló családműködést igen változóvá, dinamikusan alakulóvá. Ez a családmodell jelen kutatás szempontjából a jövővel kapcsolatos döntésekben játszott szerepe miatt lehet érdekes, hiszen az érzelmi függőség révén a döntések feltehetően szintén a családi érdekek figyelembevételével (is) jönnek létre.

Pályaválasztási döntés etnikai kisebbségi csoportoknál

A kutatás célja volt megvizsgálni azt, hogy a Magyarországon élő kínai gyerekek milyen jövőképpel rendelkeznek, illetve hogy ezeket az elképzeléseket hogyan alakítják ki. A vizsgálat szempontjainak kialakítása a pályaválasztás folyamatára vonatkozó szakirodalom áttekintésével valósult meg, amely empirikus és elméleti munkák tekintetében is gazdag és szerteágazó, ugyanakkor a kutatások csak nem olyan régen kezdek el fókuszálni a kisebbségi csoportok tagjaira, így az eredmények és elméletek túlnyomó részt fehér, többségi gyerekekre vonatkoznak.

Super (1980, 1990, idézi Fouad, Arbona, 1994) elméletei nagymértékben meghatározták a pályaválasztással kapcsolatos elméleti és gyakorlati munkát is az elmúlt évtizedekben. Super fő érdeme a pályaválasztási döntés leírása kapcsán, hogy összekötötte a személyiségfejlődést és a karrier érdeklődés kialakulását, azt állítva, hogy a megelégedettséget okozó karrier választása tulajdonképpen az énfogalom kiteljesülése a hivatás területén. Az elmélet azt hangsúlyozza, hogy a karrier tervek kikristályosítása könnyebben megy, ha integrált selffel rendelkezik az egyén. A személyiség azonban nem önmagában álló meghatározó tényező. Super mindkét modelljében, az „életpálya szivárvány” modellben (1980, idézi Fouad, Arbona, 1994) és a diadalív modellben (1990, idézi Fouad, Arbona, 1994) is a karrier-fejlődést egy interakciós folyamatként írja le a személyes tényezők és a kontextuális/környezeti tényezők (család, iskola, munkaerő-piaci helyzet, földrajzi adottságok) között. A különböző tényezők együttesen alakítják egyrészt az énfogalmat és a szakmai fogalmat/képet, másrészt korlátokat állítanak fel és lehetőségeket biztosítanak az egyén számára. Bár Super elismeri a

társas tényező szerepét, elméletében nem bontja ki pontosan, hogy az etnikai-kulturális háttér (identitás) hogyan játszik közre a szakmai identitás kialakulásában.

A kognitív tényezők és a társas kontextus vonatkozásban újabb szempontokat ad a jelenleg igen sokat idézett társas-kognitív karrier elmélet (Lent és Brown, 1996), amely szerint a karrier-érdeklődést kognitív és szociális tényezők határozzák meg. A kognitív tényezők kapcsán a szerzők Bandura (1986, 1997, idézi Lent és Brown, 1996) énhatékonyság elméletére támaszkodva három fő konstruktumot emelnek ki: ezek az énhatékonyságra vonatkozó hiedelmek, a következményre vonatkozó elvárások és a személyes célok. Jelen kutatásban a harmadik tényező, a személyes célok emelhetőek ki, amelyeket úgy határozhatunk meg, mint a személy elköteleződése arra vonatkozóan, hogy bizonyos tevékenységeket megvalósítson, illetve hogy egy bizonyos kimenetet valamilyen módon előidézzon. A társas-kognitív karrier elméletben a személyes célok kitűzése az énhatékonyságra és a kimenetre vonatkozó hiedelmekre támaszkodva jön létre. Ezek a célok nemcsak a személyiség kifejeződései, hanem olyan kognitívan meghatározott és kialakított konstruktumok, amelyekre a társas-kulturális kontextus is hat.

Az etnikai tényezők vonatkozásában a társas-kulturális kontextus mellett a szakirodalomban elsősorban az etnikai identitás hangsúlyos, hiszen a saját csoporttal való identifikálódás mértéke meghatározza azt, hogy a személy hogyan szemléli a külvilágot, az etnikai, szociális helyzetből származó esetlegesen felmerülő korlátokat, vagy előnyöket. Kelet-ázsiai személyeknél a kérdés még komplexebbé válhat, mivel a kollektivista kulturális háttér, illetve a kölcsönösen függő én miatt az énkép megvalósítása, aktualizálása a hivatásban számukra kevésbé fontos, mint az euro-amerikaiak számára (Leong és Serafice, 1995). Éppen ezért az énfogalom szerepének hangsúlyozásával óvatosan kell bánni, a kapcsolati és individuális self fogalmait is figyelembe kell venni, amit a pályaválasztási elméleti modellek nem tesznek meg, amikor túlságosan az individuális selfet helyezik előtérbe. Nem lehet mindig az (individuális) énfogalmat megvalósítani a foglalkozásban, hiszen a kapcsolati self egészen más célok mentén működhet: bizonyos foglalkozások választása történhet a családi, vagy más fontos kapcsolatokból származó elvárások miatt, illetve ezzel összefüggően azért, hogy az egyén a kapcsolatait, a kapcsolati orientációját támogassa. Ez a cél megnyilvánulhat olyan foglalkozások választásában, ahol más emberek fontos szerepet játszanak, de nem kapcsolatorientált foglalkozások választásában is, ha ez valamilyen családi elvárást tükröz (Fouad, Arbona, 1994).

A család szerepének tisztázása megvalósulhat a szülői és gyermeki elvárások összevetése révén, illetve a szülő pályaválasztási döntésben játszott szerepének feltárásával. A pályaválasztás kapcsán tehát nemcsak a pályaválasztás tartalmát, de annak folyamatát is érdemes vizsgálni, vagyis azt, hogy milyen konkrét, a pályaválasztási döntést segítő eljárások, viselkedések játszódnak le a családokban. Young Freisen, és Pearson (1988, idézi Downing és D'Andrea, 1994) öt olyan dimenziót neveztek meg 800 szülő bevonásával történt vizsgálatuk alapján, amelyek mentén a szülők pályaválasztásban betöltött szerepét, a szülői involváltságot vizsgálni lehet. Ezek a dimenziók a következők: tanácsadás, információadás, visszajelzés, elvárások támasztása, bátorítás. Downing és D'Andrea (1994) hasonló úton indultak el, azzal a különbséggel, hogy a szülői aktivitás mellett a konkrét karrier célokat is megkérdezték a szülőktől, tehát az aktuális cél, és az e felé mutató aktivitások együttesének mintázataira helyezték a hangsúlyt. A társas kontextus hatásának további finomítását adhatja a külső személyek (tanárok, kortársak, stb.) szerepe ebben a döntési folyamatban.

A kutatás kérdései

A kínai migránsok magyar társadalomban való boldogulását gazdasági értelemben sikeres és nagyfokú mobilitás jellemzi a csoport egy részét transznacionális (globális) irányba társadalmi és földrajzi vonatkozásban is, mégis szegregáltan vesznek részt a magyar társadalom életében. A második generáció már szükségszerűen sokkal inkább jelen van az intézményes rendszerben az oktatáson keresztül, ezért elméletileg azt várhatnánk, hogy az első generációhoz képest nagyobb arányban és több dimenzióban tud integrálódni a társadalomba. A korábban bemutatott transznacionális migrációs stratégiák azonban a

nemzetközi mobilitás irányába hatnak, ami a felnövekvő generáció jövőképét is a globális perspektívák felé terelheti.

A kutatás a kérdés feltárására gyermekek és szülők jövőképét vizsgálta mind a tanulmányokra, a majdani foglalkozásra és a jövőbeli élet helyszínére vonatkozóan. A pályaválasztási döntés tartalmán túl három további kérdéskör vizsgálata került fókuszba. Az **első** kérdés az volt, hogy vajon mennyi autonómiát hagy a család a gyerekek a döntés folyamatában? Illetve ehhez kapcsolódóan merült fel az is, hogy mely (kulturális, kisebbségi létből fakadó, stb.) tényezők visznek az autonómia vagy ellenkezőleg, a nagyobb kontroll irányába? A **második** kérdés az volt, hogy milyen konkrét, a pályaválasztási döntést segítő eljárások, viselkedések játszódnak le a családokban? Illetve, hogy mi a szerepe a külső személyeknek (tanárok, kortársak, stb.) ebben a folyamatban? A **harmadik** kérdés pedig az volt, hogy milyen nehézségeket észlelnek a pályaválasztás kapcsán a gyerekek és hogyan oldják meg ezeket?

Az autonómiával és kontrollal kapcsolatos kérdések az érzelmi függőségi családmódelekből, a konfucianus értékekből és a kínai családok migrációs helyzetéből következően merültek fel. Egyrészt azt várhatjuk, hogy a szülők aktívan alakítják a gyermek pályaválasztási döntését annak érdekében, hogy a családi érdekek, családi tervek a lehető leghatékonyabban tudjanak megvalósulni. Másrészt a szülők a magyar nyelvtudás, a magyar intézményrendszer ismeretének hiánya miatt csak korlátozott információkkal tudják támogatni a gyermeket ebben a folyamatban. Transznacionális jövőkép esetén is megjelenhet a korlátozottság, hiszen az angolszász országok iskolarendszereiről, az ottani foglalkoztatási helyzetéről legtöbbször feltehetően szintén csak közvetett információi lehetnek a szülőknek. Az előbbieket miatt válhat hangsúlyossá a kortársak, kortárs családtagok vagy más felnőttek szerepe, akik akár határokon átívelően is információval szolgálhatnak egy olyan helyzetben, ahol a szülőnek magas elvárásai, ugyanakkor kevés információja van (a nyelvismeret hiánya, illetve a távolság miatt).

Tovább nehezíti a helyzetet a migráció előtti, illetve utáni élethelyzetek folytonosságának (részleges) hiánya, a családi példaképek távolisága, hiszen az információs és érzelmi tanácsadáson túl a szülő modellként is szolgálhat(na) a gyerek számára a karrier választása során. A munka világát tekintve a jelenlegi állapot leginkább akkor válhat mintává, ha a gyermek Magyarországon marad alkalmazottként vagy vállalkozóként (pl. a családi vállalkozást viszi tovább), vagy esetleg, ha a transznacionális irányokba válik mobilissá gazdasági értelemben. Más értelmiségi, magasabb tisztségviselői foglalkozások és pozíciók tekintetében a jelenlegi minták nem jelentenek segítséget. Ha új mintákat kell keresnie a gyermeknek, az bizonyos értelemben az autonómia irányába visz el, mindemellett elképzelhető, hogy a kontroll az értékek szintjén megmarad, és csak a megvalósítás terén jelentkezik az autonómia. A kontroll illetve autonómia megvalósulásának kérdéskörében segíthet tisztábban látni a döntés folyamatának vizsgálata; a döntést segítő eljárásokra, illetve személyekre vonatkozó kérdés ebből a megfontolásból került a kutatásba.

Az eddigiekből is érzékelhető, hogy a pályaválasztási döntés megszületése többtényezős, igen komplex folyamat, ami a migráns gyerekek esetében számos potenciális problémával nehezített. Az érdeklődés, megfelelő pálya megtalálása egy speciális kisebbségi helyzetben történik, amelyben a fent részletezett korlátok és nehézségek mellett a kultúraváltással összefüggő akkulturációs stressz, az előítéletek, illetve diszkrimináció hatása, a multikulturális oktatás hiánya miatti kulturálisan más tanulási kontextus, stb. (pl. Chiu, Ring, 1998) is potenciális nehézségként jelentkezhet. A folyamat feltehetően csak akkor lehet sikeres, ha a gyerekek ezekkel a nehézségekkel meg tudnak küzdeni, és a különböző pszichológiai stresszorok nem veszik el a cél, tehát a sikeres pályaválasztási döntés elől a figyelmet és az energiát. Ennek a kérdéskörnek a feltárására a vizsgálat tartalmazott kérdéseket a nehézségekre és az ezekkel való megküzdésre vonatkozóan is.

Módszer

A pályaválasztás hosszú fejlődési folyamat eredménye, már 5-7 éves korban megjelennek a foglalkozásra vonatkozó fantáziák, 10 éves korban válnak realizisztikusabbá ezek az

elképzelések, majd ezt követően kristályosodik ki a több selfösszetevőből álló, így a pályaválasztási és etnikai identitást is tartalmazó integrált self (Arbona, 1995). A kutatásban a folyamat egy viszonylag korai szakaszának vizsgálata volt a cél, ezért általános iskolás diákok (7., 8. osztály, átlag életkoruk 15,4 év⁷) kerültek a mintába, összesen 47 fő (43 kínai, 4 kínai-magyar), a fiúk és lányok aránya viszonylag egyenletesen oszlott meg (55% fiú, 45% lány). A gyermekek többsége kétnyelvű volt, tehát a kínai mellett magyarul is beszélt, azonban a magyar nyelvtudásukat saját maguk is korlátozottnak tekintették. A nyelvtudást egy 6 fokú Likert-skálán az alábbiak szerint ítélték meg: kínai nyelvtudás értéke átlagosan 4,62 pont, magyar nyelvtudás értéke átlagosan 2,95 pont.

A vizsgálatban a gyerekek mellett kínai migráns szülők is részt vettek annak érdekében, hogy a pályaválasztás többszereplős folyamatát különböző perspektívákból is meg lehessen nézni. A felnőtt minta 75 főből állt (nők és férfiak fele-fele arányban).⁸

Mérőeszközök, eljárások

A kutatás feltáró céllal, a speciális migráns minta megismerésére, az alkalmazható módszerek feltérképezésének céljával valósult meg.

A gyerekeknél a magyar nyelvtudási korlátok miatt többféle módszert kellett alkalmazni. A vizsgálat feltáró jellegéből következően kezdetben interjú vizsgálatok készültek, azonban a válaszadók többségénél a magyar nyelvtudás nem volt elégséges egy interjúval való részvételhez, így ők az interjú kérdéseivel összhangban lévő, kínaira lefordított kérdőívet kaptak, amely nyílt és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazott. Ilyen módon 7 személlyel sikerült interjút készíteni 40 fővel pedig kérdőíves adatfelvétel történt. Mind az interjú, mind a kérdőív tételei többségében saját kérdésekből álltak, amelyek hazai és külföldi pályaválasztási, illetve megküzdés szakirodalom alapján lettek kialakítva (pl. Lanner, 2003, Ritoók, 2008, Huang et al, 1994, Phipps, 1995). A saját kérdések mellett a gyerekeknél gyakran használt megküzdést vizsgáló kérdőív, a Kidcope (Spirito et al, 1988) is alkalmazásra került, amely egy specifikus stresszorra (valamilyen konkrét problémára), és az ezzel kapcsolatos, illetve általános megküzdési módokra kérdez rá. A válaszok szigorú irányítása nélkül a spontán felmerülő problémákra vonatkoztak a kérdések, hogy kiderüljön, a feltételezhetően jelen lévő kulturális másággal vagy kisebbségi léttel kapcsolatos nehézségek felbukkannak-e a gyerekek válaszaiba, és ha igen, mely területeket érintik, közvetve vagy közvetlenül beszélnek-e a pályaválasztással kapcsolatos nehézségekről.

A szülői kérdőívben a szülők pályaválasztásban betöltött szerepének vizsgálatára, a szülői involváltságra és ennek dimenzióira került a hangsúly Downing és D'Andrea (1994) kérdőívének adaptálásával.

Eredmények

Iskola és foglalkozás típusa és helye, a választás oka

A gyerekekkel felvett kérdőíves adatok alapján a továbbtanulás irányaként a gyerekek többsége a gimnáziumot nevezte meg (62%), kisebb részük a szakközépiskolát (13,5%) és csak igen kevesen a szakmunkásképző iskolát (10,5%), emellett a nem tudom válaszok aránya is viszonylag alacsony volt (13,5%). Az általános iskola utáni továbbtanulás kapcsán 38% gondolta azt, hogy Magyarországon, magyar iskolában szeretne továbbtanulni, 32% szintén Magyarországon, angol nyelvű iskolában, a tanulók egy jelentős része (24,3%) pedig nem tudta a helyszínt, illetve néhányan egyéb lehetőségekben gondolkodtak. A választási lehetőségként Kínában lévő kínai iskolát semelyik gyerek sem választotta. Az iskolaválasztások okaként elsősorban a családot jelölték meg (58%), ezt követte az érdeklődés

⁷ A kutatásban felkeresett gyerekek többsége a Magyar-kínai Kéttannyelvű Általános Iskola diákja volt, ezen kívül VIII. és XI. kerületi általános iskolás diákok szerepeltek a mintában

⁸ Az adatfelvételre az Immigrant Citizen Survey program keretében, az ICCR-Budapest Alapítvány közreműködésével került sor 2011-ben.

(22%), a tanárok ajánlása (11%), a könnyebb munkatalálási perspektíva a jövőben (11%), a középiskola utáni továbbtanulás reménye (8%), szakma tanulása (5,6%), barátok követése (2,8%), illetve a lehetőségek hiánya, azaz, hogy nincs más iskola, ahová mehetne a tanuló (2%).⁹

A foglalkozás kapcsán a nem tudom válaszok aránya már magasabb (62%) volt, és kevés volt a konkrét karriert megnevezők (16%), illetve a halvány elképzelésekkel rendelkezők (21%) aránya is. Akik választottak, azoknál a választott foglalkozás jelentős arányban (58%) igényel felsőfokú, egyetemi végzettséget. Bár kevesen tudták még, hogy pontosan milyen foglalkozást képzelnének el a maguk számára, a választás lehetséges okaként több tényezőt is meg tudtak nevezni. Első helyen volt az a szempont, hogy érdekes legyen az adott foglalkozás (57%), ezt követte az, hogy pénzt lehessen vele keresni (30,8%), hogy fontos legyen a társadalom számára (23%), hogy az illetőnek van az adott dologhoz tehetsége (11%) és csak utolsóként jelentek meg a családi elvárások (7%).

A vágyott felnőttkori lakhelyként 56% jelölte meg Magyarországot, 37% külföldet és 6% gondolta úgy, hogy Magyarország és külföld egyaránt vonzó a számára.

A szülők válaszaiból az látszik, hogy a gyerekek jövőjében alapvető helye van a továbbtanulásnak. A többség (70%) azt mondta, hogy a középiskola után gyerekének csak a további (egyetemi vagy más felsőbb) tanulmányokra kell összpontosítania, 19% gondolta azt, hogy a tanulás mellett dolgozhat is gyermeke, viszont elenyésző volt azoknak a száma, akik továbbtanulás nélkül képzeltek el gyerekük jövőjét (3%). A foglalkozási jövőre nézve csak a munkavállalás területére vonatkozó kérdés szerepelt a kérdőívben, amelyre a vártnak megfelelően a leggyakoribb választ a vállalkozói munka, a családi vállalkozásban lévő munkaviszony, a versenyszektorban lévő munkaviszony (54,6%) jelentette, de emellett helyet kapott a közszférában, illetve a civil szektorban való tevékenykedés is (24%). A bizonytalanság mindazonáltal a felnőtteknél is megmutatkozott: 17,9% nem tudott válaszolni munkavállalással kapcsolatos kérdésre. A jövőbeli lakóhelyre vonatkozóan a gyerekek válaszaitól annyiban tértek el a felnőttek válaszai, hogy Magyarország sokkal kevésbé vonzó országgként jelent meg náluk, csupán 19% gondolta ideális jövőbeli lakóhelyként gyermeke számára. Kína lakóhelyként vonzóbb (20%) volt, kisebb arányban neveztek meg az angolszász (11%), vagy más külföldi (6,5%) országokat, emellett viszonylag nagy volt a bizonytalanok aránya (42%).

Az interjúkban az iskolaválasztás és a karrier kapcsán a jelen és a jövő egyaránt megjelent. A jelenlegi helyzetre vonatkozóan a magyar-kínai iskola előnyeit említették meg az interjúalanyok, így a kínai nyelv fontosságát hangsúlyozták, ami a szülőknek különösen fontos. Emellett a kínai gyerekek nagyobb aránya teszi még vonzóvá ezt az iskolát, mert így elkerülhetik a gyerekek a kisebbségi helyzetet és ezáltal - az ő elmondásaik alapján - a kiszolgáltatottságot. A továbbtanulás kapcsán a jó eredménnyel rendelkezők voltak biztosak az iskolaválasztásban, mert nekik a választás szempontjai egyértelműen megfogalmazódtak a lehetséges egyetemi perspektíva miatt. Számukra az volt az elsődleges, hogy erős, az egyetemi továbbtanuláshoz alkalmas iskolába mehessenek, illetve, hogy az angol nyelvet tanulhassák, gyakorolhassák. Az iskolaválasztás nehézsége itt abban jelent meg, hogy erős, kéttannyelvű angol iskola kevés van, különösen olyan kerületekben, ami az esetlegesen messzebb lévő kerületben élő kínai migráns gyerek számára könnyen elérhető.

A külföldi továbbtanulás illetve munkavállalás is említésre került az interjúkban. Két gyermeknél is felmerült a jövőbeli tervek között az Egyesült Államok, mindkét esetben családi kapcsolatok teszi ezt a tervet realiztíkássá, illetve a már ott élő családtagok jelenléte miatt vonzóvá a gyermek számára. Az Egyesült Államokba vezető út lehet cikk-cakkos is, így az egyik interjúalany arról számolt be, hogy a nővére először Délkelet-Ázsiába ment tanulni egy amerikai egyetemre, és csak ezután került Kaliforniába. Az interjúalany, mint kisebb testvér, ha külföldi tanulásra kerül a sor, akkor feltehetően már rögtön az Egyesült Államokba próbál majd továbbtanulni, de az interjú alapján őt nem a jobb szakmai,

⁹ A választás okaként több választ is megjelölhettek a válaszadók

munkahelyi lehetőségek motiválják a külföldi tanulásra, hanem a család egyesülése iránti vágy: „*hát én még nem tudom, hogy hol leszek, de inkább közelebb testvéremmel, mert az nem jó, hogy örökké így külön.*” Ez a vágy tükrözheti a családi vágyakat is, nem individuális vágyról van szó feltétlenül: „*Anyukám azt mondta, hogy legjobb, ha kimegyek Amerikába, mert ott van a testvérem, és azt mondta, hogy nem jó, ha a testvérek külön vannak. Mert anyukámnak van 5 testvére és ők mind Kínában vannak, szóval lehet, hogy ezt már megérezte ezt a rossz érzést, és ezért nem akarta, hogy velünk is ez legyen.*”

A pályaválasztás döntési folyamata – szülői involváltság

A pályaválasztás kapcsán nemcsak a pályaválasztás tartalmát, de annak folyamatát is vizsgálta a kutatás, azaz, hogy milyen konkrét, a pályaválasztási döntést segítő eljárások, viselkedések játszódnak le a családokban, illetve, hogy mi a szerepe a külső személyeknek (tanárok, kortársak, stb.) ebben a folyamatban. A szülői involváltságot vizsgáló dimenziókat a következő néhány kérdéssel járta körül a kutatás. A családnak vannak-e konkrét elvárásai a gyermek számára, illetve a gyermek jövőjét az egész család hosszú távú terveiből tervezik-e meg? Ha a gyermek tervei ellenkeznének a családéval, akkor is támogatná-e érzelmileg a gyermeket a család? A gyermek kap-e információt, konkrét gyakorlati tanácsokat a tanulásra, a munka világára vonatkozóan? A család tagjai biztosítanak-e lehetőségeket a gyerekeknek, hogy különböző foglalkozásokat ismerhessen meg? A gyerekek legalább hetente egyszer beszélnek-e a szülők a karrierrel, a gyermek jövőjével kapcsolatos kérdésekről?

Az iskolaválasztásra, jövőre vonatkozó kérdéseknél láthattuk, hogy a szülők nagyon nagy arányban szeretnék, ha gyermekük felsőoktatásban tanulna tovább. Ugyanakkor, úgy élik meg, hogy egészen konkrét elvárásuk a gyermekkel szemben nincsen: egy ötfokú Likert skálán mérve (ahol 0 az egyáltalán nem jellemző, 4 pedig a teljes mértékben jellemző) a szülők átlagos válasza $m=1,9$ ($SD\ 1,3$), tehát közepes mértékű elvárásokról beszélhetünk. A családi tervekhez való illeszkedés szintén közepes mértékben, de kissé talán hangsúlyosabban jelenik meg a válaszokban ($m=2,1$ $SD=1,2$), viszont ha ezeknek a családi terveknek nem megfelelő jövőt képzel el a gyermek, akkor a családok felől az esetek többségében kap érzelmi támogatást ($m=3,2$ $SD=1,03$). A gyakorlati és szellemi segítségnyújtás terén a mintaadás, a különböző foglalkozások megismertetése a gyermekkel ($m=2,68$ $SD=1,4$) és az információk, konkrét gyakorlati tanácsok biztosítása ($m=2,58$ $SD=1,25$) emelkednek ki, viszonylag kisebb hangsúllyal szerepel a kérdésről való rendszeres, tehát hetente legalább egyszeri beszélgetés ($m=1,75$ $SD=1,4$).

Az interjúkban a gyerekek egy része arról számolt be, hogy egyedül hozták meg a pályaválasztásra vonatkozó döntést, de ehhez kaptak segítséget információ formájában például családi ismerősöktől: „*Csak utána apukám hozott egy olyan embert, akiknek ugyanúgy a gyereük mérnök lett, és akkor elmondta, hogy nekik hogy volt így a folyamat, és akkor nekem is megtetszett.*” A szülők alapvetően azt támogatták, hogy a gyerek neki tetsző pályát válasszon, de az interjúalanyok szerint nem engedték volna a gyerekeket olyan irányba, ami szerintük nem megfelelő: „*Ők azt mondják, hogy aminek én szeretnék menni, de tudják, hogy úgyse választok ilyen hülyeséget, úgymond hülyeséget.*”

A családi döntés, családi stratégia is megjelent az interjúkban. Volt olyan család, ahol a családtagok közül mindenki a családi vállalkozásban dolgozik beleértve a házastársakat is, de a legkisebb lánynak (aki feltehetően jó képességű) az orvosi pályát szánják a szülők. Saját vágya, elképzelése a gyerekeknek nincsen, de a szülők által kiválasztott karrier számára is szimpatikus, tud vele azonosulni.

A szülői támogatás mellett a családon kívül az iskolából is kapnak segítséget a gyerekek, például a tanároktól, igazgatótól, de ez a segítség nem tud folyamatos lenni, ad hoc jellegű és a tanár elfoglaltságaitól, idejétől függ.

A kérdőívben a gyerekek nagyon gyakran (40,5%-ban) nem nevezték meg a szülők eredeti végzettségét, illetve igen sokan csak annyit közöltek, hogy a szülők Kínában szereztek valamilyen végzettséget (42%). Csupán 5% tudott egészen konkrét végzettséget mondani (pl. orvosi egyetem, kozmetikus szakma), és elenyészően kevesen (5% alatt) rendelkeztek

információval az iskolázottság fokára (pl. felsőfokú vagy középfokú végzettség) vonatkozóan. A jelenlegi foglalkozások tekintetében is viszonylag hiányos adatokat mondtak. Ugyan sokan megnevezték a foglalkozási területet (pl. kereskedelem, vagy vendéglátás), vagy a funkciót, a foglalkozási hierarchiában betöltött szerepet (pl. főnök, dolgozó), ezeken az általánosnak mondható meghatározásokon túl nem mondtak további, részletesebb adatokat.

A szülők háttérének pontosabb feltérképezése az interjúkban is egyes esetekben korlátokba ütközött. Így például az egyik lány interjúalany ugyan meg tudta mondani a foglalkozást, de ennél többet már nem, a történet nehézsége miatt.

„- Neki mi a végzettsége, mi volt ott a foglalkozása, akkor ott Kínába rendőr volt?”

„- Igen, rendőr. Hát nem tudom, hogy mondjam. Nem nagyon sokat meséltek. Egyszer meg akartam kérni anyukámat, hogy meséljen valamit, mert érdekesnek tűnt és anyukám meg azt mondta, hogy nem mesél, mert azt mondta, hogy túl félelmetes. És aztán én se mertem meghallgatni.”

Megküzdés

A pályaválasztási, illetve általános problémákra vonatkozó kérdések több formában (kérdőíves, illetve interjú módszerrel) jelentek meg a vizsgálatban. A kérdőív összesen 5 kérdést tartalmazott a nehézségekre vonatkozóan. Két kérdés konkrétan a pályaválasztáshoz kapcsolódott, a további három kérdés nem fókuszált specifikusan a pályaválasztásra, hanem a gyerekek általánosan érzékelt nehézségeit vizsgálta. A nehézségek kapcsán az interjúk sem konkrétan a pályaválasztásra kérdeztek rá, mert az volt a cél, hogy kiderüljön vajon a nehézségekről beszélve a spontán válaszokban milyen problémákat említenek a gyerekek.

A két pályaválasztással kapcsolatos kérdés közül az egyik az volt, hogy el tudja-e érni a vágyott (foglalkozási) célt, a másik pedig, hogy ha nem, akkor milyen nehézségekbe ütközhet? A válaszokból azt láthatjuk, hogy a gyermekekben megfogalmazódnak aggodalmak, mivel 50 százalékuk el tudta képzelni azt, hogy olyan akadályokkal fog szembesülni, ami miatt nem tudja elérni a vágyott (foglalkozási) cél. A többiek közül 45% fogalmazta meg azt, hogy nem tudja a választ erre a kérdésre és csupán 2% gondolta úgy, hogy nincs olyan akadály, ami miatt ne érné el a célját, a többiek pedig nem adtak választ erre a kérdésre. A leggyakrabban említett akadályként a nyelvtudás hiánya (17%), illetve a tanulási nehézségek jelentek meg (17%). Előbbit a magyar, de más, külföldi nyelvekre is érthetjük.

Az általános nehézségeket vizsgálva olyan kérdéseket kaptak a gyerekek, hogy milyen problémájuk volt az elmúlt 1-2 hétben, illetve, hogy tudtak-e kezdeni valamit a problémával, és ha igen, akkor mit? A mindennapi nehézségeikről kérdezve a gyerekek elsősorban tanulási nehézségeket említettek meg (60%) („Ha nem tanulok jól, félek, hogy kirúgnak az iskolából.”), a társas viszonyok, esetlegesen a kisebbségi társadalmi helyzetből fakadó nehézségek, diszkrimináció nem jelentek meg a válaszokban. A konkrét problémák leírásának nehézsége („Van, de nem tudom leírni.”),, vagy a teljes válaszhiány is jellemző volt (24%). Iskolaválasztással kapcsolatos problémát összesen egy gyerek említett meg („Nem tudom milyen középiskolába jelentkezzek”).

Az interjúkban – hasonlóan a kérdőíves válaszokhoz - a tanulás és a tanulással kapcsolatos problémák emelkedtek ki. Az aktuális tanulási problémák főként a továbbtanulási kényszer miatt jelentkeztek („Csak annyit tudom, hogy itt nagyon rossz vége lehet, ha nem tudok gimnáziumba, vagy egyetemre járni, vagy valamelyik iskolába.”). Az iskolaváltáshoz, a továbbtanuláshoz a növekvő elvárásokkal kapcsolatos félelmek kapcsolódtak („Nehéz lesz, mert nagyobbak lesznek az elvárások, és már nem lesz elég csak óra előtt belenézni a füzetbe.”).

Arra a kérdésre, hogy tud-e valamit változtatni a helyzeten vagy kezdeni vele valamit, 48% adott nemleges választ, vagyis az esetek felében a gyerekek olyan problémával szembesülnek, amelyre nem áll módjukban hatni, vagy úgy érzékelik, hogy nem áll

módjukban hatni. Az esetek felében a helyzetben való aktív cselekvéshez további információra lett volna szükségük a gyerekeknek.

A megküzdési módok kapcsán jelen írásban csak a társas vonatkozású megküzdések mennyiségi és minőségi jellemzőinek körüljárására került a fókusz, és kevésbé az egyéb, személyektől független stratégiák (kognitív megküzdési formák, pl. vágyteljesítő gondolkodás, kognitív újrastrukturálás, stb.) elemzésére. Az egyik vizsgált terület, hogy a problémák megoldásában a gyerekek támaszkodnak-e valamilyen társas segítségre. Az aktív megoldási lehetőségek társas segítséggel egybekötve viszonylag gyakran jelentek meg („*Megoldási lehetőségeken gondolkodtam, beszéltem másokkal, hogy többet megtudjak a problémáról és/vagy megpróbáltam megoldani a problémát*” tételre adott válaszok átlaga egy négyfokú Likert-skálán: $m=2,67$ $SD=0,69$). Kevésbé volt gyakori a családdhoz, más felnőttekhez, barátokhoz való odafordulás érzelmi támogatás érdekében („*A családomhoz, más felnőttekhez vagy barátokhoz fordultam, hogy segítsenek jobb kedvre deríteni*” $m=1,79$ $SD=0,71$). Még ritkább volt az érzelmek kifejezése másoknak, beleértve a negatív érzelmeket is („*Elmondtam, hogy hogyan érzem magam, kiabáltam vagy csapkodtam.*” $m=1,4$ $SD=0,63$).

Kínainak lenni – erőforrás vagy problémákat okozó nehézség?

A kérdőívben és az interjúban is volt kérdés a kínaiságra vonatkozóan, hiszen ez egy lehetséges olyan tényező, amely a gyerek életét könnyebbé vagy nehezebbé teszi. Ezen kívül a pályaválasztási elméletekből tudjuk, hogy a pályaválasztás az identitásképződés része, ilyen módon az etnikai identitás is szorosan kapcsolódik a pályaválasztási kérdéshez. A kínai származást a többség jónak gondolja (65%), igen kevesen gondolják ezt negatívnak (2,7%) és viszonylag magas az aránya a nem tudom válasznak (24,3%). A pozitív megítélés magyarázataként a több nyelv ismerete, a több helyhez való kötődés, a kínai barátok jelentek meg („*Jó, hogy az ember több helyen van otthon.*”).

A negatív megítélés lehetséges okai igazán az interjúkból emelkedtek ki, ahol a kínaiság miatti kiközösítéssel kapcsolatos nehézségeket és megoldási módokat bővebben is ki tudták fejteni a gyerekek: „*Szerintem a származás az nem fontos, csak néha kicsit csúfolni szoktak, hát nem csúfolni, hanem hogy utcákon kicsit ilyen nem nagyon kedvesek szoktak lenni, de megszoktam, nem hallgatok rá.*” Az is több esetben elhangzott, hogy a kiközösítés jelenleg ugyan nem jelent gondot, mert a válaszadók közül a legtöbben kínai-magyar iskolába járnak, ahol viszonylag ritkább az etnikai alapú csúfolódás, a középiskolában azonban majd problémaként jelentkezhet. A korábban magyar iskolába járók számára ez nem lesz újdonság, hiszen ők megtapasztalták azt, hogy milyen nehéz egyedül vagy egy másik gyerekkel együtt kínainak lenni a többségében magyar osztályban, saját beszámolóik szerint sok csúfolást, kiközösítést jelent egy ilyen kisebbségi lét („*Amikor kicsi voltam, és magyar általános iskolába jártam, azért, mert kínai vagyok, gyakran kinevettek, vagy kicsúfoltak.*”) Ez a helyzet elevenedik meg ismét a középiskolában, amit ugyan megemlítenek problémaként, de a legtöbben a már bevált stratégiával (a csúfolók ignorálásával) készülnek rá, és nem tartanak tőle, megoldhatónak tűnik a számukra.

- „*Egy másik gimnáziumban [nyílt napon] is voltam és volt aki nem volt szimpatikus. (...) Elítéltek vagy nem tudom. Kiközösítettek.*”
- „*(...) mit csináltál? Szerinted mi a jó megoldás?*
- „*Szerintem? Egyik fülön be, másikon ki. Megkérdezem tőle, hogy miért csúfol vagy mi? De akkor már megint vitatkozom. Szerintem ez jó, ahogy én csináltam.*”

Egy másik, több iskolát is megjárt interjúalany bízik korábbi tapasztalataiban.

- „*És szerinted be fogsz tudni illeszkedni?*
- „*Szerintem igen. Én mindig könnyen illeszkedek be.*”

A kínaiság nem egyértelmű megítélése is előfordult, ennek hátterére az interjúban adtak különböző válaszokat a gyerekek. Egyrésztől jelenthet ambivalenciát („*Van jó és kevésbé jó része.*”), másrésztől pedig egyfajta semlegességet a problémák megoldása szempontjából. A semlegesség itt arra utal, hogy az etnikai-kulturális hovatartozás irreleváns általános

kérdésekben („*mindegy, hogy valaki kínai vagy sem, nem tudok erről sokat mondani*”), vagy csak társas problémákra vonatkoztatva („*Hát nem tudom, szerintem nagy különbség nincsen. Van olyan barátom, aki magyar és még így is utálják.*”).

A gyerekek beszámoltak problémákról, azonban összességében megküzdési stratégiákat is tudtak ezekre mondani. Mindemellett volt olyan gyerek is, aki a jövővel kapcsolatos teljes reménytelenségének adott hangot. Ő a kínaiságát negatívként élte meg, nem volt elégedett az iskolai teljesítményével, és az érdeklődésének megfelelő hobbit, illetve így az esetleges jövőbeli foglalkozást sem tudta űzni a környezet elutasítása miatt. „*Hát az én tapasztalatom, öt tapasztalatom van, és belőle 3 biztos, hogy negatív. És nagyon súlyosan negatív. Nem is mondom inkább. (...) ha egy tanuló, egy olyan mondatot kimond, mint én, tuti, hogy fogják ezt eltüntetni, és utána Kínába visszazavarják. (...) Hogy mi a fenét reménykedjek? A jövő, az jövő, nem most. Egyébként a múlton sem lehet változtatni. A jövőn lehet, de oké, ha a jelenben elveszítem a reményt, akkor a jövőben ... Sötétség és kész.*”

Összegzés

A kutatási eredményeket nézve azt láthatjuk, hogy az iskola- és foglalkozás választás kapcsán a gyerekek közeli jövőre, iskolára vonatkozó tervei biztosabbak, mint a távolabbi jövőben realizálódó, foglalkozással kapcsolatos elképzeléseik. Egy másik, szintén az idői dimenzióban megjelenő különbség, amely a választás okának magyarázataiból látszik, hogy az iskolaválasztásban jobban érvényesülnek a szülői elvárások, míg a későbbi tervekben az egyéni vágyak is teret kaphatnak. Az autonómia és kontroll kérdése tehát az időben is megoszlik, egyensúlyba kerül, hiszen az esetleges autonómia igények, saját vágyak a jövőbeli fantáziákban bontakozhatnak ki, ezeket még kevésbé szövi át a realitás, a szülői elvárások, végső soron a kontroll.

Bár a szülői elvárásoknak és a családi stratégiának is van jelentősége, valamennyi autonómiára, legalábbis szubjektíven átélt autonómiára van lehetőség. Ez az individualitás irányába tolódás feltehetően nem csak az individualista kulturális értékekhez való tudatos alkalmazkodás eredménye, hanem a migrációs élethelyzet egyik magától megvalósuló következménye is. A családi példaképek hiánya, az információk töredezettsége, a nagy távolságok a családi kapcsolatokban mind hozzájárulnak az új irányok kereséséhez. A gyermekek nem csak azért próbálják megvalósítani saját vágyaikat, mert most már egy nyugati társadalomban élnek, hanem azért is, mert nincsenek régi modellek, amiket követni lehetne. A hiányt jól szemlélteti, hogy a kutatás során a gyerekek egy része nem tudta megnevezni vagy csak homályosan a szülők származási országban szerzett végzettségét, illetve a befogadó országban végzett munkáját. Elképzelhető, hogy a gyerekek tudják ezeket az információkat, de a jelenlegi kontextusban nincs értelme megtartani az információkat sem a régi végzettségre vonatkozóan, sem az állandóan változó foglalkozásokra vonatkozóan, amelyeket a migráns lét során az éppen aktuális piaci igényekhez igazodva végeznek a szülők. A régi példák helyett az újabb irányokat is átszöhetik a szülői elvárások, azonban ezek megvalósításáról talán a szülők is csak annyit tudnak, mint a gyerekek, tehát viszonylag kevés útmutatással tudnak szolgálni.

A transznacionális mobilitás a vártan megfelelően megjelent a válaszokban, azonban e tekintetben is megmutatkoztak különbségek, ebben az esetben is a gyerekek és a szülők között. Azt a perspektívát, hogy a gyerek a jövőben Magyarországon maradjon, a szülők csupán 18%-a találta vonzónak, ugyanakkor ez a szám a gyermekeknél 57% volt. A szülők egy része az anyaországot, vagy valamely más harmadik országot jelölte meg gyermeke jövőbeli lakhelyeként, és ehhez a gyerekek is csatlakoztak, az angolszász országok nagy arányban választották lehetséges jövőbeli lakhelyként. Ezen a területen is sok volt azonban a bizonytalanság, amit a minél magasabb szintű magyarországi, illetve külföldi továbbtanulási aspirációk ellensúlyozhatnak.

A problémák vonatkozásában a gyerekek elsősorban tanulási nehézségeket említettek meg, a társas viszonyok, esetlegesen a kisebbségi társadalmi helyzetből fakadó nehézségek, diszkrimináció nem jelentek meg elbeszéléseikben, mint ahogyan ez a kérdés a pályaválasztás kapcsán sem merült fel. A magyar-kínai iskolába járó tanulóknál ez

feltehetően magyarázható az iskola kulturálisan védett világával, ahol kevésbé vagy egyáltalán nem kell szembesülniük a migráns kínai gyerekeknek ilyen jellegű problémákkal. A gyerekek a legnagyobb félelme a tanulmányi téren szerzett kudarc, amely feltehetően nem független a magas szülői elvárásoktól. Elképzelhető, hogy a szülő nem tud konkrét segítséget vagy példát nyújtani a gyermekének nyelvi korlátok, időhiány, vagy más okok miatt, a magas teljesítményelvárás, a (tanuláson keresztüli) mobilitásban való hit mégis jelen van és ez a gyermekre nyomásként nehezedhet. A nehézségekre a gyerekeknek vannak stratégiáik. A diszkriminációs élmények vonatkozásában elsősorban az elkerüléssel a jellemző. A tanulási problémákkal és más általános problémákkal felkeresnek valamely más személyt, azonban úgy tűnik, hogy a megkeresés célja inkább a probléma információs, praktikus megoldásának elősegítése és kevésbé az érzelmi támaszkeresés. Ez a mintázat megfelel a kínai kommunikációs stílusnak, amely kevésbé támogatja az érzelmek nyílt kifejezését és megvitatását.

Bár nem az összes probléma kapcsán, hanem csak a pályaválasztás vonatkozásában (a kérdések jellege miatt), de a válaszokból a szülői involváltság viszonylag gazdag mintázata rajzolódott ki. A szülői és családi elvárások jelenléte és esetleges nyomása mellett is, az elvárásoktól független érzelmi támogatást is fontosnak tartották a szülők. Konkrét aktivitás tekintetében kiemelkedett a praktikus tanácsok, információ preferenciája a csupán támogató beszélgetésekkel szemben. Ez a szemlélet összhangba hozható a praktikus, utilitárius kínai életfelfogással, amely elsősorban a gyakorlati hasznot, az értékek mindennapi életbe való átültetését tartja szem előtt.

Összegzésként a kutatás alapján azt mondhatjuk, hogy a szülők elvárásai elsősorban a továbbtanulásra vonatkoznak, ezen felül pedig a gyerekek viszonylag autonóm módon dönthetnek, saját vágyaik is megjelenhetnek a jövőre vonatkozó elképzelésekben. A vártak megfelelően jelen vannak a transznacionális stratégiák, a szülők válaszaiban még erősebb az anyaországhoz való kötődés, a gyerekeknél viszont inkább az angolszász országok tűnnek vonzó célpontnak, annak ellenére, hogy számukra Magyarország is pozitívan szerepel a jövőbeli tervekben. A végső állomást feltehetően az is meghatározza majd, hogy a szeretett hozzátartozók, a fontos kapcsolatok hol vannak, ez eldöntheti a mérleg nyelvét az egyik vagy másik irányba.

Irodalomjegyzék:

Arbona, C. (1995) Theory and research on racial and ethnic minorities: Hispanic Americans. In Leong, F.T.L. (Ed.) *Career development and vocational behavior of racial and ethnic minorities*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 37-66.

Boneva, B.S., Frieze, I. H. (2001). Toward a concept of a migrant personality. *Journal of Social Issues*, 57, 477-492.

Chiu, Y.-W., Ring, J. M. (1998). Chinese and Vietnamese immigrant adolescents under pressure: Identifying stressors and interventions. *Professional Psychology: Research and Practice*, 29, 444-449.

Downing, J., D'Andrea, L. M. (1994) Parental Involvement in Children's Career Decision Making. *Journal of Employment Counseling*. 31, 115-126.

Fouad, N. A., Arbona, C. (1994) Careers in a cultural context. *Career Development Quarterly*, 43 (1), 96-112.

Guo, X. (2011) Kínaiak és a magyar állampolgárság. In Kováts A. (szerk.) *Magyarrá válni. Bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái*. MTA-ENKI, Budapest, 181-190.

- Huang, K., Leong, F. T. L., Wagner, N. S. (1994) [Coping with peer stressors and associated dysphoria: Acculturation differences among Chinese-American children.](#) *Counselling Psychology Quarterly*, Vol 7(1), 53-68.
- Kagitcibasi, C. (2006) A család és a család változásai. In Nguyen, L.L.A., Fülöp. M. (szerk.) *Kultúra és pszichológia*. Osiris, Budapest, 311-334.
- Lannert, J. (szerk.) (2003) *Pályaválasztási elképzelések Magyarországon*. Országos Közoktatási Intézet. Budapest.
- Lent, R. W., Brown, S. D., (1996) Social cognitive approach to career development: an overview. *Career Development Quarterly*, 44 (4), 310-321.
- Leong, F. T. L., & Serafica, F. C. (1995). Career development of Asian Americans: A research area in search of good theory. In F. T. L. Leong (Ed.), *Career development and vocational behavior of racial and ethnic minorities*. Hillsdale, NJ Erlbaum, 67-102.
- Örkény, A., Székelyi, M. (2010) Hat migráns csoport összehasonlító elemzése. In Örkény, A. Székelyi, M. (szerk.) *Az idegen Magyarország. Bevándorlók társadalmi integrációja*. MTA ENKI, Budapest, 49-96.
- Örkény, A. (2011) A harmadik országbeli állampolgárok honosítással kapcsolatos vélekedései, és ezek összefüggései a migráció különféle aspektusaival. In Kováts A. (szerk.) *Magyarrá válni. Bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái*. MTA ENKI, Budapest, 127-180.
- Nyíri, P. (2010) Kínai migránsok Magyarországon: Mai tudásunk és aktuális kérdések. In Hárs Á., Tóth J. (szerk.) *Változó migráció, változó környezet*. Budapest, MTA-ENKI, 147-171.
- Phipps, B. J. (1995) Career [Dreams of Preadolescent Students](#). *Journal of Career Development*. 22 (1), 19-32.
- Ritoók M. (2008) *Pályafejlődés – pályafejlődési tanácsadás*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- Spirito, A, Stark L. J, Grace, N., Stamoulis, D. (1991) Common problems and coping strategies reported in childhood and early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 20 (5) 531-544.

Gyorgyovichné Koltay Elvira: Lakóparki civil/nonprofit szervezetek (Budapesti Corvinus Egyetem Szociológiai Doktori Iskola)

A magánönkormányzati működés a helyi önkormányzatoktól különbözik organizációs modelljében, szabályaiban és a kormányzás eszközeiben is (Cséfalvay, Webster 2010:5). Míg a helyi kormányzatok a begyűjtött adókat szociálpolitikai megfontolások alapján osztják vissza, átcsoportosítják a bevételeket („fiscal transfer model”), addig a magánönkormányzatok esetén az összeg azokra fordítódik vissza, akik befizették („fiscal exchange model”). Ez utóbbi kormányzati forma esetén a potyautasok könnyen és azonnal kizárásra kerülnek.

A magánönkormányzati működés példái a lakóparkokban működő civil/nonprofit szervezetek (Glasze 2003). Létük és működésük vizsgálata lehetőséget ad egyrészt a magánönkormányzati szerveződés dinamikájának megismerésére, másrészt civil szervezetekkel kapcsolatos teoretikus kérdések megválaszolására.

Magánönkormányzat (private urban governance), lakópark (gated community), civil szervezetek (civil society). Önmagukban is sok kérdést felvető társadalmi jelenségek. A lakóparki civil nonprofit szervezetek vizsgálatával e hármas keresztmetszetének teoretikus kérdéseit szeretném felvetni és majd doktori kutatásom során vizsgálni.

A lakóparkok¹⁰ – melyekben az általam vizsgált civil/nonprofit szervezetek működnek – az elemzések szerint az elitek elzárkózását, a társadalom polarizációját, a közterületek privatizációját, szegregációt és a magánkormányzatok felé mutató trendet testesítik meg.

Ez utóbbi szempont az, mely engem kutatásra ösztönöz. A lakóparkok civil/nonprofit szervezeteit, mint magánönkormányzatokat elemzem közgazdaságtani, szociológiai és nonprofit elméleteket is felhasználva.

Elméleti keret

Burton A. Weisbrod (1975) a jóléti állam hanyatlásának kezdetén azokat a tényezőket kereste, amelyek meghatározzák, hogy a társadalom számára milyen javakat biztosít a kormányzat, a profitorientált magánszektor, illetve a nonprofit szektor. Arra a következtetésre jutott, hogy a kormányzati szektor által a közjavak ellátásában biztosított szintet az irántuk való keresletnek az átlaga határozza meg, vagyis az átlag szavazópolgár igény szintje. Marad azonban a szavazópolgároknak egy olyan jelentős része, akiknek az átlagnál magasabb az igénye, így elégedetlenek az adók és a közjavak kormány által meghatározott szintjével. Ha sok a ki nem elégített fogyasztó, korrekciós mechanizmusok indulnak meg. Az elégedetlen fogyasztók számára ebben az esetben az elköltözésen kívül, alapvetően három megoldás áll rendelkezésére Weisbrod szerint. Alacsonyabb (helyi) kormányzatokat hozhatnak létre igényeik kielégítésére, szabad piaci alternatívát kereshetnek, vagy fordulhatnak az öntevékeny szektorhoz.

Az alacsonyabb, helyi kormányzás, magán-önkormányzás (private urban governance) lényege, hogy az állampolgárok összefognak, és saját maguk próbálják biztosítani maguk számára azokat a javakat, melyeket az állam, esetleg a piac nem biztosít számukra. Azok számára, akik elégedetlenek az önkormányzatok elosztási politikájával, kilépési lehetőséget jelent a rendszerből a lakóparkokba költözés. (Hasonlóan ír a kilépés lehetőségeiről Hirschman, 1970-es művében)

---

¹⁰ A lakóparkok fogalmát jól megvilágítja a fogalom nemzetközi szakirodalomban elfogadott kritériumrendszere: „A zárt lakópark olyan lakóövezet, amely rendelkezik:

- a lakóterületre való belépés korlátozásának és kontrolljának valamilyen eszközzel (fal, sorompó, videokamerás térfelügyelet, huszonnégy órás portaszolgálat stb.),
- valamilyen közösségi és közösen használt tulajdonnal (park, szabadidős létesítmények, közutak stb.), valamint közösen igénybevett szolgáltatásokkal (kertápolás, őrző-védő szolgálat stb.), és ezek használati jogát az egyéni lakástulajdonnal kombinálja, illetve
- a lakástulajdonosok között – szerződéses alapon – létrejött közösségi öngazgatás valamilyen formájával, szervezetével.”

A lakóparkok létrejöttére több elméleti magyarázatot is találhatunk. A vezető és legtöbbet emlegetett öt alapvető ok, melyek egybe csengenek a magán-kormányzatosodás kapcsán említett kielégítetlen keresletekkel a következők:

Legkönnyebb és legkézenfekvőbb a bűnözésben keresni a mozgatórugót. E szerint a lakóparkok a „a félelem kultúrájának“ megtestesítői, amelyekben látványosan fejeződik ki a vezető rétegek félelme a bűnözéstől (Low 2003). Ezért költöznek a magasabb státuszú, (felső)középosztályhoz tartozók előszeretettel, a biztonsági szolgálattal és falakkal védett lakóövezetekbe, mely által élessé válik és fizikailag is megjelenik a különbség azok között akiknek „sok van“, és „akiknek kevés“ (Atkinson 2008).

Bármennyire kézen fekvőnek is tűnik ez az indoklás, valójában azokon a helyeken lehet érvényes, ahol kimagaslóan magas a bűnözés, máshol, ahogy pl. az amerikai kérdőíves vizsgálat is kimutatta (Sanchez, Lang, Dhavale 2005), nem ez az elsődleges motiváció a lakóparkokba költözéshez.

Magyarországon szintén nem magyarázó erejű a bűnözéstől való félelem, amit az is megerősít, hogy Budapesten a megépült lakóparkok presztízse és lakóinak összetétele összhangban van a helyet adó kerület presztízsével, vagyis a lakópark és az őt körülvevő környezet társadalmi szempontból nem különbözik egymástól lényegesen. Habár Budapesten is fontos motivációt jelentenek a biztonsági szolgáltatások, melyek ezekhez a lakóhelyekhez tartoznak, sokkal inkább a presztízsvértékük, mint a bűnözéstől való félelem miatt. (Cséfalvay 2009)

Más indoklás (Reich 1991) szerint a lakóparkok az individualizáció okozta folyamatokba illeszkednek be és azt mutatják, hogy a gazdagok kivonják a pénzüket a „köz“ finanszírozásból, helyette saját maguk biztosítják az igényeiknek megfelelő életmódot, melyre kiváló lehetőséget ad a lakóparki életforma. Scott (2002) is csatlakozik ebben Reich álláspontjához, amikor azt írja, hogy az anyagi szempontból a társadalom „tetején“ elhelyezkedő csoportok egyre inkább kivonulnak a civil társadalomból és civil felelősségvállalásból. Helyette biztonsági szolgáltatásokkal ellátott lakóövezetbe, vagy lakóparkokba költöznek, ahol megalkotják a saját magán lakóhelyi kormányzati struktúrájukat.

Ez a vélekedés, bár sok esetben van alapja, általános érvényűnek nem mondható, hiszen a világ számos pontján megfigyelték, hogy a lakóparkokban, főként bérlőként, alacsonyabb státuszú csoportok élnek, nem az itt leírt gazdagabb rétegek. (Sanchez, Lang, Dhavale 2005)

Saját korábbi kutatási tapasztalatom is alátámasztotta, hogy a lakóparkba költözés egyik fontos oka a túlszűfolt és túlszabályozott városból való elvágódás biztonságos, nyugodt, „extrákkal“ ellátott környezet felé. Ez a beköltöző lakók érdeke abban a hármas érdekcsoportban, melyet McKenzie (2002) különít el a lakóparkok létrejöttét elősegítő tényezők keresésekor. Véleménye szerint a lakók érdeke mellett legalább ilyen fontos tényező, ha nem fontosabb, a befektetők haszon-maximalizálási érdeke és a helyi kormányzat érdeke is. A befektetők emiatt kínálják a lakásokat és házakat extra javakkal és szolgáltatásokkal kibővített „csomagban“. A helyi kormányzat pedig azért ad engedélyt és örül az ilyen beruházásoknak, mert így a beköltözőkkel magas adófizetői rétegre tesz szert, jelentős infrastrukturális beruházás nélkül, ugyanis ez utóbbit a befektető állja.

A negyedik, közgazdaságtani érvelés a lakóparkok létrejöttét és működését a közjavak és magánjavak viszonyát magyarázó elméletek alapján értelmezi (Kaul 2003). Ehhez kiindulópontul szolgál Paul Samuleson és Richard Musgrave ma már klasszikusnak számító elmélete, amelyben a javakat két kritérium mentén osztályozzák: az adott jószág fogyasztásának versenyző jellege, illetve a fogyasztásából való kizárás lehetőségének megléte alapján. Eszerint megkülönböztetik a tiszta közjavakat és magánjavakat, az egyszerű és a helyi közjavakat, amelyek esetében mind a kizárás, mind a versenyző jelleg eltérő.

1. táblázat A közjavak és magánjavak rendszere

Fogyasztás	Kizárás lehetséges	Kizárás nem lehetséges
Versenyző	tiszta magánjavak (pl. étel, magánlakás)	egyszerű közjavak (pl. kórház, közoktatás)
Nem versenyző	helyi közjavak (pl. közpark, közút)	tiszta közjavak (pl. közbiztonság)

Forrás: Anheier (2005)

James Buchanan, Nobel-díjas közgazdász, a helyi közjavak fogalmából kiindulva dolgozta ki a *klubjavak* elméletét, mely szerint a helyi közjavak előállítása – a közjavakról alkotott általános felfogással ellentétben – nemcsak állami/önkormányzati úton lehetséges. Ilyen javakat – mint például játszóteret – az emberek közvetlenül magánúton, együtt is finanszírozhatnak, amikor megosztják egymással a használatot, másokat viszont kizárhatnak. Ehhez az együttműködéshez a következő, James Buchanan által leírt feltételek szükségesek: a fogyasztók homogén összetétele, közel azonos preferenciái, melyre alapozva önkéntesen hoznak létre csoportosulásokat, más néven klubokat (Buchanan 1965).

A klub – ahogyan Todd Sandler és John T. Tschirhart általános értelemben fogalmaz (Cséfalvay 2008:125).– az emberek olyan önkéntes csoportosulása, amely a tagok jellemzőinek, termelési költségeiknek, vagy valamilyen jószág használatának megosztásából szerez közös hasznot.

Ezen tulajdonságai miatt a helyi közjavak előállításában a klub még versenyelőnyben is van az állammal és a helyi önkormányzattal szemben: a tagok homogenitásából következően a közösen használt és finanszírozott közjavakról viszonylag könnyű egyezségekre jutni, tehát a döntéshozatali költség minimális. A szervezési költség csökkenését a szerveződés önkéntes volta okozza, a tagdíj pedig kizárja a potyautasokat.

A klub természetéből fakad az is, hogy csak bizonyos taglétszámig működőképes. James Buchanan az ideális taglétszám meghatározására két költségtényezőt vezetett be: a *klubjavak előállításának és fenntartásának egy főre jutó költsége* minden új tag belépésével értelemszerűen csökken. Ugyanakkor az új tag belépésével nő a *tömörülési költség*, vagyis több emberrel kell osztozni az adott jószág fogyasztásán. Ezen két költségtényező egymáshoz való viszonya határozza meg, hogy meddig érdemes a taglétszámot bővíteni, amely tehát korlátozott. Ez a korlátozott taglétszám az oka, hogy a klub csak olyan javak előállításában versenyképes az állammal és az önkormányzattal szemben, amelyet a viszonylag szűk létszám mellett elő lehet állítani és működtetni. A helyi közjavak csoportja az, amely többnyire megfelel ennek a kritériumnak.

A zárt lakóparkok a klubok valamennyi ismérvével rendelkeznek (Cséfalvay 2008:130):

- *Helyi közjavakat hoznak létre és működtetnek.* (Pl. utak, játszótér, stb.)
- *A közjavak finanszírozása és használata a tagok között megosztott*, amit a közös költség biztosít.
- *Képesek kizárni a potyautasokat.* A biztonság és a közös javak védelme mellett ezt szolgálja a zártság.
- *A helyi közjavak terén versenyeznek a települési önkormányzatokkal.* A javakat hatékonyabban, gazdaságosabban és sok esetben magasabb színvonalon állítják elő.
- *Taglétszámuk korlátozott.* (Európában 300 háztartás körül mozog az optimális létszám.)
- *Önkéntes alapon szerveződnek:* a leendő lakók maguk döntenek el, hogy hol akarnak ingatlant vásárolni.
- *Társadalmi összetételük meglehetősen homogén*, amely következik az előző pontból. Adott lakóparkot árai és kínált szolgáltatásai okán, közel azonos anyagi helyzetű és preferenciájú vásárlók választják.

Az a homogén társadalmi csoport, mely a lakóparkokban világszerte él, a (felső)középosztály Ennek oka a klubok optimális méretét meghatározó, két költségtényező elmélettel magyarázható. A jövedelmi helyzet ugyanis összefügg azzal, hogy adott egyének mennyire érdemes elviselnie a tömörülési költséget, az egy főre jutó előállítási és működtetési költség csökkenése érdekében. Általános tendencia, hogy a jövedelmek emelkedésével egyre kisebb lesz az optimális klubméret (Buchanan 1965:12).

Míndez azt mutatja, hogy ennek a (felső)középosztályos társadalomnak a lakóparkokban való elkülönülése, nem feltétlenül (csupán) saját szegregációs törekvéseiből fakad, hanem logikus következménye lehet a helyi közjavak klubszerű előállításának és működtetésének.

Amennyiben az előző közgazdaságtani magyarázatból indulunk ki, a lakóparkok léte egy racionális és hatékony megoldása a javak előállításának. Ha ez így van, akkor viszont felmerül egy alapvető kérdés, melyre Cséfalvay Zoltán és Chris Webster 2010-ben publikált tanulmányukban keresik a választ. A kérdés az, hogy ha ennyire hatékony

megoldást jelentenek a lakóparkok és közgazdaságtanilag ennyire megalapozott létezésük, akkor mi az oka annak, hogy bizonyos országokban nagyon elterjedtek, máshol viszont egyáltalán nem? Európán belül például sok lakópark található Portugáliában, Spanyolországban, Magyarországon, Oroszországban, míg szinte elő sem fordul Németországban, Ausztriában, Szlovákiában stb. Mi lehet ennek az oka?

Cséfalvay Zoltán és Chris Webster azt feltételezték, hogy minél kevésbé tudja a helyi kormányzat a kívánt javakat előállítani és minél kevésbé van lehetősége hangjuk hallatására az embereknek, annál inkább hajlamosak a lakóparkot lakhelyül választani. Más szavakkal szerintük ez egyet jelent azzal, hogy minél kevésbé decentralizált egy ország a javak előállításában, annál inkább költöznek lakóparkba az emberek. Szerintük ez lehet a magyarázat az egyes országok esetén megfigyelhető különbségnek a lakóparkok elterjedtségét illetően. Ezt a feltételezésüket, illetve a fentebb ismertetett egyéb elméleti feltevéseket, amelyek a lakóparkok létrejöttére próbálnak választ adni, az Európai Unió országaira vonatkozó adatokkal is ellenőrizték. Kutatásuk eredménye azt mutatta, hogy a különböző magyarázó tényezők, mint a bűnözéstől való félelem, a gazdagok kivonulása, a városi zsúfoltságból való menekülés, vagy a klubjavak elmélete országonként, sőt akár városonként is eltérő mértékben játszottak szerepet abban, hogy az emberek a lakóparkokat választották lakhelyül. Hasonlóan ehhez, számos más tényező, mint például a jogi környezet, lakáspolitikai helyzet stb. nem bizonyult magyarázó erejűnek arra vonatkozóan, hogy egyes országokban miért annyira, máshol miért kevésbé elterjedtek a lakóparkok.

Egyedül az volt kimutatható az európai adatok alapján – bár a későbbiekben még cizelláltabb vizsgálatot érdemelne -, hogy azokban az országokban a legelterjedtebbek a lakóparkok, amelyek relatíve alacsonyabb gazdasági fejlettségűek, ahol visszafogott az újraelosztás és a közszektor, ahol erősen központosított a helyi kormányzatok finanszírozása, kevés a helyi adó, nagyok a társadalmi különbségek, nagy lakósűrűség jellemzi a városias területeket stb.

Abban az esetben tehát, ha a kormányzat a lakóparkok megjelenését társadalmi problémának tekinti és a szegregációs tendencia aggodalommal tölti el, akkor az erő és forráselosztáson kell elgondolkodni a helyi és központi kormányzat között és a megoldás a decentralizáció lehet. (Cséfalvay, Webster 2010)

Civil/nonprofit szervezetek, mint magánönkormányzatok. Közhasznúság, „jó” és „rossz” civil társadalom kérdései

A lakóparkok – melyeket az előzők alapján a magánönkormányzatok egyik megjelenési formájának tartok – öngazgatási funkcióját nonprofit¹¹ formában működő szervezetek is elláthatják. Ez az a szervezeti forma, mely leginkább beleillik a magánönkormányzatosodás folyamatába, hiszen civil kezdeményezés és a piaci, állami mechanizmusokon kívül helyezi magát. Vizsgálatomban ezekre a szervezetekre szeretnék koncentrálni.

Weisbrod (1975) közjavakról szóló elmélete, melyről a magánönkormányzatokkal kapcsolatban már említést tettem, a lakóparkokban működő civil/nonprofit szervezetek

---

¹¹ Kutatásom során e sokrétű társadalmi jelenségen belül azokat a szervezeteket fogom vizsgálni, amelyek megfelelnek Salamon és Anheier 1995-ben megalkotott nonprofit definíciójának. Ez alapján a nonprofit szervezetek:

1. Magán, azaz nem állami szervezetek, ami azt jelenti, hogy intézményileg és strukturálisan is elkülönülnek a kormányzati szférától.
2. Nem profitcélok által vezérelt szervezetek, azaz olyan szervezetek, amelyek tevékenysége nem profit célra irányul.
3. Rendelkeznek bizonyos fokú intézményesültséggel.
4. Fel tudják mutatni az öngazgatás minimális szintjét (saját szabályzat, belső döntések külső kontroll nélkül), valamint.
5. Az önkéntességnek legalább egy minimális szintjével rendelkeznek.

Nem tartoznak ide azonban az egyházak és a politikai pártok. (Bartal 2005:14)

létrejöttének egyik lehetséges nonprofit szempontú magyarázatát is adja. Weisbrod tehát arra a következtetésre jutott, hogy az elégedetlen fogyasztók számára az elköltözésen kívül, alapvetően három megoldás áll rendelkezésére. Alacsonyabb (helyi) kormányzatokat hozhatnak létre igényeik kielégítésére, szabad piaci alternatívát kereshetnek, vagy fordulhatnak az öntevékeny szektorhoz.

Véleményem szerint ebben a korrekciós mechanizmusban áll a lakóparki szerveződések egyik lényege is: Adva van az a (felső)középosztályos réteg, amelynek igényeit az (ön) kormányzat még/már nem elégíti ki. Mivel egyénileg nem tudják megfizetni a helyi közjavak egy részét, összefognak, és zárt, szűk közösségek („klub”) formájában próbálják előállítani javaikat. A keresletük kielégítésére a magánszektorhoz fordulnak, azokhoz az ingatlan-befektetőkhöz, akik a lakóparkokat építik, illetve fenntartják.

Amikor azonban ez a megoldás működésképtelenné válik (pl. csődbe megy a befektető, vagy valamiért elégedetlenné vele), vagy valamilyen zavar támad (konfliktus a helyi önkormányzattal, nem elegendő óvodai férőhely stb), az öntevékeny szektor felé fordulnak, és létrehozzák saját nonprofit szervezeteiket, amelyben már maguk próbálják meg kielégíteni igényeiket.

Amennyiben ezek a szervezetek megerősödnek és professzionalizálódnak, elindulhatnak a saját alacsonyabb szintű önkormányzattá válás felé, ahogy azt már magyar példa is mutatja (pl. Az önálló településsé válási kísérletével a sajtóban is ismertté Magdolna-völgy lakópark Piliscsabán.)

Ebben a megközelítésben a nonprofit szervezet csak egy állomás a tehetősebb rétegek egy csoportjának közjavakra irányuló kielégítetlen keresletének korrekciójában.

Természetesen nem mindegyik szervezet futja végig ezt a pályát, Magyarországon eddig lehetőség sem volt rá (Magdolna-völgy ügye a Köztársasági elnökig jutott, aki nem írta alá az önállóságát).

A nonprofit öngazgatások, melyeket általában a lakók maguknak hoznak létre, betöltik a lakóparkok szervezeteinek azon három fő funkcióját, amely külföldön is megfigyelhető, vagyis tevékenységükhöz hozzátartozik az öngazgatás az érdekvédelem és a közösségépítés. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy ezek a civil/nonprofit szervezetek még egy nagyon fontos funkciót is felvállalnak/felvállalhatnak: a lakók és a lakópark egészének integrációját az adott település életébe, társadalmába. Ez különösen annak fényében jelentős tényező, hogy a lakópark alapvetően szegregációs törekvést testesít meg pusztán létével is, mely hatást ellensúlyozhatják adott esetben a lakók civil/nonprofit szervezetei, amennyiben arra a lakóparkon belül igény van. Ebben az esetben azért is hárulhat ez a feladat a szervezetekre, mivel a lakóparkokba költözés esetén jelentős mértékű új lakos költözik egy tömbben az adott településre/településrészre, akik integrációja a lakóparki formától függetlenül is nehézségeket okozna.

A civil társadalommal kapcsolatban általában pozitív vélekedések vannak a köztudatban. Ahogy azt maga Tribid Banerjee (2007:121) is elismeri, a civil társadalomra általában úgy gondolunk, mint ami elősegíti a fejlődést, felszámolja a társadalom és a politika konfliktusát, az elnyomó kormányzat kialakulását megelőzi és elősegíti a demokrácia kiteljesedését.

Az előző fejezetben oly sok váddal illetett lakóparki öngazgatások mégis nonprofit formában működnek az általam vizsgált esetekben.

A civil/nonprofit szektor definíciójában tulajdonképpen morális kritériumok nincsenek és ez nem is szükséges feltétlenül a civil szervezetek meghatározásához. Ugyanakkor a definíció egyik alkotója, Helmut Anheier is felhívja a figyelmet arra, hogy bizonyos esetekben szükség lehet a „jó” és „rossz” civil társadalom megkülönböztetésére (Anheier 2001).

Véleményük szerint ennél a megkülönböztetésnél kulcskérdés az, hogy a civil társadalom melyik fajtája segíti a demokrácia fejlődését. Ebben a választóvonalat nem az izoláció és részvétel között, hanem a participáció fajtái között látják. Felhívják a figyelmet a társadalmi tőke esetén arra, hogy önmagában nem elég a szolidaritás, bizalom, ha az csak a csoporton belüliekre terjed ki. Kiemelik azt is, hogy az emberek „rossz civil társadalom” felé fordulásának esélyét növeli általában a rossz gazdasági helyzet, kilátástalanság és az elszegényedés. (Chambers-Kopstein, 2001)

Tribid Banerjee ezt a „rossz” civil társadalom fogalmat gondolja tovább a társadalmi tőke elméletével összekapcsolva (Tribid Banerjee 2007:121). Véleménye szerint a fenntartható demokráciákhoz összefogásra lenne szükség, e helyett pedig az egész társadalom és a civil társadalom polarizálódása figyelhető meg az önszolgáltató és önértékesítő szervezeteken keresztül is. Ennek a jelenségnek részeként a lakóparkok is a rossz civil társadalom tulajdonságaival rendelkeznek. Putnam fogalmait felhasználva, szerinte a lakóparkokat kötődéses jellegű társadalmi tőke, befelé fordulás és szűk bizalmi háló jellemzi, amely ellentéte a jó civil társadalom kifelé való nyitottságának, széles bizalmi hálójának és az egyes társadalmi csoportokat összekapcsoló szerepének.

Amennyiben a nonprofit formában működő öngazgatásuk csupán a három fő funkció betöltésével foglalkoznak – vagyis csupán saját ügyeiknek, érdekeiknek rendelnek mindent alá – a társadalmi tőke negatív externáliáinak érvényesülése figyelhető meg. Ekkor a szervezetek olyan törekvéseket fogalmazhatnak meg, amellyel a társadalmi konszenzust mondják fel (pl. helyi adók leszorítása, önálló településsé válás stb). A „jó” és „rossz” civil társadalom kettősségében Banerjee számára az ilyen szervezetek a „rossz” civil társadalom megtestesítői, mintapéldái.

Tribid Banerjee és az egyéb, lakóparkokkal szemben kritikus gazdaság–szociológiai megközelítések alapján tulajdonképpen a lakóparki civil szervezetek közhasznúsága kérdőjeleződik meg, amennyiben a szervezetek tevékenységükkel elősegítik a társadalmi konszenzus felmondását, és az elitek elzárkózását.

A közhasznúság általában azt jelenti, hogy egy civil/nonprofit szervezet, tevékenységével nemcsak saját tagjait szolgálja, hanem a tágabb közösség, a köz érdekeit is, azaz a közvetlen haszonélvezőkön kívül mások is részesülnek a szervezet tevékenységének eredményéből, anélkül, hogy ahhoz hozzájárultak volna. Ugyanakkor a szervezetek eltérőek lehetnek a szerint, hogy közhasznúságuk a tagságra, egy kisebb csoportra vagy éppen az egész társadalomra terjed ki. (Bartal 2005:16) Esetünkben alapvetően a lakóparki lakók csoportjára kiterjedő közhasznúságról beszélhetünk. Az egyes szervezetek esetében ebben a tekintetben lehetnek különbségek, melyeket szintén érdemes vizsgálni.

Ugyanakkor a lakóparkokat érő sok váddal kapcsolatban az is felmerülhet bennünk, hogy az ott működő civil szervezetek esetleg ellensúlyozhatják is ezeket a negatívumokat. Nem szabad például megfélemlíteni arról, hogy egy településen, vagy településrészen felépült ilyen lakókomplexumok rengeteg új lakó hirtelen történő betelepülésével járnak. Így, függetlenül a terület zártságától is, nehéz az új lakók integrációja a lokális társadalomba. Az általuk létrehozott civil szervezetek viszont potenciális lehetőséget nyújtanak számukra a helyi közéletbe történő bekapcsolódásra. Nem is beszélve arról, hogy pl. az önkormányzat számára is hasznos lehet, ha nem egyenként kell elérni a lakókat, hanem erre adott szervezeten keresztül van lehetőség.

A lakóparkok pozitívumai között tartják nyilván, hogy az önkormányzatok válláról leveszik az újonnan beköltözők számára létesítendő infrastruktúra kiépítésének és fenntartásának egy részét. Mivel ezek saját tulajdonban vannak, nagyobb felelősségre nevelik az egyént saját környezetével szemben, illetve maga is beleszólhat ezek alakításába. Ezek a pozitívumok pedig szintén a lakópark öngazgatásában, adott esetben a lakóparki civil/nonprofit szervezetekben valósulhatnak meg.

A csoport, ill. esetenként önkiszolgálóként definiálható lakóparkokat és civil/nonprofit szervezeteiket tehát nem érdektelen úgy tekinteni, mint amelyek „klubként”

működnek (Glasze 2005:225), hiszen helyi közjavakat hoznak létre és működtetnek, a közjavak finanszírozása és használata a lakók között megosztott és – elviekben¹² – képesek kizárni a potyautasokat. A helyi közjavak terén versenyeznek a települési önkormányzatokkal, önkéntes alapon szerveződnek, és ami legfőbb sajátosságuk ezen kívül, hogy a tagok összetétele meglehetősen homogén. Vizsgálatomban pedig elsősorban abból a szempontból tekintek rájuk, mint a piac és az állam kudarcára adott nonprofit válaszokra.

Korábbi kutatási eredményeim

Mindezen elméleti keret mellett doktori kutatásom alapjául szolgálnak korábbi kutatásaim, melyek a budapesti agglomerációban működő lakóparki civil/nonprofit szervezetek jellemzőit, működését próbálták feltárni. Eddigi legfontosabb eredményeim, következtetésem:

A.) Nyílt és zárt lakóparkok skálája

Vizsgálatom során azt tapasztaltam, hogy a lakóparknak nevezett új építésű lakóövezetek nem különíthetőek el egyértelműen zárt és nyílt lakóparkokra, s ez nem csupán a hazai lakópark-fogalom tisztázatlanságából fakad. Egy lakóterület zártsága sokkal inkább egy kontinuum mentén értelmezhető.

Nyilvánvaló fokozatbeli különbségek tapasztalhatóak a magas kerítéssel, sorompóval és beléptető-rendszerrel ellátott lakóövezetek, az anyatelepülés házaitól távol, csak gépkocsival megközelíthető, de kerítés és őrszolgálat nélküli, valamint a település határán, közvetlenül a régebbi házak mellett épült, teljesen nyitott lakóövezetek között.

Zárt-nyílt skálán az alábbi módon helyeztem el a vizsgálatba került lakóparkokat. Az egy csoportba tartozó lakóparkok nem csak zártság, hanem általában a terület színvonala (ingatlanok, szolgáltatások stb.) alapján is közös kategóriába voltak sorolhatók:

1. Az anyatelepüléstől teljesen elkülönülő, teljesen *zárt lakóparkok* teljesen körülkerített, 24 órás biztonsági szolgálattal, beléptető rendszerrel rendelkeznek. Egész területük magántulajdon, a belépés ellenőrzött. A külföldön is elfogadott szigorú értelemben vett zárt lakópark kritériumainak is teljes mértékben megfelelnek. Az ide tartozó lakóparki szervezetekre jellemzőbb a befelé fordulás, illetve ebben a csoportban figyelhető meg egyedül az önkormányzatosodási hajlandóság (elszakadási szándék, részönkormányzat).
2. Az *Inkább zárt lakóparkok* is rendelkeznek biztonsági szolgálattal, sorompóval, térfigyelő kamerával, a településtől viszonylag kieső elhelyezkedésűek, de útjaik önkormányzati tulajdonúak, így a bejárás is szabad. Speciális helyzetű a vizsgálati körből ide sorolható lakópark és civil szervezet: a környezetéhez képest igen magas státuszú lakóövezet a biztonságra való törekvés miatt zárkózik (biztonsági szolgálat, sorompó stb.), ugyanakkor az önkormányzati tulajdon miatt ezt teljes mértékben nem teheti meg. Igyekeznek kapcsolatot ápolni a települési önkormányzattal és helyi civilekkel, de mégis inkább kívülállóknak számítanak az anyatelepülésen.
3. *Közepes mértékben zárt lakóparkok*: önkormányzati tulajdonú út, szabad bejárás, de a településtől elkülönülő, nehezebben megközelíthető helyen, önkormányzati tulajdonú közös használatú területek. Az önkormányzati tulajdon és a nyitott jelleg ellenére véleményem szerint abszolút lakóparki jelleget mutatnak, ugyanakkor elkülönülésük az anyatelepüléstől csak elhelyezkedésüknek köszönhető. Befelé is erős közösség kívánnak lenni, saját belső körrel, de kifelé is nyitottak és tágabb célokat is felvállalnak a helyi társadalom életében.
4. *Inkább nyílt lakóparkok*: szabad bejárás, külön az anyatelepüléstől, de könnyű megközelítés, önkormányzati tulajdonú közös használatú területek. Esetükben már maga a lakópark minősítésük is megkérdőjeleződik, sokkal inkább hasonlítanak a régi településrészek mellé épített új házcsoporthoz.

---

¹² A kívülről érkező esetleges potyautasokat mindenképpen, de korábbi kutatásomban láttam rá példát, hogy a vizsgált lakóparkok speciális esetében a lakók csoportján belül is előfordulhatnak potyautasok!

5. *Teljesen nyílt lakóparkok*: szabad bejárás, az anyatelepülés szerves része, könnyű megközelítés, önkormányzati tulajdonú közös használatú területek. Lakópark megnevezés indokolatlannak tűnik.

Adott lakópark elhelyezkedése a zárt-nyílt skálán nagyban összefügg az ott működő civil szervezet felvállalt funkcióival, a szervezet működtetőinek attitűdjeivel és több esetben mindezekon keresztül a civil szervezeti formával is.

B.) *A lakóparki civil/nonprofit szervezetek létrehozásának motivációi:*

A vizsgált lakóparki szervezetek létrejöttük motivációi alapján is elkülönülnek egymástól. Ezeket a motivációkat a lakóparkokban működő szervezetek által – a szakirodalom alapján megállapított – három alap funkció alapján csoportosítottam:

- *Érdekvédelmi funkcióhoz köthető kiinduló motivációk* pl. a befektetővel, illetve önkormányzattal szembeni fellépés, a lakóingatlanok értékét és az életminőséget befolyásoló szomszédos beruházások megakadályozása stb.
- *Önigazgatás: befektető és/vagy a lakók által létrehozott szervezet a társasházi közös képviselő mintájára.*
- *Összefogás egy célért-részben kapcsolódik a közösségi funkcióhoz, pl. összefogás a közös úthálózatért, környezetvédelem, közösségépítés.*
- *Ezen kívül előfordul, hogy felülről, politikai befolyásra jön létre érdekvédelmi szervezet, melyből egy található a vizsgálati körben.*

A lakóparki szervezetek története és működése alapján úgy tűnik, hogy természetes módon létrejöttük oka nagyban befolyásolja működési formájukat és felvállalt funkcióikat.

C.) *A lakóparki szervezetek által felvállalt fő funkciók:*

Általában minden lakóparki civil/nonprofit szervezet minden alapvető funkciót felvállal, vagy próbál felvállalni, de messze más mértékben. A fő funkciók a következők:

- *Önigazgatás: Az ebbe a funkcióba tartozó felvállalt tevékenységek igen széles skálán mozognak kezdve a fásítástól, játszótérépítéstől, együttélési szabályok megalkotásán át a teljes területfenntartásig, saját belső mini „államig”. A funkció jelentősége és szükségessége a lakópark zártságával egyenes arányban növekszik. Legjellemzőbb a teljesen zárt lakóparkok csoportjára.*
- *Érdekvédelem: Bizonyos mértékig és természetes módon az adott helyzetnek megfelelő mértékben, de minden lakóparki szervezet által betöltött funkció. E funkció erősebb felvállalásával elsősorban az egyesületi forma mutat összefüggést. Ez nem meglepő, hiszen ezek a szervezetek éppen érdekvédelmi céllal jöttek létre és ehhez a legmegfelelőbb szervezeti forma az egyesület.*
- *Közösségépítés: Mivel közösség formális keretek nélkül is működhet, ez a funkció kevésbé játszott szerepet a szervezetek megalakulásában, illetve kezdeti történetükben. Vagy fel sem merül ez a funkció, vagy a legtöbb esetben már egy meglévő közösség hozza létre a szervezetet valamilyen közös célból. A szervezetek történetének későbbi szakaszaiban azonban egyre fontosabbá válik. Felfedezik a formális szervezet adta lehetőségeket, amelyek ezt a célt szolgálhatják. Hatékonysága nagyban függ a vezetőségen, személyes képességeiken, ötletességükön. E funkció betöltésénél is ki kell emelni, hogy leginkább az egyesületi forma alkalmas rá, más szervezeti formák esetén inkább közösségépítés támogatása, mint maga a szervezés figyelhető meg.*
- *Integrációs-szegregációs funkció: Általában a lakóparkok kapcsán a szegregáció szokott veszélyként felmerülni. Nem szabad megfeledkezni azonban arról, hogy függetlenül a lakóparki formától, az egyszerre nagyobb csoportban érkező betelepülők integrálása mindig igen nehéz feladat. Nem tartozik a lakóparki szervezetek alapvető funkciói közé, de ebben az esetben e szervezetek eszközei lehetnek az integrációnak. Közvetítő kapocs lehet az önkormányzat és a helyi társadalom felé. Nagyon sok esetben az újonnan érkezettek igénye a minél gyorsabb beilleszkedés, így szervezeteik felvállalják ezt a feladatot. Nagyon fontos ugyanakkor ebben is a vezetőség elköteleződése e cél mellett.*

D.) A lakóparkokban működő civil/nonprofit szervezetek szervezeti formája és ellátott funkciója közti összefüggés

A civil szervezeti formák alap lényegéből következik, hogy a különböző szervezeti formák más-más funkciók ellátására a legalkalmasabbak. Ez a lakóparkokban működő civil/nonprofit szervezetek esetén is igaz.

- Egyesületek: érdekvédelmi és közösségteremtő funkció dominál, esetenként kiegészülve különböző mértékű integrációs törekvésekkel.
- Alapítványok: a terület fejlesztéséhez, a szolgáltatások (legtöbb esetben óvodai ellátás) bővítéséhez teremtenek forrást. Hivatalos formái a közösség által egy adott célra összeadott források összegyűjtésének. Érdekes módon a lakóparkok esetében csak egy példát láttam arra, hogy önmagában, nem kiegészítő szerepben működik más szervezeti forma mellett.
- Nonprofit Kft. (korábban KHT): öngazgatási funkció ellátására alkalmas szervezeti forma, a teljesen zárt lakóparkokra jellemző.

E.) A szervezeti forma és a felvállalt funkció lakópark zártságának függvényében:

Egyértelmű összefüggés nem található a lakópark zártsága és az ott működő civil/nonprofit szervezeti forma között. Egyedül a teljesen zárt lakóparkok esetén láthattuk, hogy a többenél teljesen hiányzó nonprofit kft. forma itt szükségessé válik az öngazgatás ellátása érdekében. Ezeket a szervezeteket nem is mindig a lakók, hanem inkább a befektető hozza létre. Ennél sokkal jobban befolyásolja a zártság a felvállalt funkciókat. A vizsgálatba került szervezetek körében a zártság növekedésével nő az öngazgatási és érdekvédelmi funkció szerepe. A nyíltság mértékének növekedésével pedig inkább a közösségépítési és integrációs funkciók állnak összefüggésben.

Ez az összefüggés azonban sokkal inkább adódik a szervezeti formából, a szervezet tevékenységét meghatározó külső tényezőktől (pl. sérti valami az érdekeiket vagy nem), illetve az egyéni és főleg vezetői attitűdöktől.

F.) A lakópark elhelyezkedése az agglomerációban és a szervezeti formák, ill. funkciók közti összefüggések.

Az Észak-nyugati agglomerációs övezetben működik a legtöbb civil/nonprofit szervezet, elsősorban egyesületek (10 szervezetből 8 egyesület és minden itt vizsgálatba került lakóparkban működik legalább egy egyesület). Betöltött domináns funkcióik az érdekvédelem, közösségépítés és több esetben az integráció. Nagy kérdés, hogy miért éppen ezen a területen van egyesület-dominancia és egyáltalán ilyen sok lakóparki szervezet. Ennek oka lehet, hogy eleve itt épült a legtöbb lakópark, nagyobb az esélye olyan eseményeknek, amely szerveződésre indítja a lakókat, ugyanakkor az is lehet, hogy az ideköltözők magasabb társadalmi státusza magasabb cselekvési vágygal jár együtt?

Az Észak-keleti agglomeráció jellegzetessége az itt található két legzártabb lakópark a vizsgálati körben, mely élesen elkülönül a környezetétől. Éppen miattuk a nonprofit kft. (öngazgatás) fontos forma, bár találkozhatunk a területen egyesületekkel is, ahol érdekvédelemre és összefogásra volt elsősorban szükség.

A Déli agglomerációs területen a leggyengébb a szervezeti élet, csupán egy tetszhalott egyesületet és egy alakulóban lévő alapítványt találtam, bár itt a lakóparkok és még inkább a valóban lakóparknak nevezhető beruházások száma is kevesebb.

G.) A budapesti agglomeráció lakóparki civil/nonprofit szervezetei és a magán(ön)kormányzatok felé mutató trend

A lakóparkok bemutatása során látszott, hogy a lakóparkok zártságával egyenes arányban nő a mini(ön)kormányzat-szerűen való működés. A jelenség egyedül a három legzártabb lakópark esetén figyelhető meg. Egy lakópark ezek közül önálló településsé akart válni, egy tervezi, a harmadik pedig részönkormányzatként működik.

Ugyanakkor azt is meg kell itt említeni, hogy az önkormányzatosodási törekvés nem egyoldalú, nagyon sok múlik a helyi önkormányzatokon. Magyarországon a jogi berendezkedés és általában a társadalmi beállítódás nem hajlamosítja a társadalmi konszenzus olyan felmondására a lakóparkok lakóit, mint amerre a Tribid Banerjee által is megfigyelt amerikai tendencia mutat. Ugyanakkor olyan lakóparkok esetén, ahol lehetőség

adott az önállósodásra és ez együtt jár a rossz önkormányzati kapcsolattal, érdekeik sérelmével, ott megjelenhet ez a törekvés, sőt akár a közeljövően meg is valósulhat.

A többi, nyíltabb lakópark esetén hasonló tendencia, törekvés nem figyelhető meg. Sőt, több helyen kifejezetten erős az integrációra irányultság.

H.) A vizsgált lakóparki civil/nonprofit szervezetek értelmezése a közhasznúság és a „rossz civil társadalom” fogalomkörében

Ez a pont szoros összefüggésben áll az előzővel. A „rossz civil társadalom” fogalma alapvetően ezekkel az önállósodni vágyó lakóparkokkal kapcsolatban merülhet fel, de a jelenség koránt sem jelentkezik olyan mértékben, mint Amerikában.

Két érdekes jelenségre azonban szeretném felhívni a figyelmet:

Általában a vidéki kisebb önkormányzatok a területek felparcellázásával és lakóparkok befogadásával nem számítanak arra, hogy a sok új adózó odaköltözésével egy közéletileg aktív középosztályi, fiatal réteg költözik a településre. Ez egyrészt lehet egy igen jó lehetőség a helyi közélet fellendítésére, a település fejlesztésére, mivel ezek a csoportok szeretnék otthonuknak érezni a befogadó települést és szeretnék tenni is érte. Ugyanakkor konfliktusforrás is, hiszen a sokszor „gyütt-mentek”-nek tartottaktól a település régi lakossága nem szívesen fogadja az újításokat. Azok az önkormányzatok, ahol pedig még valami titkolni való is van, jobb, ha elfelejtik, hogy bármit el tudnának kenni, mivel az újonnan jöttek aktívan bele akarnak majd látni az ügyekbe és meg van minden képességük és kapcsolattrendszerük is ahhoz, hogy adott esetben érvényesítsék érdekeiket. Ezek az érdekek akár ütközhetnek a tágabb közérdekkel.

A másik igen érdekes jelenség, mely a homogén közép- és felső-középosztályi értelmiségi rétegek egy tömbben való letelepedésével jár, az a társadalmi tőke igen nagy koncentrációja, mely e csoportok kezébe hallatlan nagy erőforrás. Akkora, amekkorát érzésem szerint még eddig ők maguk sem vettek észre. Első, kézzelfogható az anyagi tőkekoncentráció, hiszen klubként működve sokkal magasabb színvonalú lakóterületet tudnak maguknak biztosítani, mint a környezetük, vagy akár ők maguk, de egyedül. Erre jó példa közösen összeadott úthálózat, játszótér, biztonsági szolgálat, parkosítás stb. Közhasznú státusz elnyerése esetén civil szervezetük könnyen, különösebb ráfordítás nélkül tehet szert nagy SZJA 1%-ból származó bevételekre, tehát adójuk egy részét ilyen módon vissza tudják fordítani saját magukra. Kulturális tőke jelentkezik akkor, amikor képesek szakértőként viselkedni saját ügyeikben, pályázatot benyújtani önállóan, újságot kiadni és kulturális rendezvényeket szervezni önerőből. Az internethasználat és a levelezőrendszerek használata ebben a körben magától értetődő, hétköznapi jelenség, nem úgy, mint a társadalom még mindig jelentős részének. Kapcsolati tőkéjük pedig szintén pillanatok alatt mozgósítható. Legjobb példa erre az egyik vizsgált szervezet, ahol az érdekeiket veszélyeztető beruházóról a tervek fényre derülése után már másnapra megvolt minden adatuk, és volt képességük, lehetőségük arra, hogy olyan levelet írjanak az összes magyarországi bank vezetésének, hogy az említett befektető sehonnan ne kapjon hitelt! Ha pedig ugyanitt kulturális estet szerveznek, országosan ismert művészek és közéleti személyiségek jönnek el hozzájuk baráti alapon.

Ha egy település felismeri ezt a lehetőséget, ilyen szempontból is nagy erőforrásokat nyer az új beköltözőkkel, nem csak új adóforintokat, amelyet úgyis el kell költeni a felkészületlen infrastruktúrára (óvoda, iskola, utak, szennyvízelvezetés stb.)

Az ilyen mértékű társadalmi tőke-koncentráció szűk körben igen hasznos, tágabb körben viszont komoly társadalmi problémákat vet fel.

Annak ellenére, hogy alapvetően csoportkiszolgáló civil/nonprofit szervezetekről van szó, meglepően sok közhasznú státusszal rendelkező szervezettel találkoztam. A vizsgálatba bekerült 15 szervezetből 10 közhasznú. Tipikus közhasznúnak minősülő tevékenységeik a közrend és közbiztonság védelme, oktatási tevékenység, valamint környezetvédelem. Ezek a tevékenységek a törvénynek megfelelnek, de valóban a közt szolgálják? Úgy gondolom nem minden esetben, vagy legalábbis igen szűk körű az a bizonyos „köz”. Különösen kérdéses ez a teljesen zárt lakóparkok esetén. Az itt működő, csupán a terület fenntartását végző Nonprofit Kft-k közül van, amelyiknek minden tevékenysége közhasznú minősítést kapott! Pl. közrend védelmének számít a kerítés, kamerák és biztonsági szolgálat, mely elzárja őket a külvilágtól. Nyilvánvalóan a közhasznúság többféle módon is értelmezhető, de kérdések

azért bőven felmerülnek ezzel kapcsolatban. Ha a lakóparkokkal szemben kritikus szociológiai elméletek szellemében akarok fogalmazni, az általuk gyűjtött 1% tulajdonképpen a közös teherviselésre szánt adóforintok visszaszerzése saját maguk számára. Sajnos úgy tűnik, ahogy az egyik interjúalanyom fogalmazott: „a közhasznúság elérése csak papírmunka kérdése...”

Összefoglalva eredményeimet elmondható, hogy a hazai, azon belül is a budapesti agglomeráció lakóparkokban működő civil/nonprofit szervezetei a külfölditől némileg eltérő képet mutatnak. Legfontosabb sajátosságuk, hogy igen heterogén, ám logikailag zárt képet mutatnak. Egyrészt agglomeráción belüli elhelyezkedésük és működésük jellegzetességei mutatnak párhuzamokat, másrészt alapvetően meghatározza őket, hogy a lakópark, ahol működnek, a zárt-nyílt lakóparki skálán hol helyezhető el. Ez alapvető hatással van létrehozásuk motivációira. A motivációból következik, hogy milyen szervezeti formát választanak, mely a betöltött funkciókra van jelentős hatással. A képet részleteiben természetesen árnyalják az egyéni helyzetek, személyek és események, de főbb vonalaiban általánosnak volt tekinthető a vizsgált esetekben. Hogy mennyire igaz általában a hazai lakóparki civil/nonprofit szervezetekre, további kutatást igényel.

Kérdések, hipotézisek

Az eddigi eredményekből kiindulva jelenlegi kutatásom két fő kérdése:

1. Milyen szerepet játszanak a helyi társadalomban a magán-önkormányzati működést felvállaló lakóparki civil/nonprofit szervezetek?

(A kérdés feltáró jellegű, mert Magyarországon még nem vizsgálta senki. Aktualitását adja a témának, hogy napjainkban bontakozott ki, tehát nem utólag, hanem folyamatában vizsgálható.)

2. Mennyiben felelnek meg a lakóparki civil/nonprofit szervezetek a közhasznúság kritériumának, mely szerint tevékenységük nem csak saját tagjaikat, hanem a tágabb közösség, a köz érdekeit is szolgálja?

Hipotéziseim:

1. Minél inkább megfelel egy adott lakópark a zárt lakópark kritériumainak, annál inkább mutatja magán-önkormányzás jellemzőit a területén működő civil/nonprofit szervezet.

2. Minél zártabb egy lakópark, az ott működő civil/nonprofit szervezetre annál szűkebben értelmezhető a közhasznúság.

Adatok, módszerek

Kutatási stratégiám esettanulmány lesz, kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt felhasználva.

Magyarországon a lakóparkokról nem áll rendelkezésre adatbázis, a fogalom igen felhígult, legtöbb esetben elegendő feltétel a lakófunkció ellátása egy adott ingatlanfejlesztés esetén ahhoz, hogy lakóparknak nevezzék a területet.

A statisztika sem kezeli egyértelműen a lakópark fogalmát. A Központi Statisztikai Hivatal az „*egy helyrajzi számon nyilvántartott telken elhelyezkedő, egységes építészeti arculattal kialakított, többlakásos lakóépületekből álló épületegyüttest*” (KSH 2007) érti alatta, amelyből így kimaradnak például a családi házas lakóparki beruházások, melyek nem csak külföldön, de hazánkban is jellemzőek, az agglomerációban szinte egyeduralgok.

Kutatásom során én lakóparknak tekintek minden olyan ingatlan beruházást, amelyet a helyi önkormányzat, illetve a helyi szóhasználat (pl. hirdetések szövege) lakóparknak tart. Ugyanakkor Cséfalvay Zoltán zárt lakóparkokra vonatkozó kritériumrendszeréből kiindulva, a vizsgálatba kerülő lakóparkokat elkülönítem aszerint, hogy mennyiben felelnek meg ennek a kritérium-rendszernek. Úgy gondolom, hogy ez alapján a lakóparkok egy zárt-nyílt skálán helyezhetőek el. Ez az elkülönítés az elemzés során lehetőséget ad a különböző típusú lakóparkok összehasonlítására, és egy további szempontot ad az eredmények értékeléséhez.

Elhelyezkedés szempontjából a lakóparkok alapvetően két típusáról beszélhetünk: a reurbanizációs folyamatok részeként a városokban felépülő többlakásos épületegyüttesekről, illetve a szuburbanizációs folyamatokkal összefüggő, városon kívüli, főleg a nagyvárosokat körülvevő szuburbán gyűrűn elhelyezkedő, sok esetben családi házas beruházásokról (McKenzie 2003: 205).

Kutatásom során mindkét típusban működő civil/nonprofit szervezeteket tervezem vizsgálni.

A kutatás elméleti relevanciája

A kutatás eredményeként azt várom, hogy a hazai lakóparki civil/nonprofit szervezeteken keresztül a magánkormányzatok terjedésére és működésére vonatkozó kérdésekre is választ kapunk. A lakóparki civil/nonprofit szervezetek speciális közege nyújthatja a megoldást ezek megértésére azzal, hogy tisztázódnak létrehozásuk motivációi, működésük mikéntjei, és felvállalt funkcióik. Klasszifikálhatóvá, feltárhatóvá válnak a magánkormányzatok jellegzetességei.

A lakóparki szervezeteket általában körülvevő konfliktusok alaposabb ismerete a magán-önkormányzás létével járó problematikus elemekre is rávilágíthatnak. Ilyenek lehetnek: magán-önkormányzás okozta konfliktusok, kettős adóztatás stb.

Különösen a zárt lakóparkok csoportja az, amely ebből a szempontból is kiemelt figyelmet érdemel, lévén, hogy némelyikük a valódi, közkormányzássá válást is célul tűzte ki maga elé. Nagy kérdés, hogy ebben a folyamatban a nonprofit szervezeti forma milyen szerepet tölt be: cél, vagy csak egy állomás.

A közjó és közhasznúság-felfogás feltehetően ezekben a legzártabb lakóparkokban a legszűkebb, ugyanakkor a többi lakóparki típus esetén valószínűsíthetően szélesebb körű, valódi közhasznúságról beszélhetünk. A kevésbé elzárt lakóparkok lakószervezeti tevékenységétől is nagyobb nyitottságot, integrációs szándékot várok. Az ő esetükben a civil/nonprofit szervezeteket, mint alkalmat és eszközt remélem az integrációra.

Ennek oka, hogy a teljesen zárt lakóparkok kivételével a lakók valószínűsíthetően nem elsősorban az elkülönülés, hanem sokkal inkább a szép környezet miatt választják lakóhelyüket, a lakóparki jelleg nekik kevesebbet ad, de kevesebbet is várnak tőle.

A kutatás alapvető eredményének azt várom, hogy az eddigieknél szélesebb körben végzett vizsgálat által, az itt felvázolt kérdések és az egész hazai lakóparki civil-nonprofit jelenség, valamint a magánkormányzatok trendje is megfoghatóbbá válik.

Hazánkban jelenleg a lakóparkok kérdésköre marginális problémának tűnik. Ha azonban a mai magyar társadalom erősödő polarizációjának kontextusába helyezzük, akkor megjelenésük intő jel is lehet. Nem róható fel ugyanis egyedül azoknak a rétegeknek a szegregáció, és önkormányzatosodás, akik egyre többen a lakóparkot választják lakhelyül. Azokat az okokat kell inkább megkeresni, ami erre indítja őket.

A helyi önkormányzatok számára szociológiai szempontból problémát okozhat a lakóparkok által kialakuló zárványok, szegregált övezetek a településen belül, ugyanakkor közgazdaságtani szempontból pozitívumokat hozhatnak egyes településrészek fejlődésében. Ezekkel a hatásokkal számolnia kell az önkormányzatoknak.

A helyi szintű állami és piaci működést alááshatják ezek a magánkormányzási formák, különösen negatív módon akkor, ha fel akarják mondani újraelosztásról szóló társadalmi konszenzust, ha elszigetelődnek más társadalmi rétegektől stb. Ha megismerjük működésüket és motivációikat, az állam könnyebben tehet azért, hogy az akár egész társadalmat érintő negatív hatásait megelőzze, pl. a Cséfalvay és Webster által javasolt decentralizációval.

Irodalomjegyzék

Anheier, Helmut (2005) : *Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy*. Oxford –New York: Routledge

Anheier, Helmut(2001): *How to Measure Civil Society*. Retrieved 13 December 2004,

Arato, Andrew – Cohen, Jean (1988): *Social Movements, Civil Society and the Problem of Sovereignty*.

Praxis International, vol. 4, 3.

- Atkinson, Robert – Blandy, Sarah (2005): Introduction: International Perspectives on The New Enclavism and the Rise of Gated Communities
Housing Studies, Vol. 20, No. 2, 177–186, March 2005 (újraolvasva)
- Banerjee, Tribid (2007): The Public Inc. and the Conscience of Planning. In: Verma, Niraj (ed.): Institutions and Planning. Current Research in Urban and Regional Studies, Elsevier, Oxford. 2007. pp. 107–128.
- Bartal Anna Mária (2005): Nonprofit elméletek, modellek, trendek.
Századvég Kiadó, Budapest. 2005.
- Bodnár Judit (2005): Comparisons, Conceptual Transferences and The Globalization of Exclusion Through Housing. [Conference Papers -- American Sociological Association; 2005 Annual Meeting, Philadelphia, p1-20, 20p](#)
- Buchanan, James M. (1965): An Economic theory of clubs,
Economia, New Series, Vol. 32, No. 125. (February), pp. 1–14.
- Csanádi Gábor – Csizmady Adrienne (2002): Szuburbanizáció és társadalom
http://www.rkk.hu/TET/2002_3/TET2002_3_01.pdf, 27–41.old
- Cséfalvy Zoltán(2008): Kapuk, falak, sorompók, A lakóparkok világa.
Gondolat–Marina Part, Budapest. 2008.
- Cséfalvy Zoltán, Chris Webster (2010): Gates or No Gates? A Cross-European Enquiry into the Driving Forces behind Gated Communities; In: Regional Studies, pp. 1-16.
- Cséfalvy, Zoltán (2010) Searching for Economic Rationale behind Gated Communities: A Public Choice Approach. Urban Studies, 1-16.
- Cséfalvy, Z. (2010) Gated communities for security or prestige? A public choice approach and the case of Budapest. International Journal of Urban and Regional Research (12. October 2010)
- Chambers, Simone – Kopstein, Jeffrey (2001): Bad Civil Society In: *Political Theory*, Universität Heidelberg <http://ptx.sagepub.com> on April 13, 2007
- Csizmady Adrienne (2008): A lakóteleptől a lakóparkig.
Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest. 2008.
- Földi Zs. 2000: A lakókörnyezet milyenségének szerepe a főváros migrációs folyamataiban, az 1990-es években.
Tér és Társadalom. XIV. évf. 2000. 2–3. sz. 219–228. pp.
- Glasze, Georg (2003): Some Reflections on the Economic and Political Organisation of Private Neighbourhoods.
Institute of Geography, University of Mainz, Mainz, Germany
- Hirschman, Albert Otto (1970): Kivonulás, tiltakozás, hűség: hogyan reagálnak vállalatok, szervezetek és államok hanyatlására az érintettek?
Budapest, Osiris Kiadó, 1995.
- James, Estelle (1987): A nonprofit szektor elmélete nemzetközi összehasonlítások tükrében.
In: Kuti É.–Marshall M. (szerk.): *A harmadik szektor*,
Budapest: Nonprofit Kutatócsoport, 1991. 45–56.
- Jenkins, M. Robert (1997): A nonprofit szféra és a politikai rendszer kapcsolata Magyarországon. In: *Egymás jobb megértése felé. Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon*.
Budapest: A Civil Társadalom Fejlődésért Alapítvány. 7–14.
- Kaul, Inge (2003) : Re-defining Public Goods: why, how and to what effect, Office of Development Studies (Prepared for the Conference on “Regional Integration and Public Goods”;
United Nations University/Comparative Regional Integration Studies, 20–21 November 2003, Brugge (Belgium)
- Kovács Katalin (1999): Szuburbanizációs folyamatok a fővárosban és a budapesti agglomerációban. In: Barta Györgyi – Beluszky Pál szerk.: *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*.
Regionális Kutatási Alapítvány, Budapest.1999. pp. 91–114.
- Központi Statisztikai Hivatal (2005) Lakásépítések, 1990–2004. KSH Tájékoztatási Főosztály, Területi tájékoztatási osztály,
Budapest, p. 30–31.

- Központi Statisztikai Hivatal (2006): Lakásstatisztikai évkönyv, Melléklet/Módszertan, KSH. Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (2007): Lakásstatisztikai Évkönyv 2006. Melléklet: Módszertan. KSH, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2007): Budapesti Agglomeráció, Társadalmi gazdasági jellemzők KSH, Területi, Tájékoztatási Főosztály, 2007
- <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/bptarsgazdjell.pdf>
(letöltés ideje: 2009.11.10.)
- Low, Sotha M. (2003) Behind the Gates: Life, Security, and the Pursuit of Happiness in Fortress America (London: Routledge).
- McKenzie, Evan (2003): Common interest housing in the communities of tomorrow, Security versus Status? Housing Policy Debate, 14 (1/2), pp. 203–234.
- Reich R.B. (1991) : Secession of the succesful; New York Times Magazine 20 January, 16.
- Sanchez, Thomas W. – Lang, Robert E. – Dhavale, Dawn M. (2005): A First Look at the Census's Gated Community Data. In: *Journal of Planning Education and Research* Association of Collegiate Schools of Planning, 24:281–2915
- Sebestény István (2001): A nonprofit szektor funkcionális megközelítése – a nonprofit prizma. <http://www.nonprofit.hu/kiadvanyok/tanulmanyok.html> (Letöltés ideje:2008.08.23.)
- Vesselinov, Elena (2008): Members only: Gated Communities and Residential Segregation in the Metropolitan United States; In: *Sociological Forum*, Vol. 23. N. 3. September 2008
- Weisbrod, Burton (1975): Toward a Theory of the Voluntary Nonprofit Sector in a Three–Sector Economy. In Phelps, E.S. (ed.): *Altruism, Morality and Economic Theory*. New York: Russel Sage Foundation. Magyarul: A háromszektoros gazdaságban működő öntevékeny szektor egy elmélete felé. In: Kuti Éva–Marschall Miklós (szerk.) : *A harmadik szektor*, Budapest: Nonprofit Kutatócsoport, 1991. 15–29.
- Seibel, Wolfgang (1991): *Funktionaler Dilattantismus; Erfolgreich scheiternde Organisationen im „Dritten Sektor“ zwischen Markt und Staat* Badwn–Baden, 1991